

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

Bc. Denisa Tučníková

Ilustrace k valašským pohádkám

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury. Souhlasím, aby práce byla uložena na Univerzitě Palackého v Olomouci v knihovně Pedagogické fakulty a používána ke studijním účelům.

V Olomouci dne 17. června 2019

.....

Upozornění

Tato práce je doprovodným textem k praktické práci (viz přílohy).

Poděkování

Děkuji doc. Ondřeji Michálkovi za odborné vedení, motivaci a rady při vzniku diplomové práce. Poděkování patří také mé rodině a přátelům za podporu během studií.

Obsah

ÚVOD.....	7
I TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 Valašsko a valašská lidová kultura	8
1.1 Vymezení názvu Valašsko	9
1.2 Život na Valašsku	10
1.3 Obřady, obyčeje a zvyky na Valašsku	12
1.4 Folklor na Valašsku	16
2 Pohádka	18
2.1 Regionální pohádka	19
2.2 Představitelé regionálních pohádek a pověstí na Valašsku	19
3 Ilustrace	25
3.1 Ilustrace v dětské literatuře	25
3.2 Ilustrátoři dětských knih	28
4 Umělecká grafika.....	30
4.1 Knižní grafika a ilustrace.....	31
4.2 Historie grafiky	32
4.3 Grafické techniky	33
4.4 Tisk z hloubky.....	35
II PRAKTICKÁ ČÁST	39
5 Téma.....	39
6 Inspirační zdroje	40
6.1 Karla Palátová	40
6.2 Ludmila Vašková	41
6.3 Kornelie Němečková	43
6.4 František Petrák.....	44
6.5 Karel Langer	45

6.6 Jan Kobzář.....	46
6.7 Hanuš Schwaiger.....	48
6.8 Antonín Strnadel.....	49
7 Postup práce.....	50
7.1 Návrhy.....	50
7.2 Výroba tiskové formy – měkký kryt.....	52
7.3 Výroba tiskové formy – akvatinta.....	56
7.4 Tisk a výsledná podoba ilustrací.....	58
III PEDAGOGICKÁ ČÁST.....	63
8 Cesta do světa pohádek.....	63
8.1 Cíle výuky.....	63
8.2 Průběh.....	63
8.3 Zpětná vazba.....	64
9 Kam se schoval rarášek.....	65
9.1 Cíle výuky.....	65
9.2 Průběh.....	65
9.3 Zpětná vazba.....	66
ZÁVĚR.....	67
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	68
SEZNAM PŘÍLOH.....	73

ÚVOD

V mé diplomové práci se zabývám tématem „Ilustrace k valašským pohádkám“. Valašsko je kraj s bohatou historií. Lidová kultura a krajina plná hor a údolí představují obraz valašského kraje. Vyprávění příběhů je neoddelitelnou součástí lidí nejen na Valašsku. Z valašských pověstí a pohádek vystupuje kouzlo kraje a sounáležitost jeho obyvatel. Pohádka je jeden z nejstarších epických žánrů lidové slovesnosti. Půdorysem pohádkových příběhů je střet dobra a zla. Kouzelný svět pohádek a pověstí vytváří autor textu společně s ilustrátorem. „*Vyprávění samo o sobě rozvíjí denní snění. Pohádková ilustrace má pouze funkci opěrných pilířů.*“¹ Fantaskní zobrazení probouzí divákovu fantazii a uvádí ho do světa nadpřirozených bytostí.

Práce obsahuje teoretickou, praktickou a pedagogickou část. V teoretické části se zabývám regionem Valašsko. Tradice, obyčej, folklor a život valašského lidu souvisí s tvorbou regionálních autorů. Stručně se věnuji teorii pohádky, můj zájem se zužuje na krátký popis regionální pohádky a její přední představitele na Valašsku. Obdobně popisují ilustraci, kde se omezují pouze na ilustraci v dětské literatuře. Dále se zaměřuji na uměleckou grafiku a grafické techniky, popisují techniku tisku z hloubky. Soubor problematiky v části teoretické je inspirací pro část praktickou.

Praktická část obsahuje přiblížení tématu, inspirační zdroje a postup práce. Obrazová dokumentace zahrnuje výběr ukázek ilustrací valašských umělců, návrhy, proces tvorby a výslednou realizaci. Cílem je ilustrovat texty ze souboru valašských pohádek a pověstí. Výtvarný doprovod konkrétních příběhů ztvárňuji prostřednictvím grafické techniky, měkký kryt v kombinaci s akvatintou. Hlavní výstup praktické práce tvoří soubor deseti grafických listů formátu A3, s matricemi velikosti o 2300 x 1700 mm.

Pedagogická část je zaměřena na převedení tématu diplomové práce do školní praxe. Obsahuje téma, cíle výuky, průběh a zpětnou vazbu.

¹ ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek: kouzlo vyprávěného slova*. 2. vyd. Praha: Portál, 2019, s. 34. ISBN 978-80-262-1434-2.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Valašsko a valašská lidová kultura

Každý národ, ale i region má své zvyky, obyčeje a pověry, které pochází z minulosti a mnohé z nich se udržují dodnes. Stejně je to i u národa českého a moravského. Souhrn zvyků a zvyklostí představuje kořeny naší kultury. Lidová kultura je zdrojem bohaté inspirace, uchovává morální a etické normy. Obyčeje a zvyky se vztahují k jednotlivým ročním obdobím a svátkům venkovského kalendáře. Představují pozůstatek starobylé lidové kultury. Pojí se v nich pohanské pověrečné zvyky lovce a pastýře, pracovní zkušenost zemědělce a církevní prvky. Slovo, píseň, hudba a výtvarná kultura povyšují tradiční obyčeje a zvyky na bohatý lidový umělecký projev.²

Valašsko a valašská lidová kultura jsou plné symbolů. Tradice a hodnoty, které utváří valašský kraj, jsou obrazem soužití přírody a člověka. Kontrast kouzelné přírody a těžkých životních podmínek tvaroval charakter valašského společenství. „*Všeho, čeho člověk chtěl dosáhnout, mohl získat jen za cenu neuvěřitelného úsilí, jen cestou těžké a vytrvalé práce.*“³ Příroda se stala skutečností podmiňující každodenní život obyvatel.⁴

Zájem o lidovou kulturu pramení z potřeby člověka cítit sounáležitost s určitým společenstvím. Kultura je celek zahrnující hmotné i duchovní hodnoty, znalosti a dovednosti, které si člověk osvojil jako člen společenství, ve kterém žije. Všechny zvyky, obyčeje, pověry, práce a další činnosti se odehrávaly uprostřed přírody. V průběhu církevního a hospodářského roku byly spjaty s životem našich předků.⁵

² *Obyčeje a lidové tradice na Valašsku: v rámci církevního a hospodářského roku.* Valašské Meziříčí: Český svaz ochránců přírody, 2008, s. 2. ISBN 978-80-254-4471-9.

ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!: povídání o valašském folklóru a lidové kultuře na Valašsku.* Praha: Vyšehrad, 1989, s. 156. ISBN 80-7021-009-5.

³ BÁRTEK, Jaroslav. *Kronika našeho rodu.* Rožnov pod Radhoštěm: Městská knihovna Rožnov pod Radhoštěm, 2009, s. 8. ISBN 9788025435236.

⁴ Tamtéž.

Obyčeje a lidové tradice na Valašsku. s. 2.

ŠULEŘ. *Je to chůze po kotárech!* s. 31.

⁵ *Obyčeje a lidové tradice na Valašsku.* s. 2-3.

JANČÁŘ, Josef et al. *Lidová kultura na Moravě: vlastivěda moravská: země a lid: nová řada: svazek 10.* Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000, s. 7. ISBN 80-7275-005-4.

1.1 Vymezení názvu Valašsko

Valašský kraj leží na východě Moravy, vyznačuje se kontrastním reliéfem a různorodými přírodními podmínkami. Zasahují sem tři horská pásma – Moravskoslezské Beskydy, Vsetínské vrchy a Javorníky. Obraz valašské krajiny popisuje například Oldřich Šuleř v knize *Je to chůze po kotárech!*: „*Kdybys pohlédl na ten kus země na východě Moravy hodně z vysoka, viděl bys rozvlněné kopce, vskutku jako by bača vyhnal ovce ze salaše. Valašsko je rozevřená dlaň plná rýh a vyvstalin.*“⁶ Charakter reliéfu popsal také Matouš Václavek ve *Vlastivědě moravské*, v místopisu Vsatského okresu: „*Údolí a rovinky jsou toliko podél Bečvy a jejích přítokův, ostatek je samá stráň, vrch a kopec, samá kotlina, ráztoka a grapa.*“⁷

Území moravského Valašska je velmi rozmanité. Krajina se vyznačuje kopcovitým terénem a hluboce posazenými údolními. Niže položené obce a městečka v okolí řek a potoků měly příznivější podmínky pro zemědělství a svůj rozvoj. Horší podmínky měly výše položené obce a horské paseky, které vznikaly později. Jejich vývoj zaostával, tradiční formy hospodaření se v nich udržely déle. Členitost terénu a původ obyvatel ovlivnily a určily specifický ráz lidové kultury.⁸

Vymezení hranic etnografického regionu a jeho charakter nejsou neměnné. Valašsko nikdy nemělo pevné hranice, nebylo úředně vymezeno. Územní rozsah se mění. Změny, zánik a vznik nových hodnot způsobuje řada činitelů, například nové kolonizační vlny, nové výrobní prostředky nebo sociální změny. V 17. století bylo nejdůležitějším rozlišujícím znakem existence salašnictví, spojené s karpatskou salašnickou kulturou. V 19. století se staly hlavními dělicími činiteli jiné složky lidové kultury, především lidový kroj, architektura a dialekt. V současné době se oblast vymezuje především podle vědomí obyvatel o příslušnosti k etnografickému regionu a stanoviska lidu ze sousedního regionu. Dochází k rozlišení na jádro regionu, okrajové území a přechodné území. Dělení má pouze pomocný charakter. Historické jádro původně zahrnovalo hukvaldské, krásensko-rožnovské a vsetínské panství, hranice Valašska se dále rozšířily na západ a na jih. Brumovské a valašskokloboucké panství se označovalo jako Zálesí.⁹

⁶ ŠULEŘ. *Je to chůze po kotárech!* s. 13.

⁷ VÁCLAVEK, Matouš. *Vsatský okres: vlastivěda moravská*. Brno: Garn, 2008, s. 8. ISBN 978-80-86347-35-6.

⁸ *Obyčeje a lidové tradice na Valašsku*. s. 2-3.

ŠTIKA, Jaroslav. *Etnografický region Moravské Valašsko: jeho vznik a vývoj*. Ostrava: Profil, 1973, s. 26.

⁹ ŠULEŘ. *Je to chůze po kotárech!* s. 16.

ŠTIKA. *Etnografický region Moravské Valašsko*. s. 14-15.

„Obyvatelé etnografického regionu představují etnické společenství, vyznačující se zvláštním charakterem lidové kultury, vědomím sounáležitosti a vědomím vlastní kulturní odlišnosti.“¹⁰ V minulosti rozhodovala o volbě kulturních hodnot a jejich formách nepsaná pravidla o způsobu života. Kultura zahrnovala patřičný výběr oděvu, obydlí, písní, tanců a zvyků aj. „Nejčastěji se obyvatelé dovolávají odlišného kroje, méně často obydlí, zvláštního způsobu obživy (např. salašnictví), dialektu, zatímco mnoho jiných složek lidové kultury vůbec neberou v úvahu.“^{11 12}

1.2 Život na Valašsku

Valašsko, hornatý rázovitý kraj se stal pro místní obyvatele životním prostorem a pracovištěm. Lidé se museli uživit vlastními silami: „*Mať země úrodné po skrovnu. Bída a chudoba je zde po většině domovem.*“¹³ Vysoko v horách budovali svá obydlí a zúrodňovali území porostlá lesem. Obživu poskytovalo stádo ovcí a pěstování polních plodin. Každodenní konání lidí, vnímání a přijímání přírody najdeme např. v textech valašských vypravěčů. Jejich vyprávěnky, pohádkové příběhy a pověsti přibližují chudobný život zdejšího člověka. „*Chovali kozu a obdělávali kúšček pola. Toličký, že na něm urústlo pár hlávek zelé a trochu zemáků, aby nepomřeli hladu,*“¹⁴ vypráví Eva Eliášová v knize pohádek a vyprávěnek z Valašska, *O raráškoch*. Chudobu popisuje ve svých pohádkách například i Jaroslav Nečas: „*Na horách byla bída. Chudá polička se krčila pod vysokými stráněmi a lidé naříkali, že bude zlá zima a že nebude co jíst. Jen oves a pohanka rostly na polích, a to bylo věru málo.*“^{15 16}

Pastevecká minulost se stala identifikačním znakem regionu. Salašnictví je specifický způsob chovu ovcí a koz. Jeho podstatou je extenzivní chov ovcí na horských pastvinách a zpracovávání mléka na mléčné výrobky přímo na horských salaších. Pastevci

ŠTIKA, Jaroslav. *Valaši a Valašsko: o původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2007, s. 200. ISBN 978-80-254-0836-0.

¹⁰ ŠTIKA. *Etnografický region Moravské Valašsko*. s. 14.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž. s. 14-15.

¹³ VÁCLAVEK. *Vsatský okres*. s. 9.

¹⁴ ELIÁŠOVÁ, Eva. *O raráškoch: pohádky a vyprávěnky z Valašska*. Zlín: Eva Eliášová, 1992, s. 35. ISBN 80-900017-3-4.

¹⁵ NEČAS, Jaroslav. *O Jankovi a další valašské pohádky*. 2. vyd. Praha: Euromedia Group - Knižní klub, 2006, s. 78. ISBN 80-242-1703-1.

¹⁶ ŠULEŘ. *Je to chůze po kotárech!* s. 31, 38.

JANČÁŘ, Josef et al. *Lidová kultura na Moravě*. s. 34, 56.

kočovali v průběhu léta se svými stády a jejich ovce vypásaly lesní travnaté porosty horských stráží. Vysoko v horách si budovali salaše, které pozůstávaly z koliby. Jednoduchá obydlí a masivní ohrady pro ovce stavěli z neopracovaných smrkových klád. Střechy pokrývali šindelem nebo smrkovou kůrou. Život na salaši řídil bača, jemu podléhali valaši, kteří pásli ovce. Salašnické hospodářství se na východní Moravu rozšířilo přes rumunské, ukrajinské a slovenské Karpaty. Nejstarší zprávy o příchodu a pohybu pastevců valašského dobytka pocházejí z konce 15. století. Salašnictví se postupně rozvíjelo až do 18. století, poté začalo upadat. Ke konci 19. století byla většina salaši zrušena.¹⁷

Stádo ovcí poskytovalo trojí užitek – maso, vlnu a mléko. Úprava masa byla prostá. Opékalo se na otevřeném ohništi nebo se vařilo v kotlíku zavěšeném nad plamenem. Vlna, která se ovcím stříhala dvakrát do roka, byla zdrojem materiálu pro zhotovení oděvů. Vyrábělo se z ní sukno, druh tkaniny se zplstěným povrchem, z něhož se šily kalhoty, haleny, válenky, sněžnice a podobně. Ovcí mléko se zpracovávalo v dřevěných vědrech na sýr, který představoval základní obživu. Mléko, které zbylo při zpracování sýra, se nazývala žinčice, ovcí syrovátka. Výživný nápoj se nabízel váženým hostům nebo se z něj vyvařovala urda. Z urdy, smetany z ovčího sýra, se stloukalo léčivé bílé máslo. „*Valaši je užívali při zápalu plic a souchotinách.*“^{18 19}

Formování vesnické zástavby, vývoj domové dispozice a stavební materiál, jsou dalším významným dokladem života na Valašsku. Dobové dřevěné obydlí vynikalo slohovou jednotou stavby a citem pro její začlenění do krajiny. Lidové stavitelé znali přírodu a respektovali její zákony, ve stavební tradici se opírali o zkušenosti předcházejících generací. „*Postavit rodovou chalupu, to byla důležitá událost! Zde se narodí a umře člověk, řada postav tudy projde, každá se svým vlastním osudem.*“^{20 21}

Lidé na Valašsku si stavěli obydlí, která měla většinou jednoduchou vnitřní dispozici a odpovídala potřebám rodiny. Hlavním stavebním materiálem v minulosti bylo dřevo a kamení. Srubová stavba se nejčastěji budovala ze smrkových trámů – smrk byl snadno

¹⁷ ŠULEŘ. *Je to chůze po kotárech!* s. 61.

JANČÁŘ. *Vlastivěda moravská.* s. 51-52.

ŠTIKA. *Valaši a Valašsko.* s. 121.

Valašsko: historie a kultura. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014, s. 15. ISBN 978-80-7464-499-3.

BÁRTEK, Jaroslav. *Kronika našeho rodu.* Rožnov pod Radhoštěm: Městská knihovna Rožnov pod Radhoštěm, 2009, s. 5-6. ISBN 978-80-254-3523-6.

¹⁸ ŠULEŘ. *Je to chůze po kotárech!* s. 61.

¹⁹ Tamtéž.

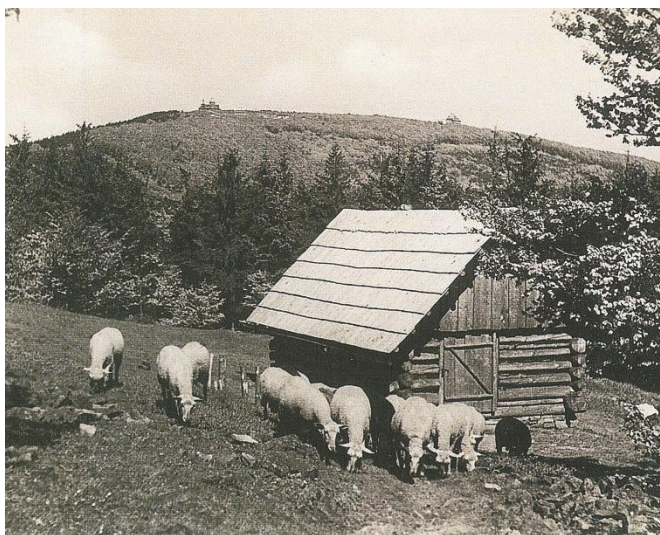
ŠTIKA. *Valaši a Valašsko.* s. 94.

BÁRTEK. *Kronika našeho rodu.* s. 5-6.

²⁰ ŠULEŘ. *Je to chůze po kotárech!* s. 106.

²¹ Tamtéž. s. 108-109.

dostupný a dobře se opracovával. Vnitřní prostor valašské chalupy byl prostý. Předsíň měla hliněnou podlahu, na které za dveřmi stávalo různé nářadí a na stěnách visely řetězy, provazy a sněžnice. V jizbě, která představovala střed stavení, se sdružovala celá rodina. Uprostřed bylo otevřené ohniště a ve střeše otvor pro volný odtah kouře. Později po vydání tereziánského požárního patentu byla povinná zděná nebo kamenná pec a komín. U ohně, zdroje tepla, trávila rodina většinu volného času. „*Vyprávěly se pověsti, skutečné i smyšlené příběhy. U ohniště plynula staletí.*“²² Nábytek ve světnici, postel, stůl, židle, byl dřevěný. Oděv se ukládal do dřevěných truhel u zdi. Místnost sloužila také jako pracovní dílna na řadu domácích prací, proto si domácí lidé na zimu stavěli do zbylého prostoru tkalcovský stav nebo stolicí na obrábění dřeva. První zděné stavby vznikaly až počátkem 19. století.²³

Obr. 1: Koliba pod Radhoštěm, 1. polovina 20. století

1.3 Obřady, obyčeje a zvyky na Valašsku

Obyčeje a zvyky přetrvávají, ale živé jsou, jen pokud se dodržují a udržují v rodině nebo obci určitou pospolitost a radost ze sdíleného času. Valašsko je kraj bohatý na lidové tradice, které se od sebe odlišují podle jednotlivých oblastí regionu. Základní rysy valašského obyčejového roku jsou však v jádru shodné, v obměnách se přenášejí z oblasti

²² BÁRTEK, Jaroslav. *Kronika našeho rodu*. s. 6.

²³ ŠULEŘ. *Je to chůze po kotárech!* s. 108-109.
BÁRTEK. *Kronika našeho rodu*. s. 5-6.

do oblasti. O lidových zvycích se dovídáme také z pověstí a pohádek, které zvyklostem dodávají autentickou atmosféru a zvláštní tajemství.²⁴

Významným předělem roku bylo v lidovém prostředí jaro. Slunce oteplilo vzduch a po dlouhé zimě nastoupilo nové hospodářské období, kdy bylo zapotřebí zajistit budoucí úrodu. Hospodáři vyjeli na první orání a po svatém Jiří vyháněli ovce na pastvu. Těsně před Velikonocemi byla Smrtná neděle, která znamenala konec nadvlády zimy. Na znamení příchodu jara se vynášela smrt – Morena. Figurka smrtky byla vyrobena z hader a slámy, často ozdobená korálemi z vyfouknutých vajec a pentlemi. Většinou ji vynášela děvčata na dřevěné tyči. Mládenci a dívky ji za zpěvu vynesli ze vsi a svrhli do potoka.²⁵ Poté začínaly velikonoční svátky. Velikonoce jsou nejvýznamnější slavností křesťanské církve, spojené s památkou umučení a vzkříšení Ježíše Krista. Oslavy v tomto období mají velice starou tradici, která souvisí s koncem zimy a příchodem jara. Pašijový týden, poslední týden čtyřicetidenního půstu, je opředený tradicemi a různými pověrečnými obřady, které měly podpořit naději na úrodný rok. Modré pondělí, Žluté úterý a Černá středa byly dny velkého úklidu. Na Zelený čtvrtek se měla jíst zelená strava, aby byl člověk celý rok zdravý. Dodržovalo se ticho, kostelní zvony se zavázaly a rozezněly se až na Bílou sobotu. Velký pátek představoval největší půst v roce. Před východem slunce se otevíraly dveře chalup a lidé se scházeli do údolí k řece, kde se umyli, aby upevnili své zdraví na další rok. Bílá sobota je spojena se svěcením ohně, symbolem světla. V neděli na Boží hod velikonoční byl půst u konce a provádělo se svěcením velikonočních pokrmů, beránka, uzeného masa, vajec, chleba a vína. Děvčata malovala kraslice a chlapci pletli tatary. O velikonočním pondělí se slavil „šmigrust“. „Cérky“ čekaly doma na „ogary“, kteří je vyšlehali tatarem nebo jalovcem, vyzdobenými barevnými stuhami. Dívky jim na oplátku daly vajíčka, ozdobená nebo popsaná krátkými verši, stuhy a kalíšek slivovice. František Bartoš uvádí: „*Za stara chodívali po mrskačce v neděli večer od deseti hodin celou noc. V úterý jest pak mrskačka ženská.*“ Mezi další jarní zvyky patří stavění máje. Máj bývá jedlový nebo borový strom, až po vršek oloupaný z kůry, nahoře ozdobený obvykle fáborky, věncem a lahví slivovice. Mládenci stavěli máj pod okny svých milých. Říkalo se: „Kde je máj, tam je děvča na vydaj!“ Postavený máj museli chasníci hlídat, protože přespólní se jim snažili je pokácet. Na Valašsku se máj stavěl v sobotu před letnicemi, ve svatodušní úterý se za hudby a tance

²⁴ ŠULEŘ. *Je to chůze po kotárech!* s. 156.

JANČÁŘ. *Vlastivěda moravská.* s. 187.

²⁵ Vynášení Mařeny zmiňuje například Beneš Method Kulda ve své knize *Pohádky a pověsti z okolí rožnovského.*

kácel. V noci z 30. dubna na 1. května, o Filipojakubské noci, se odehrávalo pálení čarodějnic. Mládež na kopcích pálilo ohně a přeskakovalo je. Zapalovala košťata a vyhazovala do výšky. Popel z ohňů měl podle tradice zvláštní moc pro zvýšení úrody. Pálení čarodějnic můžeme najít v textech Heleny Mičkalové, která vypráví o událostech z Velkých Karlovic.²⁶

Padesát dnů po Velikonocích se slavily svatodušní svátky, v lidovém prostředí se označovaly jako letnice. O svatodušní neděli, kdy se konaly církevní oslavy, byly všechny oltáře vyzdobené květy, především růžemi. Ve svatodušní pondělí převládaly rozmanité lidové obyčeje, doprovázené bohatou hostinou, tancem a zpěvem. V minulosti se na Valašsku chodila „škvařit vejca“. Počátkem července, na Cyrilka, bývala pout'. Matky dcerám naloknovaly vlasy a děvčata se těšila na perníková srdce, která jim chlapci kupovali. V srpnu probíhaly žně, které představovaly namáhavou polní práci. Po skončení sklizení a ukládání úrody do stodol byla oslava dokončené práce – dožínky. Lidé se radovali z úrody a děkovali za dary přírody, za Boží ochranu a pomoc.²⁷

Na podzim se sbíralo ovoce ze stromů, nakládalo se zelí a Valaši sháněli ovce ze salaší. Mezi tradice patřil den Památky všech zemřelých. Svátek lidově označovaný jako „Dušičky“ připadá na 2. listopadu. Vzpomínka na zemřelé je projevem úcty a vděčnosti svým předkům. Zvyk, který v různých podobách, známe od nejstarších dob. „Podle lidové víry vystupují v podvečer Dušiček duše zemřelých z očiště, aby si alespoň jednou v roce odpočinuly od muk. S tím souvisela i řada pověrečných praktik.“²⁸ Lidé například navštěvovali hroby svých zemřelých příbuzných a přátel, hroby ozdobili květy a věnci a zapálili svíce.²⁹

Po dni sv. Kateřiny, kdy se konaly taneční zábavy, začínala adventní postní doba, doba zimního klidu a tajemných obyčejů. Lidé chodívali na roráty, dlouhé večery si krátili domácí prací a vyprávěním příběhů. Svátek sv. Mikuláše byl ve středověku spojován s vírou v bohatství, později se změnil v nadílku pro děti. Mikulášské družiny začaly chodit v předvečer, před Mikulášem běžel tzv. skakún a ohlašoval jeho příchod. V průvodu byla řada postav, andělů, čerti, smrt, turek, františkán, koník, nosič. Jednotlivé masky nebo jejich počet se lišily podle tradice každé obce. V souvislosti s tímto svátkem probíhaly mikulášské

²⁶ ŠULEŘ. *Je to chůze po kotárech!* s. 156-157.
Obyčeje a lidové tradice na Valašsku. s. 25-41.

²⁷ ŠULEŘ. *Je to chůze po kotárech!* s. 157-158.
Obyčeje a lidové tradice na Valašsku. s. 40-50.

²⁸ Tamtéž. s. 55.

²⁹ ŠULEŘ. *Je to chůze po kotárech!* s. 158-159.
Obyčeje a lidové tradice na Valašsku. s. 55-57.

trhy. Sv. Lucie je v českých zemích spojena s předemím lnu. Na svatou Lucii večer obcházely chalupy Lucky. Lucka byla tichá a tajemná osoba, která činila dobro. Byla oděna v bílém, na hlavě měla šátek, obličej pokrytý moukou a v ruce držela husí křídlo, kterým vymetla ve světnici všechny kouty a oprášila všechny lidi v domě. Do Vánoc se pak věřilo, že nad světem vládou čarodějnice, bosorky a bohyně. Po čtvrté adventní neděli nastává doba vánočních svátků. Církev časově spojila oslavu narození spasitele Ježíše Krista se starým mýtem zimního slunovratu (vědomí vítězství života nad smrtí, světla nad tmou). Symbolem Vánoc se stal betlémský příběh, čas lásky k bližnímu svému. Vánoční svátky byly vždy významnou slavností, časem radosti, hojnosti a rodinné pospolitosti. „*O vánocích rozkvétá poezie lidu do krásy.*“³⁰ Štědrý den byl dnem postu a přípravy, doprovázený řadou lidových zvyků. Dopoledne se vařila polévka „štědračka“ a odpoledne se strojil stromek. Stromky, skromně vyzdobené, se zavěšovaly u stropu nebo stály na stole. Adventní půst končil o Štědrém večeru, kdy vyšla první hvězda. Rodina zasedla ke štědrovečerní večeři, všichni se společně pomodlili, poděkovali za předchozí rok a poprosili o požehnání do dalšího roku. Po večeři se scházeli sousedé, rozdávali si dárky a dodržovali pověrečné zvyky. Tradice, vzpomínky a předvídání budoucnosti dotvářely atmosféru Vánoc. Štědrý den zaznamenává např. Eva Eliášová ve své knize *O raráškoch*. Na první svátek vánoční, Boží hod, se nepracovalo, každý zůstal doma. Na Štěpána, druhý svátek vánoční, se lidé navštěvovali, děti chodily koledovat a pořádaly se zábavy. Cyklus vánočních svátků končil svátkem Tří králů. Významným obdobím zvykového roku byl masopust. Pohyblivý svátek začínal čtyřicet dní před Velikonocemi. V tomto období si lidé dopřávali jídla i pití, veselili se a pořádali taneční bály. Na Valašsku se poslední tři dny nazývají končiny. Ve vesnicích chodily maškarní průvody doprovázené kapelou. Nejdůležitější maskou se stal v 80. letech 19. století medvěd, který představuje pradávňý symbol plodnosti a probuzení ze zimního spánku. Celý průvod byl zakončen večerním balem, kde se o půlnoci pochovala basa a začínal půst.³¹

³⁰ ŠULEŘ. *Je to chůze po kotárech!* s. 160.

³¹ Tamtéž. s. 159-162.

Obyčeje a lidové tradice na Valašsku. s. 4-25.

1.4 Folklor na Valašsku

Folklor je součástí lidové kultury, zahrnuje slovesné, hudební, dramatické a taneční projevy. S lidovou kulturou se dnes setkáváme především jako s projevy zájmové umělecké činnosti, která je inspirovaná folklorními prvky. Život folkloru nám umožňuje poznávat historii kraje a prožívat odkazy našich předků. „*V současnosti se život folkloru a folklor sám obohacuje o nový rozměr – stává se součástí masově šířené kultury, takže se tím stírají místní i časová omezení folklorních projevů.*“³² Projevy lidové tvořivosti se často promítají do pohádkových a pověstových textů.³³

Hudební folklor obsahuje písně a skladby provázející slavnostní i všední okamžiky života lidí. Soubor spontánního lidového zpěvu tvoří písně různého charakteru a původu. Jejich tvar a umělecký výraz procházely po generace vývojem. Dříve se udržovaly a šířily převážně ústní tradicí, tento způsob umožnil obměny přednesu. Autoři byli zpravidla neznámí. Variabilita podání a regionální rozdíly jsou důležitými znaky lidových písní. Rytmické zvláštnosti a texty jsou ovlivněny kopcovitým krajem Valašska, rodinnými obyčejí a technikou práce. Pro Valašsko byly typické písně pastevecké, salašnické, žňové, obřadní, zvykové a zbojnické. Lidová píseň je nositelem atmosféry a pocitů. „*Lidé vypovídali v písních dojmy a zkušenosti o ročních dobách, o významných dnech, o vánocích, velikonocích, o vzrušujících událostech, o lásce a nevěře, zradě či neštěstí, o obrazech a švercích, o portáších a zbojnicích...*“^{34 35}

Tanec, prastarý kulturní projev lidstva, má v každé společnosti svůj nezastupitelný význam. Taneční folklor splňuje různé funkce – obřadní, společenskou, zábavní, soutěživou i seznamovací. Lidé tancem vyjadřují svůj život, svá přání a své tužby. Je to umění, které se skládá z různých prvků. Promítá se do něj časová a prostorová proměnlivost, pomíjivost, pohyby těla, hudba a životní zkušenosti tanečníků. Každá část Valašska má svůj určitý tanec, který se liší např. tanečním krokem, oděvem, hudebním doprovodem nebo dovedností tanečníka. Základním tanečním typem na Valašsku je točivý tanec, jehož název se liší podle oblasti (valaská nebo valaský, točená, koulaná, gúlaná). V průběhu salašského života vznikl na pastvě v horách mužský sólový tanec, tzv. odzemek, rytmicky přesný a pohybově náročný

³² JANČÁŘ. *Vlastivěda moravská*. s. 248.

³³ Tamtéž. s. 7.

³⁴ ŠULEŘ. *Je to chůze po kotárech!* s. 5.

³⁵ Tamtéž. s. 5-6.

JANČÁŘ. *Vlastivěda moravská*. s. 275-286.

tanec. Dalšími charakteristickými tanečními projevy jsou např. tanec požehnaný, čtverylky, černá vlnka, stodolenka.³⁶

Nedílnou součástí tance je oděv, který je nejvýraznějším rysem výtvarného projevu hmotné lidové kultury. Kroj dotváří hudební a taneční folklorní umění. Historický proces vývoje regionálních typů lidového oděvu se nejvíce ustálil na konci 18. století. Na Valašsku převládalo při výrobě krojů lněné a konopné plátno, sukno a ovčí kůže. Rozdíly v množství oděvních součástí, kvalitě materiálu a výzdobě se projevovaly v sociálním postavení obyvatel. Kroj se také měnil v průběhu života jeho nositele.³⁷

³⁶ ŠULEŘ. *Je to chůze po kotárech!* s. 76-78.

JANČÁŘ. *Vlastivěda moravská.* s. 304-315.

³⁷ JANČÁŘ. *Vlastivěda moravská.* s. 131–133.

KOVÁŘŮ, Věra. *Lidový kroj na Valašsku.* Rožnov pod Radhoštěm: Valašské folklorní sdružení, 2008, s. 3.

2 Pohádka

Pohádka patří k prvním uměleckým textům, se kterými se dítě setkává. V dětském slovesném folklóru má nezastupitelný význam pro rozumovou a mravní výchovu. Pohádka je nositelem životních hodnot, rozvíjí cit, fantazii, obrazotvornost, myšlení, řeč a vkus. Prostřednictvím pohádky se dítě připravuje na vnímání složitějších uměleckých děl.³⁸

Pohádka (dříve tzv. báchorka) pochází z lidové tradice, původně žila v okruhu dospělých posluchačů jako vyprávěný příběh. V průběhu žánrového vývoje přešla do literatury určené dětem. Sběratelský, ale i badatelský zájem o lidovou pohádku vzrostl počátkem 19. století, vznikla pohádka literární. Víra v oživenou přírodu, v duše zemřelých předků a v kouzelnou moc slov tvořila důležitý soubor představ pro vznik pohádek v minulosti.³⁹

Jádrem prvotní folklorní pohádky je vědomě vymyšlený příběh s nereálným dějem, postavami a prostředím. Základní myšlenka vychází z filozofie lidového společenství, obsahem je zpravidla morální ponaučení, pramenící z lidové moudrosti. Princip dobra a zla je jasně vykreslen ve srozumitelných činech a postavách. Příznačná je časová a místní neurčitost. Psychologie postav není propracovaná, postavy reprezentují určité lidské vlastnosti. Charakteristickými prvky jsou magická čísla, personifikované předměty, antropomorfizovaná zvířata, kouzelné bytosti, kontrasty a přímá řeč postav. Pohádku vypráví anonymní autor, který vyjadřuje své názory, zkušenosti, sny, vztah k přírodě, lidem, životu a světu. „*Pohádka je tak svým způsobem útvarem nesmrtelným, přežívajícím jednotlivé generace, aniž by zestárla, omšela nebo se jednoduše vytratila.*“^{40 41}

³⁸ *O pohádkách: sborník statí a článků.* Praha: SNDK, 1960, s. 7.

TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury.* České Budějovice: Univerzita Jihočeská, 1992, 56-57, 64-65. ISBN 80-7040-055-2.

³⁹ *O pohádkách.* s. 9.

SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře.* Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 13. ISBN 80-85101-60-2.

⁴⁰ ČERNOUŠEK. *Děti a svět pohádek: kouzlo vyprávěného slova.* s. 11.

⁴¹ TOMAN. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury.* s. 56-57, 64-65.

2.1 Regionální pohádka

Pohádky v jednotlivých regionech mají své zvláštní rysy, obyčeje, tradice, kterými se od sebe odlišují. „*Regionální prvky jsou v pohádkách a pověstových textech pro děti podnětné. Čtenář z daného regionu se nepohybuje v prostoru nikoho a zároveň vnímá nekonečnost fantazijního rozměru.*“⁴² Literární tvorba vznikající v regionech se zpravidla opírá o folklorní bohatství. Díla s konkrétní vazbou na region obsahují zájem o regionální histografii a slovesnou lidovou kulturu. Autoři čerpají tematicky i motivicky z etnografických a folklorních zdrojů. Pohádky se v lidovém vypravěčství často prolínají s motivy pověstí. V pověstech pak najdeme znaky pohádek.⁴³

Regionální pohádky jsou charakteristické vztahem k rodnému kraji. Jejich specifika se projevují v jazyce (dialektu), jímž je příběh vyprávěn. V pohádkách se vyskytují jména postav a jejich varianty, které jsou v určité oblasti obvyklé. Do pohádkových příběhů se promítají sociální a životní zvyklosti, regionální prostředí a krajina, ve které vypravěči a posluchači žijí. „*Pohádka se postupně stává výrazem domácího života, regionu a národa.*“^{44 45}

2.2 Představitelé regionálních pohádek a pověstí na Valašsku

Příběhy jsou součástí života lidí. V minulosti měl každý kraj své pohádky, pověsti, vypravěče a sběratele. Na Valašsku máme nejvíce dochovaných zápisů pohádek z 19. století. V té době se zaznamenáváním lidové slovesnosti zabýval historik a vlastivědný pracovník Eduard Peck. Od roku 1937 do roku 1985 působil na Zlínsku kněz a sběratel pověstí František Müller. Mezi valašské lidové vypravěče patřili např. Jan Měrka, Alois Cepek a Františka Smolková. Dalšími představiteli valašských pohádek a pověstí jsou Květa Boráková, Josef Cedidla, Josef Fojtů, Jan Kobzáň, Libuše Sušilová, Arnošt Šrott, Vilma Volková. Jejich záznamy pohádek a pověstí nalezneme v tiskovinách *Naše Valašsko*, *Valašsko*, *Dolina Urgatina*, *Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka* a dalších.⁴⁶

⁴² MARTINEK, Libor. *Region, regionalismus a regionální literatura: (studie)*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2007, s. 125. ISBN 978-80-7248-443-0.

⁴³ Tamtéž. 125-125.

⁴⁴ SIROVÁTKA. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. s. 13.

⁴⁵ Tamtéž. 34-35.

⁴⁶ ELIÁŠOVÁ, Eva. *Pohádky, pověsti a vyprávěnky z Valašska*. Zlín: Eva Eliášová, 2002, s. 4-5. ISBN 80-238-9735-7.

Pohádková tradice se mění. V současnosti se stírají prvky kouzelné a posilují se elementy realistické a aktuální. Většina textů je redukována, zjednodušuje se dějová osnova, motivy i kompozice jsou zapsány bez starobylých reálií. Autoři dbají na srozumitelný záznam. Příběhy jsou postupně přizpůsobeny a přiblíženy současnému dětskému čtenáři. Řada spisovatelů vyobrazila Valašsko ve svých dílech. Životy lidí, tradice a různá škála nadpřirozených bytostí jsou obsahem tvorby spisovatelů např. Heleny Mičkalové, Evy Eliášové, Oldřicha Šuleře a Jaroslava Nečase.⁴⁷

2.2.1 Helena Mičkalová

Helena Mičkalová, spisovatelka a folkloristka, se v 90. letech 20. století zařadila mezi přední valašské sběratele lidové tvorby. Narodila se 3. září 1935 v Mistříně u Kyjova. Každé prázdniny v dětství prožila u prarodičů ve Velkých Karlovicích v Podřatém, odkud pocházela její maminka. Nejprve vystudovala Střední pedagogickou školu v Kroměříži, poté v roce 1966 absolvovala Pedagogický institut ve Zlíně. Celý život pracovala na karlovických školách jako učitelka, později jako zástupkyně ředitele. Věnovala se ochotnickému divadlu, národopisu, folklorním souborům a pěveckému sboru. V roce 1958 se provdala za Jiřího Mičkala, s nímž měla dvě děti. Helena Mičkalová zemřela v roce 2011 ve Velkých Karlovicích.⁴⁸

Cílem literární činnosti Mičkalové bylo zachytit originální vyprávění a dopátrat se tak pramenů valašské lidové tradice. Více než třicet let sbírala a zapisovala vyprávění pamětníků, které je prostoupeno valašským nářečím, archaismy a lyrikou. Poetické příběhy a legendy vydala v knihách *O čem si vyprávějí Karlovjané* (1995), *Co sa Karlovjanom stalo aj nestalo* (1999) a *Co si pamatují Karlovjané* (2001). Knihy ilustrovala Kornelie Němečková. Souborně vyšly pověsti v knize *Zlatá studánka* (2001). Ilustrátorem se stal Ilja

ŠULEŘ, Oldřich. *Poklad pod jalovcem: pohádky a pověsti z Valašska*. Praha: Svoboda-Libertas, 1993, s. 97-98. ISBN 80-205-0348-X.

⁴⁷ ELIÁŠOVÁ, Eva. *Pohádky a pověsti Jana Kobzáně*. Liptál: Obec Liptál, 2014, s. 80. ISBN 978-80-260-7686-5.

⁴⁸ *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*. Valašské Meziříčí: Kulturní zařízení města Valašské Meziříčí, 1998, s. 70.

MIKULCOVÁ, Marie a Miroslav GRACLÍK. *Kulturní toulky Valašskem: 323 profilů osobností Valašského království*. Frýdek-Místek: Alpress, 2001, s. 181. ISBN 80-7218-649-3.

Informace o osobnostech regionu: Helena Mičkalová. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-14]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=45-Helena-Mi%C4%8Dkalov%C3%A1>

Harteringer. Helena Mičkalová přispívala také do novin a časopisů, publikovala zajímavosti z historie a místopisu Valašska a Velkokarlovicka.⁴⁹

Sbírky obsahují spíše pověstové texty kratšího rozsahu s jednou dějovou linií, pohádky se objevují zřídka. Užívá se autorský vypravěč. Hlavními hrdiny jsou Karlovjané, jejichž osudy jsou v příbězích vyobrazeny. Setkávají se s nadpřirozenými bytostmi, (divoženkami, bosorkami, světloňoši, morami, slibkami, draky, pekelníky, hastrmany, zbojníky, atd.), které obývají čarovné lesy, jezera a temná zákoutí dřevěných chalup. Mezi přední motivy patří kouzlo, čarování a hledání pokladu. Dalibor Malina v doslovu knihy *Co si pamatují Karlovjané* píše: „*Texty Heleny Mičkalové lze číst jako velkou metaforu o jednom kraji a osudech jeho obyvatel viděných z míst, odkud lze spatřit drobný detail, ale i nekonečnou klenbu nebe nad hlavou.*“⁵⁰

2.2.2 Eva Eliášová

Eva Eliášová, spisovatelka a sběratelka folklorních příběhů a pohádek, se narodila 15. srpna 1958 ve Zlíně. Dětství prožila ve vesnici Ublo u Vizovic. V roce 1982 vystudovala FT VUT, poté začala pracovat jako technik měřidel a měřících přístrojů ve Zlíně. Zemřela 23. června 2016.⁵¹

Pohádky, pověsti a vyprávěnky začala sbírat po studiu na vysoké škole. Vyprávění prarodičů a staříčků a vlastní zážitky ji inspirovaly k literární tvorbě. Příběhy zpracovala, upravila a vlastním nákladem vydala *Pověsti z okolí Vizovických hor* (ilustroval Emil Sláma), *O raráškoč* a *Pověsti a vyprávěnky ze Zlínska* (obě knihy ilustroval Karel Langer). V roce 2002 vydala další soubor pověstí a pohádek – *Pohádky, pověsti a vyprávěnky z Valašska* (ilustroval František Petrák) a v roce 2014 zpracovala knihu *Pohádky a pověsti Jana Kobzáně*, příběhy pocházejí z Kobzáňových textů (ilustrace vybrány z díla Jana Kobzáně).⁵²

Knihy Evy Eliášové obsahují pohádkové a pověstové texty kratšího i delšího rozsahu. Prvotní díla jsou psána valašským dialektem. Další sebrané příběhy jsou ve spisovném jazyce, s občasným použitím nářečových a folklorních výrazů. V textech se objevují projevy lidové kultury, pořekadla a poučení. Autorka popisuje jednotlivé tajemné

⁴⁹ MIKULCOVÁ, GRACLÍK. *Kulturní toulky Valašskem*. s. 181.

⁵⁰ MIČKALOVÁ, Helena. *Co si pamatují Karlovjané: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*. Velké Karlovice: Helena Mičkalová, 2001. ISBN 80-238-7642-2.

⁵¹ KAŠPAROVÁ, Jiřina. Eva Eliášová. *ZVUK Zlínského kraje: Časopis pro kulturu a společenské dění*. Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, 2000, **2000**(jaro 2000), 67. ISSN 1214-0139.

⁵² Tamtéž.

bytosti, se kterými se lidé v pohádkovém světě na Valašsku setkávali, např. s rarášky, čerty, bosorkami, hastrmany a světloňoši. Pohádky a vyprávěnky končí harmonicky. „*Literární odkaz Evy Eliášové je uložen v jejím vztahu, v její lásce k dětem a rodnému Valašsku.*“⁵³

2.2.3 Oldřich Šuleř

Spisovatel Oldřich Šuleř je představitelem severomoravské regionální literatury. Narodil se 1. června 1924 v Ostravě. Studoval na gymnáziu v Opavě a ve Valašském Meziříčí. V letech 1945–1949 absolvoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy, kde v roce 1950 získal doktorát. Během války pracoval jako horník v Ostravě a ve zbrojovce ve Valašském Meziříčí. V roce 1948 zvítězil v celostátní rozhlasové soutěži hrou Stanice Sousedov a nastoupil na místo redaktora dětského vysílání Československého rozhlasu v Ostravě, později se stal šéfredaktorem literární redakce. Od roku 1956 působil v Krajské lidové knihovně v Ostravě, v letech 1958–1961 byl ředitelem krajského nakladatelství. Po roce 1968 pracoval jako strojník v elektrárně a jako právník u Okresní správy silnic v Novém Jičíně. V roce 1990 byl zvolen předsedou ostravské pobočky Sdružení českých spisovatelů. Oldřich Šuleř zemřel 26. ledna 2015 v Ostravě.⁵⁴

Šuleř přispíval do časopisů a novin (např. Červený květ, Nové Valašsko, Literární noviny, Zvuk) od roku 1945, publikoval eseje, povídky, fejetony, kritiky, recenze, poznámky. Napsal řadu rozhlasových pořadů, pásem, scénářů, pohádek aj.⁵⁵ Do literatury vstoupil v padesátých letech, kdy vydal románovou kroniku z Jesenícka *Letopisy v žule* (1958). Jeho tvorba obsahuje díla, která situoval do oblastí Jeseníků, Ostravska a především Valašska. Ve svých prózách zobrazil Valašské Meziříčí v době okupace (*Na srnčích nohách, Dlouhé stíny*) a převyprávěl valašské pohádky a pověsti (*Ovčák a drak, Poklad pod jalovcem, Zbojnické pohádky a pověsti z Valašska, Nic nalhaného, máloco pravda*). Ilustrátory jeho pohádkových knih se stali např. Lumír Ševčík, Svatava Severinová a Magda Veselá. Dále napsal román pro děti *Bylina od černé žluny* a knihu o malíři Janu Kobzánovi *O Janíčkově maléřečkovi*. Korespondenci s Kobzáněm shrnul v díle *Nech sa búček zelená!*.

⁵³ KOTYZA, Břetislav. Za Evou Eliášovou. *ZVUK Zlínského kraje: Časopis pro kulturu a společenské dění*. Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, 2016, 2016 (podzim-zima 2016), 118. ISSN 1214-0139.

⁵⁴ *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*. s. 102.

Informace o osobnostech regionu: Oldřich Šuleř. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=285-Old%C5%99ich-%C5%A0ule%C5%99>

⁵⁵ Oldřich Šuleř vystupoval pod pseudonymy např. Ján Obraz, Jiří Pelíšek, J. Chabala, Jura Machýček, Cyril Krutílek.

Významné jsou knihy o Valašsku *Je to chůze po kotárech!* a *Paměť domova*, popsal v nich valašský každodenní život, lidovou kulturu a umělecké tvůrce regionu. Kronikářský román *Sláva a pád valašského pánbička* věnoval postavě meziříčského starosty Aloise Mikyšky. Starý Frenštát zachytil v úvodu románu *Měsíční krajina*. Dalšími díly jsou např. divadelní hra *Valašská balada* a esej *Valašský poslanec T. G. M.*⁵⁶

Knihy pohádek a pověstí Oldřicha Šuleře obsahují texty delšího rozsahu. Užívá se autorský vypravěč. Příběhy jsou převyprávěny spisovným jazykem a ozvláštněny nářečovým výrazivem. Autor vypráví příběhy hrdinů beskydského folkloru, zbojníků, kouzelných postav (čarodějové, divoženky, slibky, hasrmani, světloňoši). Popisuje lokality Valašska (Beskydy, Vsacko, Zálesí), hory, pohoří (Radhošť, Tanečnice, Soláň), památná místa (kaplička v Hrozenkově, Na zabitě) atd. Hlavní témata a motivy pohádkových a pověstových textů jsou ze světa zbojníků a nadpřirozených bytostí. Šuleř klade důraz na dobro, které vítězí nad zlem. Příběhy končí harmonicky. „*Šuleřovy knihy (především ty s valašskou tematikou) představují jakousi beletrizovanou úschovnu moudrosti, hodnot a paměti tematizovaných oblastí, čímž jeho tvorba získává didaktický nádech, široce překračující hranice regionu.*“⁵⁷

2.2.4 Jaroslav Nečas

Spisovatel a literární historik, Jaroslav Nečas, se narodil 22. května 1913 ve Valašském Meziříčí. Vystudoval gymnázium ve svém rodišti a v Brně, ve studiu pokračoval na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze, obor čeština a francouzština. Studia ukončil v roce 1938, kdy získal doktorát za disertační práci o Janu Merhautovi. Působil jako středoškolský profesor v Praze a Vysokém Mýtě. V letech 1941–1945 pracoval na úřadě kulturního odboru ministerstva osvěty. Po roce 1948 byl spisovatelem a editorem, v roce 1954 se stal pracovníkem Ústavu pro českou literaturu Československé akademie věd v Praze, kde působil jako bibliograf a literární vědec. Jaroslav Nečas zemřel 24. prosince 1988 v Praze.⁵⁸

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ MATELA, Matěj. Šuleř, Oldřich. *ILiteratura.cz* [online]. 9. 3. 2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/37913/suler-oldrich>

⁵⁸ *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*, s. 73.

Informace o osobnostech regionu: Jaroslav Nečas. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=46-Jaroslav-Ne%C4%8Das>

Jaroslav Nečas se věnoval literatuře většinu svého života. Literární tvorbu začal ve třicátých letech minulého století poezií, *Duhová brána* (1932), *Tobě i Vám* (1936). Z lásky k Valašsku se vyznává ve sbírkách *Návrat* (1942) a *Osikový list* (1964). Valašskému kraji věnoval také pohádky (*Valašské pohádky*, *Pohádky zpod Beskyd*, *Pod horami a pod oblaky*), které vydal pod pseudonymem Petr Martin. Soubory pohádek přepracoval a znovu vydal v roce 1948 pod vlastním jménem jako *Valašské pohádky* (ilustroval František Koblíha). V pozdějších letech se soustředil na literární místopis a spolu s Liborem Knězkem napsal *Malý literární místopis Československa*. Pro Slovník českých spisovatelů zpracoval hesla o valašských autorech a řadu let spolupracoval s rozhlasem na literárně osvětových pořadech. V roce 2006 vyšlo další nové vydání Valašských pohádek pod názvem *O Jankovi a další valašské pohádky*, ilustroval Vojtěch Kubašta.⁵⁹

Pohádkové texty Jaroslava Nečase se odlišují od pohádkových a pověstových látek předchozích autorů (odlišné bytosti, postavy a povolání). Ústřední postavou je hloupý Janek, jehož protikladem je mu v příbězích silný Matěj nebo chytrý Martin. V pohádkách vystupují čerti, ševci, princezny, rytíři, kouzelné babičky, obři a další pohádkové bytosti. Autor v textech vykresluje obraz valašského kraje, jeho chudobu a nehostinnost. Příběhy často začínají i končí typickými frázemi pohádek (např. před dávnými a dávnými časy, byla jednou jedna, žili šťastně až do smrti). Texty jsou psány spisovným jazykem, dialektismy se objevují zřídka.

⁵⁹ *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*. s. 73.

Informace o osobnostech regionu: Jaroslav Nečas. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=46-Jaroslav-Ne%C4%8Das>

3 Ilustrace

Ilustrace je výtvarný doprovod psaného slova, sdělení podporuje výtvarnými prostředky. Obrazná názornost zpřístupňuje pochopení a srozumitelnost textu. „*V užším smyslu slova jest ilustrace uměleckým projevem inspirovaným sice dílem literárním, avšak ve vztahu k němu projevem umělecky svébytným a jemu rovnocenným.*“⁶⁰ V širším významu ilustrace zahrnuje knižní výzdobu a iluminaci.⁶¹

Ilustrace mají dlouhou a bohatou tradici. Počátky ilustrace sahají do starověku, vážou se k monumentální nástěnné malbě v Egyptě a Řecku. Ve středověku se ilustrovaly rukopisné knihy, vznikla obrázková bible, která vyprávěla příběh negramotným. Proměny ilustrace souvisely s vývojem knih. Vzhled i související technika se mění s dobou. Samotný pojem ilustrace je v dnešním slova smyslu užíván asi od roku 1840. Podoby ilustrace jsou různé, setkáváme se s kresbou, malbou, grafikou, fotografií nebo kombinovanou technikou.⁶²

3.1 Ilustrace v dětské literatuře

Knižní ilustrace v dětské literatuře je dnes neodmyslitelná. „*Z hlediska estetického, filozofického, ale i v parametrech edukačních představuje ilustrace v dětské knize strukturovaný a specifický fenomén.*“⁶³ Vzpomínky na první ilustrace k pohádkovým knížkám jsou velmi intenzivní a přetrvávají celý život.

Ilustrace knih určených dětem se objevují už od raného novověku. Literatura pro děti a mládež měla nejprve pouze výchovný a pedagogický charakter. Období dětství nebylo považováno za svébytné a plnohodnotné. Estetická hodnota začala hrát důležitou roli až v první polovině 20. století. Moderní přístup k literatuře pro děti přiznával hodnotu dětství a zajímal se o potřeby dětského čtenáře. Důležitým faktorem byl také rostoucí zájem na vzdělání a výchově dětí.⁶⁴

Tradice umělecky hodnotné výtvarné tvorby v knihách pro děti je prostředkem rozvoje dětské osobnosti. Ilustrace k pohádkám by měla podporovat obrazotvornost

⁶⁰ MATĚJČEK, Antonín. *Ilustrace*. Praha: Jan Štencl, 1931, s. 7.

⁶¹ ČERNOUŠEK. *Děti a svět pohádek*. s. 36-37.

⁶² MATĚJČEK. *Ilustrace*.

⁶³ REISSNER, Martin. *Ilustrace: pohledy na výtvarný doprovod české dětské knihy*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015, s. 186. ISBN 978-80-7028-439-1.

⁶⁴ NOVÁKOVÁ, Luisa. *Proměny české pohádky: (k historii žánru ve čtyřicátých letech dvacátého století)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 5-8. ISBN 978-80-210-5026-6.

a fantazii. Umělecky kvalitní ilustrace obohacuje život dítěte, neubírá však prostor pro jeho vlastní tvořivou imaginaci. Citlivé propojení literární a výtvarné složky rozvíjí trvalé hodnoty dětského čtenáře. Pohádky a jejich ilustrace tvoří plnohodnotný soubor a posilují bohaté vnímání.⁶⁵

3.1.1 Historie dětské ilustrace

Historie dětské ilustrace je široké téma, které přivádí současnou českou knižní kulturu k názorové bohatosti, výrazové šíři a vysoké výtvarné úrovni. Za počátek ilustrace v knize pro děti a mládež bývá uváděno dílo Jana Amose Komenského, *Orbis pictus* z roku 1657. Komenský vnímal význam obrazu v dětské knize jako podstatný prostředek předávání informací v edukačním procesu. V 80. letech 19. století byl představitelem české národní ilustrace Mikoláš Aleš. Zájem o knihu z hlediska estetického vzrostl na přelomu 19. a 20. století – počátek moderní české knihy pro děti a mládež. Knihou jako estetickým celkem se začal zabývat úzký kruh umělců a estetiků. Program hnutí za krásnou knihu teoreticky zformuloval F. X. Šalda ve studii *Kniha jako umělecké dílo* v roce 1905.⁶⁶

Část umělců používala v ilustraci grafických technik, nejčastěji tisk z výšky, černobílý i barevný dřevoryt. Pod vlivem symbolismu a secese koncipovali ilustraci jako dějové scény, které se odehrávaly v iluzivně pojatém prostředí. Výtvarný výraz ilustrací měl malířský charakter. Ilustrátoři se soustředili na klasické pohádkové knížky, např. Hanuš Schwaiger, *Pohádka o hastrmanovi*.⁶⁷

V meziválečném období se začala na dětskou ilustraci soustředit řada umělců. Začaly se objevovat moderní pohádky, dobrodružná, populárně vědecká a uměleckonaučná literatura pro děti a mládež. Poslání ilustrací sledovala část umělců v přiblížení knihy co nejširším lidovým vrstvám. Postupně vznikl a převládal nový vztah *literární dílo – ilustrace – čtenář*. Blanka Stehlíková v knize *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež* uvádí: „*Ilustrace přestávala pouze dokreslovat a vysvětlovat text. Obraz a literární dílo začaly působit vzájemně jako dvě na sobě závislé, avšak rovnocenné složky.*“⁶⁸ Zdokonalením reprodukčních technik pronikla do knihy pro dospělé fotografie, koláž a fotomontáž. Dětská

⁶⁵ ČERNOUŠEK. *Děti a svět pohádek*. s. 36-37.

REISSNER. *Ilustrace*. s. 25, 187.

HOLEŠOVSKÝ, František. *Ilustrace pro děti: tradice, vztahy, objevy*. Praha: Albatros, 1977, s. 39.

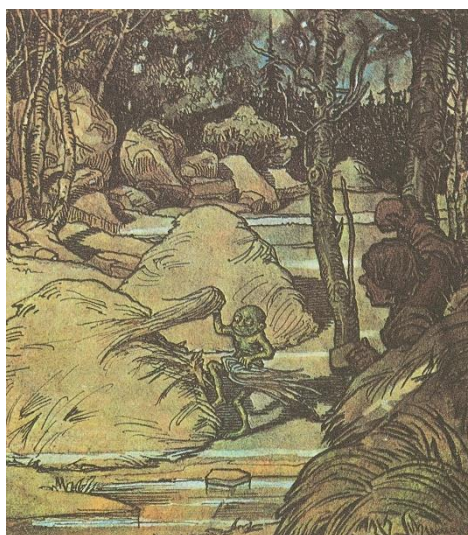
⁶⁶ STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1984, s. 11-14.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž. s. 20.

kniha byla obohacena barevnou kresbou a grafikou. Rozmanitost podoby české ilustrace pro děti a mládež je dána výrazovým osobitým projevem jednotlivých autorů, např. Strnadel vycházel z lidového světa a vlastní představivosti. Inspiraci čerpal v dekorativním principu lidového umění.⁶⁹

Na přelomu 50. a 60. let 20. století došlo ke změně pojetí dětské knihy. Do popředí byl uveden a rozšířen výchovný aspekt (dříve zaměření didaktické). Důraz při realizaci knih pro dětského čtenáře byl kladen na účinnost výchovného působení na dítě, a to v oblasti rozumové a citové. Spisovatelé a výtvarní umělci dále řešili otázky, jak přitažlivě zprostředkovat dítěti vědomosti a jak se přiblížit jeho psychice. Vznikaly první kresebné seriály v časopisech, animovaný film, knihy, které ilustroval kolektiv autorů, omalovánky a papírové hračky. V 60. letech vstoupila do okruhu tvůrců ilustrací textů pro děti a mládež nová mladší generace.⁷⁰

Obr. 2: Hanuš Schwaiger, O hastrmanovi, 1903, perokresba, akvarel, papír

⁶⁹ STEHLÍKOVÁ. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*. s. 18-45.

⁷⁰ Tamtéž.

3.2 Ilustrátoři dětských knih

Ilustrátor je tvůrce výtvarného doprovodu textu, který osvětluje knihy a jejich příběhy. „*Krásným posláním ilustrátora je uchopit toto světlo jako pochodeň svého štětce či tužky a rozsvítit v sálech čtenářovy fantazie.*“⁷¹

Vznik českých ilustrací pro děti nese řadu jmen významných umělců. Mezníkem v dějinách české knižní kultury pro děti a mládež se stala např. výtvarná úprava knihy *Pohádka máje* (Mrštík, 1897), kterou ztvárnila Zdeňka Braunerová. Dalším významným dílem byla kniha *Broučci* od Jana Karafiáta (1903). Výtvarnou podobu jí dal přední český grafik, Vojtěch Preissig. Důležitým kulturním počinem v oblasti dětské knižní ilustrace byla také kniha *Babička* od Boženy Němcové z roku 1903, s ilustracemi Adolfa Kašpara.⁷²

Meziválečné období přineslo další představitele dětské ilustrace. Patřili mezi ně např. Josef Lada, Karel Svoboda, Josef Čapek, Cyril Bouda, Zdeněk Burian, Václav Fiala a Jaroslav Vodrážka. Ve 30. letech se k nim přidali např. Ondřej Sekora, Antonín Pospíšil, František Tichý, Jiří Trnka, Antonín Strnadel, Adolf Zábranský. Ilustracím moderní pohádky se věnoval např. Josef Lada, ilustracím dobrodružné a vědecko-naučné literatury např. Zdeněk Burian. Mnozí uvedení autoři byli ovlivněni v ilustrátorské činnosti jinými výtvarnými technikami a postupy, kterými se zabývali. Např. výrazný tvůrčí zájem o scénické výtvarnictví Jiřího Trnky se promítl do obrazové podoby jeho ilustrací. V ilustracích zdůraznil význam atmosféry příběhu.⁷³

Česká knižní ilustrace pro děti a mládež zahrnuje širokou výrazovou škálu pojetí jednotlivých umělců. Například Josef Lada uplatnil veselou kresbu s výraznou jednoduchou konturovou čarou a jasným koloritem, vychází z dětského světa hry a fantazie, a obrazu českého venkova. Cyril Bouda směřoval k dějové ilustraci. Nadsázka, dynamická kompozice, mnohofigurové scény byly základními charakteristickými principy jeho ilustrační práce. Věnoval se grafickým technikám, dřevorytu, rytinám, litografii atd. Adolf Zábranský v ilustracích projevil smysl pro grafickou zkratku. Základním prvkem jeho tvorby je kresba, kterou doplnil o emocionální působivost barvy. Zábranský o ilustrační tvorbě říká: „*Když se řekne malíř vidí očima dětí, není to zcela přesně. Pojetí ilustrace nemůže vycházet*

⁷¹ HUTAŘOVÁ, Ivana. *Současní čeští ilustrátoři knih pro děti a mládež*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2004, s. 3. ISBN 80-211-0485-6.

⁷² STEHLÍKOVÁ. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*.

⁷³ Tamtéž.

z imitace dětské kresby, to je přístup velice povrchní. Malíř v sobě musí mít něco navíc, a to bývá uvnitř uchovaná zásoba prožitků z dětství.^{74 75}

Přelom 50. a 60. let představil další tvůrce dětské ilustrační činnosti. Na ilustracích a animovaném filmu pro děti pracovala řada výtvarníků: Adolf Born (Mach a Šebestová), Jiří Šalamoun (Maxipes Fík), Alois Mikulka, Jiří Kalousek (Pohádky a pověsti), Zdeněk Smetana (Křemílek a Vochomůrka), Radek Pilař (Rumcajs), Josef Paleček (Makový mužiček), Zdeněk Miler (Krtěček). Do mladší generace 60. let řadíme např. Květu Pacovskou, Daisy Mrázkovou a Helenu Zmatlíkovou.⁷⁶

V současnosti je seznam ilustrátorů dětské knihy velmi rozsáhlý. V České republice se tématem dětské ilustrace zabývá mnoho dílčích projektů, sdružení a organizací. Mezi organizace, které se snaží udržovat kvalitu ilustrací a výtvarné podoby knih pro děti a mládež, patří Klub ilustrátorů. Klub ilustrátorů dětské knihy byl založen roku 1990. Členové klubu jsou např. Renáta Fučíková, Jindra Čapek, Lucie Dvořáková, Gabriel Filcík, Olga Franzová, Nanako Ishida, Václav Kabát, Karla Kučerová, Tomáš Řízek, Eva Šedivá, Marie Tichá, Lenka Vybíralová, Kamila Pokorná, Kateřina Villinová a další. Další organizací je např. Mezinárodní sdružení pro dětskou knihu – IBBY. Mezi současné české ilustrátory dětských knih řadíme např. Galinu Miklínovou, Pavla Čecha, Martina Kubáta, Petra Síse a Petra Nikla.⁷⁷

Obr. 3: Vojtěch Preissig, ilustrace z knihy J. Karafiáta: Broučci, 1903

⁷⁴ Adolf Záborský [online]. c2007-2009 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <http://www.adolfzabransky.com/>

⁷⁵ STEHLÍKOVÁ. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež.*

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Klub ilustrátorů [online]. [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <http://www.klubilustratoru.cz/cs>

4 Umělecká grafika

Grafika je obecně charakterizována jako označení artefaktů (uměleckých i mimouměleckých), které lze rozmnožit pomocí ruční (umělecká grafika) nebo průmyslné (užitá grafika, reprodukční grafika) metody tisku. Pojem „grafika“ je odvozený z řeckého slova „grafein“, což znamená psát, rýt, kreslit.⁷⁸

V současné době chápeme grafiku v užším slova smyslu jako tvořivé přehodnocení umělcovy kresby řemeslným zpracováním v příslušném materiálu, který odpovídá možnostem grafických technik. Cílem ručního uměleckořemeslného postupu je vyhotovit otisk, tj. natisknout předem stanovený počet stejně kvalitních výtvarných děl. Počet výtisků tvoří náklad. Umělec, grafik, za své tisky odpovídá, proto je podepisuje (uvádí také pořadové číslo a celkový náklad, např. 7/10). Každý podepsaný a číslovaný grafický list z celkového nákladu je považován za originál, nikoliv za kopii.⁷⁹

Původní umělecká grafika vzniká spontánně, podle autorovy představy. Zabývají se jí grafici, ale i malíři, kreslíři, ilustrátoři a sochaři. Volná grafika jim dává další možnost uměleckého vyjádření, svobodného ztvárnění vlastních názorů a myšlenek.⁸⁰

Obecně lze grafiku dělit na původní a reprodukční, volnou (umělecká) a užitou. Originální reprodukce, otisk, který dnes považujeme za původní grafické dílo, musí splňovat několik podmínek, např. kresba i námět musí být původní. Umělec, grafik sám, prostřednictvím vlastního intelektu, výtvarného citu a řemeslné zručnosti, zpracovává matrici a tiskne (eventuálně ve spolupráci s tiskařem). Reprodukční grafika vychází z cizí předlohy. Grafici řemeslníci zhotovují tiskovou formu podle předlohy výtvarníka, cílem je věrná kopie předlohy ve velkém nákladu. Alois Bauer v knize *Grafika* rozlišuje v umělecké grafice dva základní žánry – grafiku volnou a grafiku užitou. Volná grafika nemá přímé praktické určení. Umělec ji tvoří volně podle vlastní představy, vzniká samostatné dílo. Může se objevit v knize, ale jen jako volný obrazový doprovod, neilustruje text. Naopak užitá grafika je vázána na praktický úkol, je vytvořena podle konkrétního požadavku formy a tématu. Její součástí může být i výtvarné řešení textu. Některé práce z užití grafiky jsou

⁷⁸ Technologie a historie grafiky. *Kreslírna: výtvarný ateliér na Letné* [online]. Ateliér Kreslírna Letná, c2018, 11.8.2014 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <http://www.kreslirna.cz/technologie-historie-grafiky/>

⁷⁹ KREJČA, Aleš. *Grafika*. Praha: Aventinum, 2010, s. 11. Výtvarné techniky. ISBN 978-80-7442-003-0. BAUER, Alois. *Grafika*. 1. Olomouc: Rubico, 1999, s. 9. Knížka pro každého. ISBN 80-85839-34-2.

O grafice: Co je originální grafika?. *Kabinet české grafiky* [online]. c1991-2016 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: http://www.fineart.cz/about_graphics.aspx?langId=1

⁸⁰ ODEHNAL, Antonín. *Grafické techniky: praktický průvodce*. Brno: Era, c2005, s. 11. ISBN 80-7366-006-7.

dílem umělce, nesou jeho signaturu (např. ex libris, novoroční přání). Užitou grafiku můžeme dělit na propagační grafiku (pozvánky, plakáty, loga, značky, ex libris), drobnou grafiku (známky, bankovky) a knižní grafiku a ilustraci.⁸¹

4.1 Knižní grafika a ilustrace

Knižní grafika a ilustrace se obvykle váže k obsahu textu, zapůjčuje knize její jedinečnou podobu. Grafika byla ve svých počátcích dlouho závislá na malířství, byla pouhým prostředkem reprodukování maleb. Druhou vývojovou tendencí bylo úzké spojení s knihou, kde plnila úlohu dekorace a ilustrace. Od vzniku prvních knih vznikaly obrázky určené k ilustrování textu, které byly zpočátku malovány ručně. Později s rozvojem knihtisku v 15. století se rozvíjely tiskové ilustrační techniky.⁸²

Kniha jako médium nás provází celým životem. „*Kniha není čtenáři pouhou myšlenkou nositelkou, potištěným papírem, ale uchovatelkou idejí, názorů a nálad, předmětem hlubšího a důvěrnějšího styku, věcí spojující v sobě krásu duševní s krásou hmotnou.*“⁸³ Knihu tvoří obsah textu, jeho celistvost, základní myšlenka, a celková grafická úprava (technická a výtvarná). Grafická úprava knihy nebo také typografická zahrnuje kromě ilustrací výběr formátu, typu písma a jeho velikost, umístění písma na stránku, rozmístění ilustrací apod. Knižní grafika patří k užité grafice, díla ilustrátorů se dnes při vysokých nákladech knih tisknou průmyslovými technikami v tiskárnách.⁸⁴

Graficky upravené literární dílo, které je vytištěné v nízkém nákladu tvoří tzv. bibliofilská vydání. Nízký náklad umožňuje tisk ilustrací originální grafickou technikou. Jednotlivé grafické listy bývají číslovány a signovány autorem ilustrace. Speciální vydání knihy se vyznačuje tisky na kvalitním (často ručně vyráběném) papíru, novým druhem písma, uměleckou výzdobou, ruční vazbou a vysokou cenou. Alois Bauer v knize *Grafika* uvádí: „*K nejvzácnějším tiskům patří knihy vytištěné v italské tiskárně rodiny Manutiů v letech 1489–1585. Podle zakladatele tiskárny bývají nazývány jako aldinské nebo*

⁸¹ KREJČA. *Grafika*. s. 11.

BAUER. *Grafika*. s. 214-221.

ODEHNAL. *Grafické techniky*. s. 11.

⁸² KREJČA. *Grafika*. s. 11.

BAUER. *Grafika*. s. 219-220.

⁸³ DYRYNK, Karel. *Typograf o knihách*. 3. vyd. Praha: Kentaur, 1993, s. 10. ISBN 80-85285-38-X.

⁸⁴ BAUER. *Grafika*. s. 220-221.

ŠKALOUDOVÁ PUCHMAJEROVÁ, A. Lucrezia a Hana VALEŠOVÁ. *Úvod do didaktiky kresby a grafiky II: grafika pro 1. ročník*. Liberec: Technická univerzita, 2003, s. 30. ISBN 80-7083-779-9.

aldinky.⁸⁵ Bibliofilské publikace jsou v zájmu sběratelů knih, do obliby vstoupily především na začátku 20. století.⁸⁶

4.2 Historie grafiky

V rámci historického vývoje prodělala grafika mnoho proměn. Přesto její základní podstata, rozmnožování výtvarného díla tiskem, zůstala zachována. Historicky grafika vznikla z potřeby získat obrazovou informaci ve více exemplářích. Schopnost reprodukce obrazu vedla v průběhu dějin ke vzniku několika různých způsobů vytváření tiskové matrice a byla (a stále je) podnětem vynálezů a zdokonalování tiskových technik. Od způsobu tvorby tiskové formy se odvíjí různý způsob tisku a podle způsobu tisku se grafické techniky třídí.⁸⁷

Počátky grafiky najdeme v civilizacích dávné minulosti, ve starověku. Nejstarší soubor tiskových metod jsou techniky pro tisk z výšky. Předchůdcem prvních grafických tisků (dřevořezu jako grafické techniky) byly metody potiskování látek ornamentálními vzory, které prováděli staří Indové a Arabové. V antickém Římě dřevěnými razítky (tzv. „tesserae signatoriae“) označovali majetek. V Egyptě se techniky dřevořezu užívalo především k tiskařským pracím dekorativního charakteru (např. tisk na látku). Později se tato technika objevila v Korei a v Číně (751 n. l.). Na území Číny sloužilo grafické umění především k náboženským účelům. Koncem 8. století pronikl dřevořez i do Japonska.⁸⁸

V Evropě vznikl dřevořez jako tisková technika na přelomu 14. a 15. století, kde byla podstatně ovlivněna zavedením výroby papíru. Dřevořezy od svých počátků sloužily jako ilustrace, které se kolorovaly a vlepovaly do knih. Postupem času byl text i obrázek vyrýván do jedné desky (tiskové formy) tzv. deskotisk. Sestavováním jednotlivých deskotisků do leporel vznikaly tzv. blokové knihy. Nejstarší dochovaná kniha je *Diamantová sůtra* z roku 868. První evropský datovaný dřevořez s motivem sv. Kryštofa je z roku 1423 (Sv. Kryštof). Vynálezem knihtisku (Johannes Gensfleisch zv. Gutenberg, přelom let 1447/1448) nastal

⁸⁵ BAUER. *Grafika*. s. 221.

⁸⁶ Tamtéž. s. 220-221.

Bibliofilie a typografické zajímavosti. *NTK: Národní technická knihovna* [online]. Praha, c2006-2019, 31.10. 2018 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.techlib.cz/cs/82806-bibliofilie-a-typograficke-zajimavosti>

⁸⁷ BAUER. *Grafika*. s. 9-10.

O grafice: Grafické techniky. *Hollar: Sdružení českých umělců grafiků HOLLAR Praha* [online]. Praha: SČUG Hollar [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <http://hollar.cz/o-grafice/>

⁸⁸ KREJČA. *Grafika*. s. 23.

BAUER. *Grafika*. s. 28.

rozkvět dřevořezu jako knižní ilustrace. Hlavními centry ilustrovaných knih bylo např. Německo (Albrecht Dürer).⁸⁹

V 15. století se postupně začaly objevovat další techniky, např. kovorytiny a technika leptu. Nové grafické postupy lépe plnily zvyšující se požadavky na kvalitu a detailní podobu produkce. Metoda tisku z hloubky umožnila jemnější práci a dokonalejší způsob tisku. První datovaný mědiryt pochází z roku 1446, Bičování Krista.⁹⁰

Primární náboženská funkce grafiky byla brzy doplněna o motivy z běžného života a tisky, které měly charakter oslavy vládnoucích vrstev. Reprodukční forma umění se stala důležitým prostředkem šíření znalostí a vědeckých objevů, např. v oblasti anatomie, botaniky, zoologie nebo architektury. Tisky nesly také funkci zábavnou (tištěné karetní hry), uměleckou, didaktickou (vyobrazení v knihách) a dokumentární (doklady o způsobu odívání, zeměpisné náměty, práce řemeslníků).⁹¹

Grafický obor prochází neustálým vývojem. Spolu s technickým rozvojem vznikají nové grafické techniky. Základy kulturní a průmyslové revoluce položil v 15. století vynález knihtisku, který natrvalo změnil ráz civilizace. Opakovatelnost je kořenem mechanického procesu. Typografie vyrobila první jednotně opakovatelné zboží a vytvořila tak první tiskárny (vydavatelství). V roce 1466 se objevily první tištěné reklamní letáky na knihy a krátce na to i vydavatelské katalogy. Grafika se tak rozdělila do dvou proudů, uměleckého a průmyslového. „*Obě tyto cesty vývoje se rozcházejí, příležitostně se mohou potkat například v knihách, avšak oba obory si už provždy ponechají svou nezávislost.*“^{92 93}

4.3 Grafické techniky

Grafické techniky lze rozčlenit z různých hledisek do několika skupin, např. podle materiálu, z něhož je vytvořena tisková forma (dřevo, kámen, kov, textilie, umělá hmota atd.), podle způsobu zpracování tiskové formy (techniky mechanické, chemické a fotomechanické) nebo podle způsobu tisku – základní dělení grafických technik.

⁸⁹ KREJČA. *Grafika*. s. 23-30.

BAUER. *Grafika*. s. 28.

⁹⁰ KREJČA. *Grafika*. s. 67.

⁹¹ MICHÁLEK, Ondřej. *Magie otisku: grafické techniky a technologie tisku*. Brno: Barrister & Principal, 2016, s. 8. ISBN 978-80-7485-098-1.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž.

Klasickými způsoby tisku jsou: tisk z výšky, tisk z hloubky a tisk z plochy. Novodobými způsoby tisku jsou pak: průtisk a digitální tisk.⁹⁴

Tisk z výšky je nejstarší grafickou technikou. Tiskovou desku tvoří reliéf, který vzniká odstraněním míst, jež nemají uchovávat barvu. Povrch formy se odebírá mechanickými nebo chemickými postupy. Na zbylá nevyhloubená místa se nanese tisková barva. Vyvýšená místa se za přiměřeného tlaku otisknou ve stroji, tisk grafického listu můžeme provést i ručně. Technologie přípravy a zpracování forem pro tisk z výšky jsou např. kamenoryt, dřevořez, dřevoryt, linořez a linoryt.⁹⁵

Metody tisku z hloubky jsou jen o málo mladší než tisk z výšky. Princip hlubotisku spočívá ve vytváření rýh do matrice. Do zahlubených míst se vtírá hlubotisková barva, z ostatních ploch se barva stírá. Velkým tlakem tiskového stroje se barva otiskne na navlhčený papír. Techniky zpracování hlubotiskových forem jsou např. mědiryt, suchá jehla, čárový lept, akvatinta a měkký kryt.⁹⁶

Grafická technika tisk z plochy se objevila na konci 18. století (Alois Senefelder). Plošný tisk je technika založená na odpuzivosti mastnoty a vody. Tisknoucí partie jsou na tisknoucí formě ve stejné rovině jako místa netisknoucí. Mastná tisková barva se navaluje na vlhčený litografický kámen, na kterém byla vytvořena mastná kresba. Barva je odpuzována vodou a zachycuje se jen na mastných místech. Tisk se zpravidla provádí na litografickém lisu. Typickým zástupcem tisku z plochy je litografie (kamenotisk). Z litografie se později vyvinul ofset (nepřímý tisk), který funguje na stejném principu – odpuzování vody na mastných plochách. Z formového válce je barva snímána negativně na přenosný válec a z něj se pozitivně přenesou na papír. Ofset umožňuje i fotografický přenos kresby, v současném polygrafickém průmyslu je to velmi rozšířená tisková technika.⁹⁷

Další grafickou technikou je sítotisk (průtisk). Tiskovou formu představuje šablona umístěná na síťovině z jemných vláken. Síťovina se napíná na rám. Principem tisku je průtisk barvy pomocí tříče skrz propustná místa šablony zhotovené na síti. Sítotisk se začal používat v užité a průmyslové grafice (potiskování tkanin, kůže, skla, dřeva apod.). Stal se také uznávanou a oblíbenou uměleckou technikou. Pro označení uměleckého sítotisku se používá termín serigrafie.⁹⁸

⁹⁴ KREJČA. *Grafika*. s. 19.

⁹⁵ Tamtéž. s. 21.

⁹⁶ Tamtéž. s. 65.

⁹⁷ Tamtéž. s. 139-143, 178.

⁹⁸ Tamtéž. s. 181-182.

Moderní reprodukční techniky jsou založené na elektrostatickém, analogovém nebo digitálním principu. Digitální tisk je tisk bezkontaktní, vycházející z počítačové techniky. Počítačová grafika (grafický software) umožňuje práci s body, přímkami, křivkami, stíny, perspektivou, textem, fotografiemi, umožňuje modelovat iluzivní objekty a další. Technika digitálního tisku je realizována novým typem strojů – plotrů. Výtisk vzniká odesláním dat z počítače do tiskového stroje, matrice neexistuje. Kvalita jednotlivých tisků závisí na typu papíru a typu použité tiskárny. Digitální tisk se rozvíjí se zdokonalováním počítačové technologie od 60. let 20. století.⁹⁹

4.4 Tisk z hloubky

Tisk z hloubky je založen na reliéfu matrice. Linie a struktury kresby jsou mechanickým nebo chemickým způsobem vyhloubeny pod úroveň povrchu hladké kovové desky. Do vyrytých nebo vyleptaných prohlubenin se vtírá tiskařská barva, přebytek nanesené barvy se z povrchu desky odstraní. Barvu, která ulpěla ve vyhloubených partiích, pak za velkého tlaku lisu přebírá mírně navlhčený papír. Pro tisk hlubotisku vybíráme papír se silnější gramáží a vyšší savostí. Hlubotisková forma může být provedena z kovu, kamene, linolea, umělé hmoty, pevného kartonu nebo i dřeva. Tisk volných grafických listů se provádí na ručním tiskovém lisu. Výše nákladu závisí na použité technice a druhu kovu. Tisková deska se opětovným vytíráním barvy a tiskem za velkého tlaku „unavuje“. Polygrafický průmysl dnes využívá rotačního principu tisku, rotační hlubotisk.¹⁰⁰

Pro tisk z hloubky jsou charakteristické měkce odstupňované tóny, které lze ovlivnit způsobem vytření. Typickým rysem hlubotisku je mírný reliéf barvy, který ulpívá na papíru po jeho sejmutí. Faseta, opracované okraje tiskové formy, vytváří další znak tisku z hloubky. Okraje desky jsou vtlačeny do povrchu zvlhlého papíru, kolem obrazu tak vzniká patrný reliéfní rámeček. Na kvalitě výsledné grafiky se v hlubotisku podepisuje řada faktorů, barva, papír, tlak, filc a vlastní práce s matricí.¹⁰¹

⁹⁹ Technologie a historie grafiky. *Kreslírna: výtvarný ateliér na Letné* [online]. Ateliér Kreslírna Letná, c2018, 11.8.2014 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <http://www.kreslirna.cz/technologie-historie-grafiky/>
O grafice: Grafické techniky. *Hollar: Sdružení českých umělců grafiků HOLLAR Praha* [online]. Praha: SČUG Hollar [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <http://hollar.cz/o-grafice/>

¹⁰⁰ KREJČA. *Grafika*. s. 19, 65, 128.

MICHÁLEK. *Magie otisku*. s. 73, 115.

¹⁰¹ KREJČA. *Grafika*. s. 65, 127.

BAUER. *Grafika*. s. 15.

Hlubotisk zahrnuje velké množství různých druhů technik, které dělíme na mechanické (suché) a chemické (mokré). Mechanicky zpracované kovové desky obecně označujeme jako rytiny. Stopu nástroje vytváříme na povrchu tiskové formy silou. Mezi mechanické patří: suchá jehla, rytina, mezzotinta, krejónová manýra a tisk z koláže. Chemické, leptané techniky tisku z hloubky nazýváme obecným pojmem lepty. Pro vytvoření obrazu prostřednictvím stopy nástrojů, používáme leptadlo, které prohloubí a odstupňuje linie, textury nebo plošný tón. Chemické techniky hlubotisku jsou např.: čárový lept, měkký kryt, tečková manýra, krejónová manýra provedená na krytu, akvatinta a rezerváž. Jednotlivé dílčí postupy hlubotiskových technik se mohou uplatňovat samostatně, nebo se vzájemně doplňovat. Kombinace technik poskytuje širokou škálu specifických možností uměleckého výrazu.¹⁰²

4.4.1 Historie hlubotisku

Poprvé se s technikou hlubotisku setkáváme v 15. století. Mědirytina, lineární rytina v mědi je nejstarší metodou tisku z hloubky. Jejím přímým předchůdcem byla technika zvaná *neillo*, která vznikla ze zkušebních otisků středověkých italských kovorytců v první polovině 15. století. Prováděli ozdobné práce ve zlatě, stříbře a jiných kovech, pro uchování svých rytin zatírali rýhy tiskařskou černí a pořizovali z nich otisky na papír. Velký vliv na rozšíření této techniky měl florentský zlatník Tommaso Finiguerra. Ve vývoji italského mědirytu byla významná také tvorba padovského malíře, sochaře a rytce Andrey Mantegni. Druhým velkým centrem mědirytu bylo Německo. Počátkem 15. století působil v Horním Porýní tzv. Mistr hracích karet, jeho žák, Mistr E S a další. Z této doby je známá první dochovaná rytina, německý pašijový list (Bičování Krista, 1446). Nejstarší český mědiryt pochází z roku 1481, jehož autorem je Václav z Olomouce. Hlubotiskovým rytinám se věnovali významní umělci, např. Albrecht Dürer, Martin Schongauer, Lucas Cranach, Hans Holbein, Andrea Mantegna, Rembrandt Harmenszoon van Rijn a další. Později začal zájem o techniku rytin upadat a umělci stále častěji dávali přednost leptu. Metodou leptání nahrazovali zdoluhavou ryteckou práci na zdobných rytinách. Podle historických pramenů je nejstarším datovaným leptem patrně grafický list sv. Jeroným z roku 1512 od Albrechta Dürera.¹⁰³

¹⁰² KREJČA. *Grafika*. s. 67, 89, 126.

MICHÁLEK. *Magie otisku*. s. 73.

¹⁰³ KREJČA. *Grafika*. s. 67-68, 90.

BAUER. *Grafika*. s. 28.

4.4.2 Měkký kryt

Měkký kryt, vernis mou, je grafická technika, která umožňuje bezprostřední přenos kresby na hlubotiskovou desku. Metoda leptu do měkkého krytu byla poprvé uplatněna v 16. století Dietrichem Meyerem ve Švýcarsku. Více se tato technika začala využívat v umění až ve 20. století. Umělci je pro své snadné zpracování a uvolněný malebný účinek kresby vyhledávaná i v současnosti.¹⁰⁴

Technika měkkého krytu umožňuje otiskování různých struktur. Princip spočívá ve snadné porušitelnosti leptacího krytu. Na kovovou desku nanese se netvrdnoucí kryt, na který pak kreslíme přes zrnitý materiál (papír nebo textil). Kryt se slabým tlakem na druhé straně přichytí a obnaží kov. Poté se deska vystaví účinkům vhodného roztoku leptadla. Techniku měkkého krytu lze dobře uplatnit v kombinaci s technikou akvatinty. Limit tisku u měkkého krytu je 100 ks.¹⁰⁵

Charakteristickým rysem měkkého krytu je reprodukce struktury papíru nebo tkaniny. Jeho podoba připomíná tužkovou či křídovou kresbu na papíře s texturou. Technika je schopná převést na matici velmi jemné odstupňované valéry kresby. Výsledný otisk se vyznačuje mírně vystouplým reliéfem barvy, slabým tónem čisté plochy a zřetelně vytlačenými okraji desky.¹⁰⁶

4.4.3 Akvatinta

Zrnkový lept neboli akvatinta je technika podobná lavírované tušové kresbě nebo malbě. Malebná technika vznikla v polovině 18. století, vynalezl ji Francouz Jean-Baptist le Prince. Jednou z jeho prvních akvatint je list *Hráči na balalajku*. Významným uměleckým přínosem v této oblasti byla tvorba španělského malíře a grafika Franciska José de Goyi y Lucientes. Vedle leptu a suché jehly je řazena mezi nejpoužívanější techniky volné grafiky, oblibu si získala počátkem 20. století.¹⁰⁷

Metoda akvatinty vytváří tónovou kresbu na kovové desce, která je ozrněná přitaveným asfaltovým nebo kalafunovým práškem. Plošné zatónování se vytváří leptáním desky kolem zatavených zrn kalafuny nebo asfaltu. Hloubka (intenzita) pŕltónových ploch je ovlivněna kvalitou zrna, silou leptadla a délkou leptání. Nazrnění desky se provádí

¹⁰⁴ KREJČA. *Grafika*. s. 108.

¹⁰⁵ Tamtéž. s. 108-110.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž. s. 111-112.

rovnoměrným naprášením v tzv. naprašovací skříni. Pod kapkami kalafuny zůstanou bílá místa, nezaleptané ostrůvky udrží barvu při stírání desky. Akvatinta se obvykle používá jako doplňující technika čárového leptu a měkkého krytu. Limit tisku u akvatinty je 100 ks.¹⁰⁸

Akvatinta je založena na možnosti práce s plochou, nabízí způsob, jak docílit široké škály odstínů. Tiskové body z drobného zrna tvoří rastr a z něj je vybudován obraz. Typickým rysem jsou plošné tónové stupně, obvykle ostře ohraničené. Charakter otisku závisí na velikosti naneseného zrna.¹⁰⁹

¹⁰⁸ KREJČA. *Grafika*. s. 112-121.

¹⁰⁹ Tamtéž.

II PRAKTICKÁ ČÁST

5 Téma

Hlavním tématem mé diplomové práce je „Ilustrace k valašským pohádkám“. Ilustrace je předvojem obsahu příběhu, její vazba na text je primární. Ilustrace otevírá možnosti vnímání a uvažování o pohádce, které se odehrávají v subjektivní rovině.

Pohádka obsahuje tradiční sled obrazů, kdy harmonický začátek příběhu je později narušen nebezpečím. Objevuje se v ní polarita dobra a zla, nadpřirozené bytosti, magické předměty apod. „*V pohádkách je životní názor lidu na různé životní hodnoty, je v nich jeho láska a nenávisť, jeho přání, jeho smysl pro spravedlnost.*“¹¹⁰ Kouzelné příběhy se podobají živým tvorům. „*Jsou to základní kameny lidské duše.*“¹¹¹ Pohádka probouzí fantazii, obohacuje naše nitro a vede nás cestou, která nemusí být skutečná. „*Sny i pohádky jsou zabydleny ve stejných buňkách duševna.*“¹¹² Ponoření do světa kouzel a nadpřirozených sil jsme obklopeni smyšlenými představami a uvedeni do iluzivní krajiny, která nám poskytuje množství podob.

Pohádky a pověsti se staly výrazným prvkem Valašska, jsou obrazem minulosti valašského kraje. Lidé v minulosti žili obklopeni přírodou. Příběhy založené na imaginativním vidění světa jim pomáhaly vyrovnat se s přírodními silami. „*V lesích potkávali tajemné lesní muže a bezhlavé psy, o půlnoci jim pod okny kvílely zpěvy čarovných slibek. V temné dolině objevili potůčky, u nichž za měsíčních nocí tančily víly a světélkovaly ohníčky nad zakopanými poklady.*“¹¹³

¹¹⁰ *O pohádkách*. s. 8.

¹¹¹ STREIT, Jakob. *Proč děti potřebují pohádky*. Praha: Baltazar, 1992, s. 27. ISBN 80-900307-4-2.

¹¹² Tamtéž. s. 10.

¹¹³ MIKULCOVÁ, GRACLÍK. *Kulturní toulky Valašskem*. s. 339.

6 Inspirační zdroje

Inspiraci nacházím v řadě výtvarníků, u kterých nalézám podněty k úvahám a jistou blízkost tvorby. V průběhu zpracování praktické části mé diplomové práce jsem vybírala inspirační zdroje z řady představitelů ilustrací regionální literatury na Valašsku. Ve výběru jsem se zaměřila především na ilustrátory pohádkových a pověstových textů, které jsou spjaty s valašským regionem.

6.1 Karla Palátová

Karla Palátová je současná textilní výtvarnice a ilustrátorka. Narodila se 23. června 1945 v Pržně u Vsetína, kde doposud žije a tvoří. Studovala na Střední uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti a na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze, v ateliéru textilního umění u profesora Antonína Kybala. Po ukončení studia se věnovala arteterapii v pražském Jedličkově ústavu, později byla zaměstnána jako učitelka výtvarné výchovy v Ústavu pro neslyšící mládež ve Valašském Meziříčí. Od roku 1989 vyučuje na valašskomeziříčském gymnáziu. V roce 2011 začala pracovat jako dobrovolnice v Domově se zvláštním režimem v Pržně.¹¹⁴

Základem tvorby Karly Palátové je pevně ukotvená naděje. Čerpá především z duchovního odkazu předků, z přirozeného střídání generací, z paměti a rytmu krajiny. V každodennosti života nalézá nevšednost, prostotu zobrazuje s pokorou a úctou. Palátová je poměrně výraznou figuralistkou. Věnuje se textilnímu výtvarnictví, maluje, navrhuje textilní aplikace, gobelíny a monumentální textilní realizace v architektuře na Valašsku. Její volná umělecká tvorba zahrnuje intimní kresby, akvarely, kvaše, textilní grafiky a tisky z papírových šablon.¹¹⁵

Karla Palátová se stala mým předním inspiračním pramenem. Zaujal mě její rozsáhlý soubor volných baladických ilustrací ke knize *Horní chlupci* od Ladislava Nezdařila, který

¹¹⁴ *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*. s. 77.

Informace o osobnostech regionu: Karla Palátová. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=79-Karla-Pal%C3%A1tov%C3%A1>

MEHEŠOVÁ, Olga. Textilní výtvarnice Karla Palátová. *Valašsko: vlastivědná revue*. Vsetín: Okresní vlastivědné muzeum, 2010, **2010-2011**(24), 3. ISSN 1212-3382.

¹¹⁵ Tamtéž.

MIKULAŠTÍK, Tomáš. Karla Palátová: a 6. malířské cesty kolem Soláně. *ZVUK Zlínského kraje: Časopis pro kulturu a společenské dění*. Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, 2005, **2005**(podzim 2005), 74-76. ISSN 1214-0139.

vznikl v první polovině 80. let. Ilustracemi doprovodila také 4. vydání této sbírky (2002). Využívá vlastnosti hladkého lesklého papíru, do kterého kresbu jemně vyrývá a do ní pak rukou vtírá barvu. Vytváří tak jemné vyobrazení zahalené do snu, prostoupené lidskou stopou a vytrácejícím se tradičním prostým životem na valašském venkově. V jejím díle nacházím spojitost ve výtvarném vyjádření, motivech a inspiracích, mezi které patří svět pohádek, dětská imaginace, vzpomínky, pozorování života na vesnici, moudrosti lidí spjatých s přírodou, sny a duchovní a rodinné zázemí.

Obr. 4: Karla Palátová, ilustrace z knihy *Horní chlapci*

6.2 Ludmila Vašková

Ludmila Vašková, grafička, keramička a knižní ilustrátorka, se narodila 30. června 1959 v Hovězí. V letech 1974–1978 studovala grafiku a ilustraci na SUPŠ v Uherském Hradišti u akademického malíře Františka Nikla. Poté vystudovala obor modelování u Zdeňka Prikryla na Pedagogickou fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. V roce 1983 nastoupila do Valašského muzea v přírodě, kde absolvovala keramickou dílnu u Jiřiny Kenkuškové. Od roku 1992 pracuje jako učitelka na základních uměleckých školách a tvoří ve své vlastní dílně.¹¹⁶

¹¹⁶ Informace o osobnostech regionu: Ludmila Vašková-Pončíková. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=271-Ludmila-Va%C5%A1kov%C3%A1-Pon%C4%8D%C3%ADkov%C3%A1>

Základem její tvorby je kresba a malba, keramika se stala doplňkem její činnosti. Inspiraci čerpá z rodného kraje a jeho tradic. V jejím výtvarném projevu se ilustrace mění v pohádkový svět viděný dětskýma očima. Motivicky vychází z lidových písní a textů. Obsah je pro autorku důležitým základem vzniku ilustrace. „*Při té je nejdůležitější důkladně číst text. Ilustrace mu totiž musí odpovídat, vystihnout pohled kreslíře i autora knihy a navíc nechat dostatek místa pro fantazii čtenáře.*“^{117 118}

Vašková se intenzivně věnuje ilustraci pohádek a pověstí z Valašska. Ilustrovala řadu knih, např. *Pohádky a pověsti z okolí rožnovského* od Beneše Methoda Kuldy (2003), *O kouzlu lidského dobra* (2006), *Kouzelné bytosti zpod Radhoště* (2008), *Jak šel Janek do světa učít se řemeslu* (2009), *Bacha na Raracha* (2016). Autorku jsem uvedla na základě jejího zájmu o valašskou lidovou kulturu, která je hlavním tématem jejího poetické světa ilustrace.

Obr. 5: Ludmila Vašková, O spanilé růžence, akvarel,
ilustrace z knihy O kouzlu lidského dobra

¹¹⁷ FOHLEROVÁ, Milada. Poezie v srdci a v tvorbě Ludmily Vaškové. *Valašsko: vlastivědná revue*. Vsetín: Okresní vlastivědné muzeum, 2009, **2009**(2), 27-28. ISSN 1212-3382.

¹¹⁸ Tamtéž. s. 27-28.

6.3 Kornelie Němečková

Výtvarnice Kornelie Němečková se narodila 5. července 1932 ve Vsetíně. Absolvovala sociálně-zdravotnickou školu a UMPRUM ve Zlíně. Rok studovala na VŠUP v Praze. Pracovala jako módní návrhářka a jako učitelka výtvarné výchovy. V současnosti žije a pracuje v Praze, kde se řadu let věnuje svobodnému povolání.¹¹⁹

V kontextu českého umění rozšířila techniku vystřihované grafiky. Prostřednictvím techniky stříhání vyjadřuje vnitřní svět. Svět pohody, radosti a fantazie, který je založený na hlubokých vztazích k dětství, věcem a lidem. Téma a náměty díla Kornelie Němečkové jsou úzce spjaty s lidovou kulturou a lidovým vypravěčstvím. Mezi motivy její tvorby patří strom života, pohádkové bytosti, Valaši a valašská tradice, domácí zvířata, květiny. V textilní tvorbě využívá techniku koláže a netkané tapiserie „ara dekor“. Ilustrovala knihy, dětské časopisy, navrhovala plakáty, známky a užitou grafiku.¹²⁰

Tvorbu Kornelie Němečkové jsem uvedla z důvodu výrazného grafického projevu a hlubokého sepjetí s dětským světem a lidovou kulturou Valašska. Specifické papírové vystřihovánky jsou souborem ilustrací, které v sobě nesou idylický ráz, šťastné příběhy, lásku a úctu k člověku, životu i k tradičním hodnotám. Oslovil mě její výtvarný doprovod k básnické sbírce *Horní chlapci* od Ladislava Nezdařila.

Obr. 6: Kornelie Němečková, ilustrace z knihy *Horní chlapci*

¹¹⁹ *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*. s. 73-74.

Informace o osobnostech regionu: Kornelie Němečková. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=75-Kornelie-N%C4%9Bme%C4%8Dkov%C3%A1>

¹²⁰ Tamtéž.

6.4 František Petrák

Malíř a grafik, František Petrák, se narodil 2. července 1961 ve Vsetíně. Vystudoval SUPŠ v Uherském Hradišti u profesora Stanislava Mikuláščíka, obor propagační grafika, a potom výtvarný obor v kombinaci s češtinou na Pedagogické fakultě v Ostravě. Studia dokončil roku 1985. Ilustroval pro časopis Sluníčko. V současné době pracuje v Uherském Hradišti, kde působí jako pedagog Střední uměleckoprůmyslové školy. Do roku 2015 byl současně lektorem Univerzity Tomáše Bati v Uherském Hradišti. Žije v Luhačovicích, vystavuje doma i v cizině.¹²¹

Výtvarné dílo Františka Petráka je velmi rozsáhlé, zabývá se malbou, kresbou, grafikou, užitou tvorbou, ilustracemi, literárně-dramatickými žánry, scénografií a loutkovým divadlem. Hlavním tématem jeho malby je vztah forem a barev v prostoru. Muž, strom, sovy, ryby, tváře, hvězdy tvoří soubor motivů, se kterými se v obrazech Petráka setkáváme. Ilustrace pro děti představovaly řadu let přední zájem Petrákovy tvorby. V roce 2002 ilustroval knihu *Pohádky, pověsti a vyprávěnky z Valašska* od Evy Eliášové a v roce 2004 graficky zpracoval publikaci *Pohádky z Moravy. „Rehabilituje návraty ke zdánlivě přímočarým a primitivním inspiračním pramenům, mezi které patří jak dětská kresba, tak regionální lidová kultura a její relikty.“*^{122 123}

S tvorbou Františka Petráka jsem se poprvé seznámila v době svého studia na Střední uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti, kde byl mým profesorem. Jeho široké rozpětí umělecké činnosti se stalo jedním z mých inspiračních zdrojů. Práce s plošnou geometrickou figurací, výrazné linie, jednoduchá stylizace, čitelnost výsledného tvaru a jasná barevnost tvoří dílo, které je vybranou ukázkou autorovy vlastní hravosti a fantazie. Ilustrace ztvárňuje s ohledem na rozvíjení myšlenkových a jazykových dovedností dětského diváka nebo čtenáře. Ve výtvarném projevu přiznává moravské kořeny a zájem o tradiční ikonografické témata. František Petrák doprovodil svými ilustracemi knihu Evy Eliášové, *Pohádky, pověsti a vyprávěnky z Valašska*. Z pohádkových textů knihy jsem vycházela při realizaci mé práce.

¹²¹ *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*. s. 81.

František Petrák: Curriculum. *František Petrák* [online]. [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <http://www.frantisekpetrak.cz/uvod.php?strana=curriculum>

¹²² PETRÁKOVÁ, B. Úvod k výstavě: Teatrální grafika Františka Petráka. *František Petrák* [online]. 2006 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: http://www.frantisekpetrak.cz/uvod.php?strana=clanek_03

¹²³ František Petrák: Curriculum. *František Petrák* [online]. [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <http://www.frantisekpetrak.cz/uvod.php?strana=curriculum>

Obr. 7: František Petrák, O Bosorence,
ilustrace z knihy Pohádky, pověsti a vyprávěnky z Valašska

6.5 Karel Langer

Karel Langer se narodil 31. října 1903 v Pruggu nad Litvou (Rakousko), byl malířem, grafikem a etnografem. Středoškolská studia absolvoval v Hradci Králové, od roku 1923 pracoval jako učitel v Novém Hrozenkově a v dalších místech. Vystudoval VŠUP v Praze, působil jako profesor kreslení v Bratislavě a Hradci Králové. Poté vyučoval na Uměleckoprůmyslové škole v Brně. Vystavoval doma i v zahraničí, je autorem odborných článků a studií (např. *Atlas lidových staveb*). Podílel se na první expozici Okresního muzea ve Vsetíně, na Salašnické výstavě v Novém Hrozenkově a po válce se zapojil do výstavby Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Zemřel 5. března 1998 v Olomouci.¹²⁴

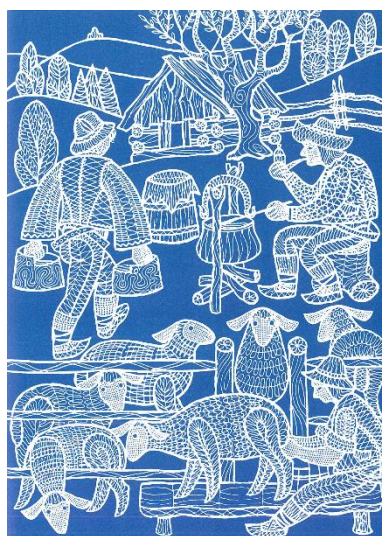
Karla Langeru spojuje s Valaškem především práce národopisná, sepsal reálie tradiční i současné vesnice. Kulturně historické a etnografické hodnoty, které ve svém díle vytvořil, se staly inspirací řadě autorů. Eva Eliášová o Karlu Langerovi píše: „*Měl obrovské etnografické znalosti, což pro mne znamenalo doslova studnici, ze které jsem mohla*

¹²⁴ *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*. s. 64.

Informace o osobnostech regionu: Karel Langer. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=186-Karel-Langer>

čerpát.¹²⁵ Podnětem zájmu o Valašsko a valašskou lidovou kulturu bylo jeho první pedagogické působení a spolupráce s lidovými řezbáři. V kresbách dokumentoval život na Valašsku. Ilustroval knihu *Zbojník na Gruni*, která je souborem pověstí z Beskyd opírající se o historické prameny a představivost inspirovanou valašskou krajinou. Ilustracemi doprovodil také knihy Evy Eliášové *O raráškoch* a *Pověsti a vyprávěnky ze Zlína*.¹²⁶

Grafiky, kterými doplnil příběhy v knihách Evy Eliášové, se pro mě staly podnětem k uvedení jeho tvorby jako zdroje inspirace mé práce. Jeho grafické listy mají osobitý charakter. Využívá grafické techniky linorytu. V jemných liniích krajky vykresluje tradiční podobu valašské vesnice (řemesla, zvyky a obyčeje).

Obr. 8: Karel Langer, ilustrace z knihy *O raráškoch*

6.6 Jan Kobzán

Akademický malíř, grafik a spisovatel Jan Kobzán se narodil 9. července 1901 v Liptále u Vsetína. Vyrůstal v Jasenné, kde se od Martina Škrabánka dovídal o minulosti valašského kraje. V patnácti letech začal pracovat jako dělník na pile firmy Bratři Thonetové ve Vsetíně, poté byl zaměstnán na pile Baťových závodů ve Zlíně. Tomáš Baťa navrhl Kobzánovi studium na odborné umělecké škole. Díky Baťově podpoře vystudoval v Praze

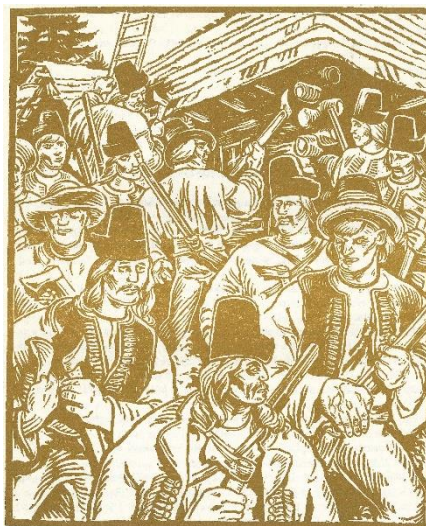
¹²⁵ KAŠPAROVÁ, Jiřina. Eva Eliášová. *ZVUK Zlínského kraje: Časopis pro kulturu a společenské dění*. Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, 2000, 2000(jaro 2000), 67. ISSN 1214-0139.

¹²⁶ Informace o osobnostech regionu: Karel Langer. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=186-Karel-Langer>

UMPRUM a kresbu na Akademii výtvarných umění u profesora Maxe Švabinského. Po studiu nastoupil zpátky k firmě Baťa, stal se autorem loga firmy. Později z funkce designéra odešel a začal se věnovat vlastní tvorbě. Žil a pracoval v Praze, v čtyřicátých letech pak v Jasenné. V závěrečném období svého života se usadil a tvořil na chalupě na Soláni ve Velkých Karlovicích, kde 10. října 1959 zemřel. Je pohřben na Valašském Slavíně.¹²⁷

Jan Kobzán byl od dětství ovlivněn krajinou, životem a zvyky Valachů a jejich příběhy. Ve výtvarném projevu využíval techniky dřevorytu, kresby a malby (tempera, olej). Ve svých obrazech a ilustracích zachytil postavy zbojníků a historická témata, snažil se zachytit atmosféru dějů a míst. Množství jeho obrazů je ve sbírkách Muzea regionu Valašsko a dalších galeriích regionu. V literární oblasti byl spisovatelem a sběratelem valašského folkloru, pověstí a pohádek. Sebral a napsal valašským dialektem řadu článků, studií a knih. První knihu *O zbojníkoch a pokladech z Moravského Valašska* vydal v roce 1927, vyzdobil ji vlastními kresbami a dřevoryty. Později vyšla kniha *U počátku vod* (1984), obsahuje povídky, pověsti a ilustrace Kobzáně, které otiskoval v novinách a časopisech.¹²⁸

Kobzánovy ilustrace obsahují obraz minulosti prostých lidí na Valašsku, které znal především z paměti vypravěčů. Základem uvedení Kobzáně byla pro mě jeho výtvarná a literární činnost, kterou se stal jedním z typických představitelů valašského umění dříve.

Obr. 9: Jan Kobzán, ilustrace z knihy *O zbojníkoch a pokladech*

¹²⁷ *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*. s. 54.

BALETKA, Ladislav. *Liptál: kapitoly z historie obce na Valašsku*. Liptál: Obecní úřad, 1994, s. 446-448. ISBN 80-900046-9-5.

¹²⁸ Informace o osobnostech regionu: Jan Kobzán. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=33-Jan-Kobz%C3%A1%C5%88>

6.7 Hanuš Schwaiger

Hanuš Schwaiger, akademický malíř, se zařadil mezi přední české umělce. Narodil se 28. června 1854 v Jindřichově Hradci. Studoval malířství ve Vídni. Měl ateliér v Rusavě a pobýval v hájovně na svahu Hostýna. Do Bystřice pod Hostýnem se přestěhoval v roce 1891. V roce 1901 se stal profesorem na pražské AVU. Zemřel 17. června 1912 v Praze, pochován je v Bystřici pod Hostýnem.¹²⁹

Tvorba Schwaigra byla ovlivněna pobytem na Valašsku, kde se seznámil s lidovou tvorbou. Pobyt mu poskytl množství podnětů. Ve svém díle podal obraz prostých lidí, zemědělců, rázovitých postav opilců a chudáků. Zabýval se studii postav v lidových krojích a krajinářskou tvorbou. Historické a lidové motivy, které zpracovával, často parafrázoval nebo parodoval. V jeho díle převládaly ilustrace. Pro gobelínové dílny ve Valašském Meziříčí ztvárnil návrhy gobelínů Vodník, Krysař a Cyril a Metoděj.¹³⁰

Dílo Hanuše Schwaigra se obsahem i prvky dotýká symbolismu, secesního dekorativismu a grotesky. Jeho vzdušné akvarely a kolorované perokresby jsou výrazem naturalismu a stylové pestrosti. Zaujala mě jeho záliba ve fantaskních motivech, které mají až tragický nádech. Pohádky a pověsti se staly pro Schwaigra častým námětem jeho ilustrací. Tématu Krysař se věnoval celý život.

Obr. 10: Hanuš Schwaiger, Valašské děvče, Valach, 1896, akvarel

¹²⁹ *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*. s. 91.

Informace o osobnostech regionu: Hanuš Schwaiger. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=436-Hanu%C5%A1-Schwaiger>

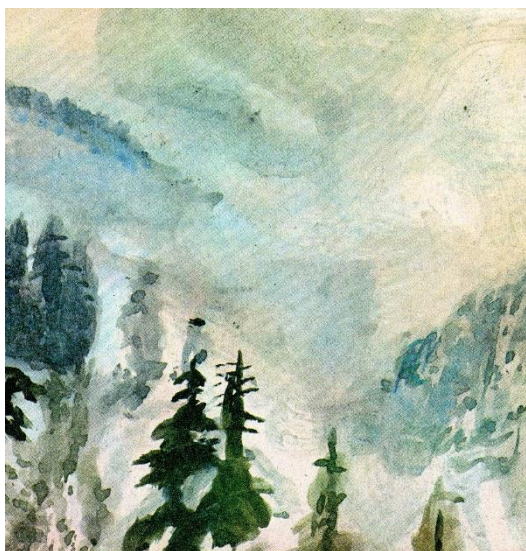
¹³⁰ Tamtéž.

6.8 Antonín Strnadel

Antonín Strnadel se stal významným představitelem české poválečné ilustrace, je považován za valašského malíře a grafika. Narodil se 15. května 1910 v Trojanovicích. Jeho bratři, Josef a Bohumír, byli českými spisovateli. V letech 1927–1933 navštěvoval UMPRUM v Praze, kde byl žákem Jaroslava Bendy. Poté navázal studiem na pražské AVU u profesora Maxe Švabinského. Od roku 1945 pracoval jako profesor VŠUP v Praze. Zemřel 30. října 1975 v Praze.¹³¹

Náměty čerpal především z folkloristických motivů Valaška a etnografických znalostí. V obrazech dokumentoval valašské lidové stavby, jejich interiér, nábytek, nářadí pastýřů a jejich život na salaši. Vycházel z kresby v plenéru. Uvolněný rukopis, zkratkovitá kresba a čistá barevná škála byly základem Strnadelovy výtvarné tvorby. Ilustroval více než dvě stě knih, např. *Vyhnal jsem ovečky až na Javorníček* (Josef Strnadel, 1975), *Zmrzlá studánka* (Josef Strnadel, 1969), *Janíček s voničkou* (B. M. Kulda, 1959, 1978).¹³²

Ilustrace Antonína Strnadela se pro mě staly dalším inspiračním zdrojem. Grafická zkratka, uvolněný rukopis a kontrast černé a bílé podporuje ráz krajiny a její atmosféru. Dekorativní prvky vycházející z přírodních motivů jsou odkazem malebnosti valašské krajiny.

Obr. 11: Antonín Strnadel, ilustrace z knihy *Vyhnal jsem ovečky až na Javorníček*

¹³¹ *Slovník osobností kulturního a společenského života Valaška*. s. 96.

Informace o osobnostech regionu: Antonín Strnadel. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=126-Anton%C3%ADn-Strnadel>

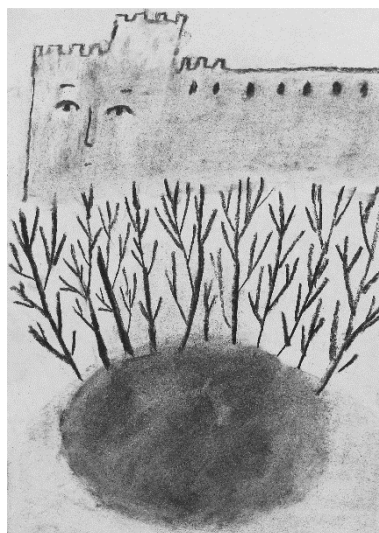
¹³² Tamtéž.

7 Postup práce

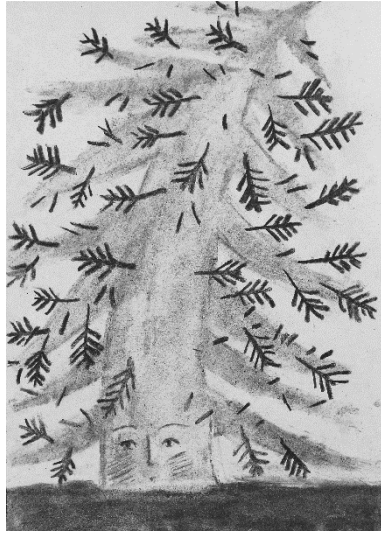
Postup realizace praktické části mé diplomové práce zahrnuje tvorbu návrhů, výrobu tiskové matrice, tisk a výslednou podobu souboru ilustrací. Pohádky, které jsem svými ilustracemi doprovodila, jsem vybrala z knihy *Pohádky, pověsti a vyprávěnky z Valašska* od Evy Eliášové. Soubor valašských pověstí a pohádek byl vydán v roce 2002.

7.1 Návrhy

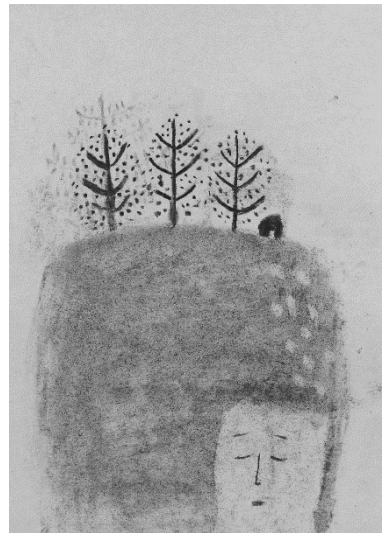
V rámci počáteční tvorby vznikly přípravné skici. Přiklonila jsem se k technice uhlu. Kresba přírodním uhlem mi poskytla jistou uvolněnost. Důležitou spojnicí v mém výtvarném vyjádření tvořil text a vlastní pocity a představy vložené do obrazu. Ponořena do fantaskního světa pohádek a magického vyprávění pověstí jsem hledala východisko pro vizuální podobu myšlenek a vizí. Postupně jsem nacházela podobu jednotlivých ilustrací, jistý řád, který by představoval jejich vnitřní propojení. Vznikly různé variace pohádkových ilustrací. Soustředila jsem se na kompozici, stylizaci a různorodost ornamentu, tak aby nedocházelo ke stereotypům.

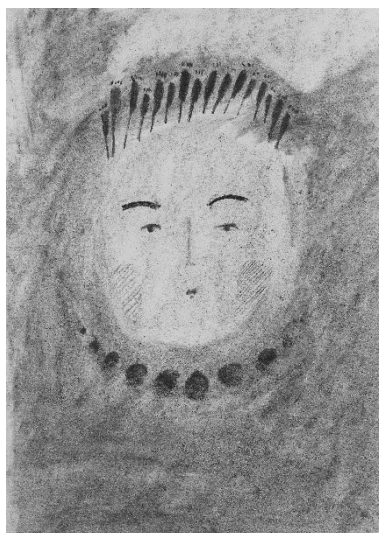
Obr. 12–13: Kresebné návrhy

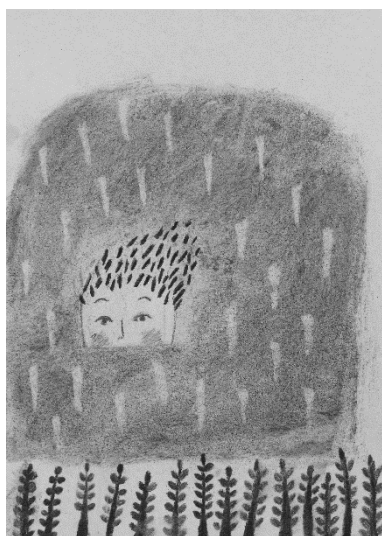
Obr. 14–15: Kresebné návrhy

Obr. 16–17: Kresebné návrhy

Obr. 18–19: Kresebné návrhy

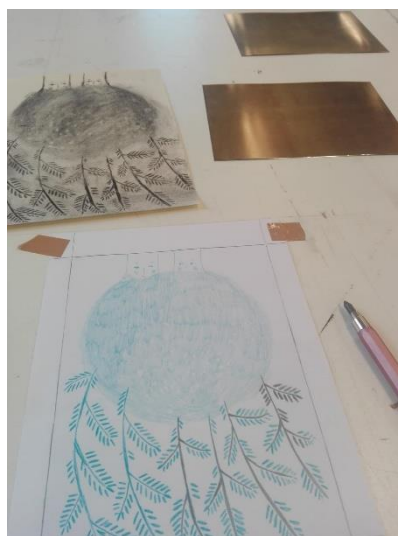
Obr. 20–21: Kresebné návrhy

7.2 Výroba tiskové formy – měkký kryt

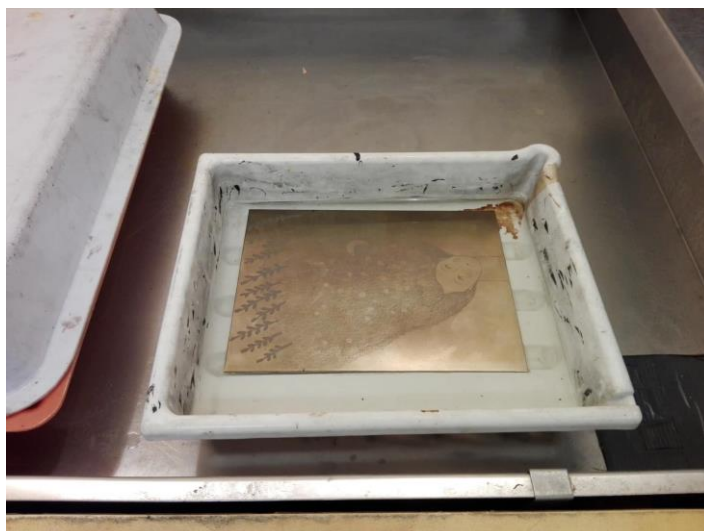
Materiál pro zhotovení tiskové matrice jsem zvolila kov, titan-zinkový plech (0,6 mm). Desku jsem vyleštila pomocí brusného papíru, poté rozřezala na jednotlivé destičky o formátu 2300 x 1700 mm. Opatřila fazetami a odmastila benzinovým čističem. Měkký kryt jsem nanesla na očištěnou a mírně zahřátou tiskovou formu pomocí koženého válečku. Kryt se skládá z pevného krytu, do kterého přidáme jistý poměr tuku (vazelíny). Teploty při krytování dosahují 80–90 stupňů Celsia. Zdroj tepla musí mít regulaci, použila

jsem plynový vaříč. Vrstva naváleného krytu musí být po celé ploše stejnoměrná. Nános krytu je velmi citlivý na jakýkoliv dotek. S deskou, která byla opatřena měkkým krytem, bylo nutné zacházet velmi opatrně. Po nanesení krytu jsem na desku přiložila papír (80 g/m²). Na papír jsem si předem rozvrhla návrh tužkou modré barvy. Jiná barevnost rozliší provedený otisk od nákresu. Papír jsem k podložce připevnila lepicí páskou. Připevnění zabraňuje posunutí papíru a tím předchází nežádoucímu poškození měkkého krytu. Přes papír jsem přenesla návrh ilustrace pomocí kresby krajonem. Proces kreslení jsem kontrolovala nahlédnutím pod papír.

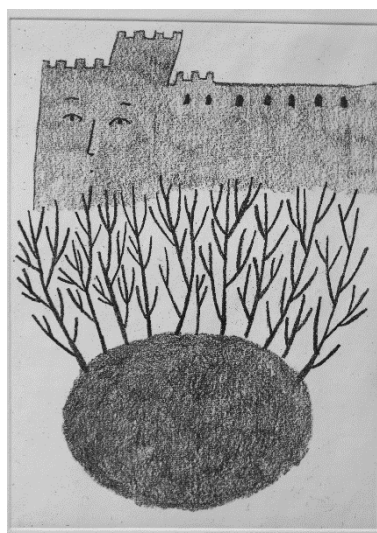
Měkký kryt není příliš odolný, proto jsem leptání provedla slabou kyselinou (HNO₃) po dobu asi sedmnácti minut. Zadní stranu matrice jsem před leptáním zakryla. Na desce ponořené v kyselině se postupně objevily bublinky, které jsem nestírala, došlo by k poškození citlivého povrchu krytu. Po leptání jsem desku ihned zvedla nad hladinu a opláchla vodou. Kvalitu a hloubku míst, které byly vystaveny leptání, jsem zkontrolovala speciální lupou. Měkký kryt jsem následně odstranila ředidlem S 6006, upravila jsem fasetu a provedla zkušební otisk. Tento postup jsem zachovala při realizaci každé destičky.

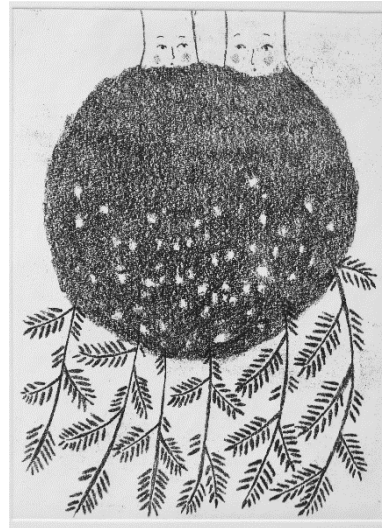
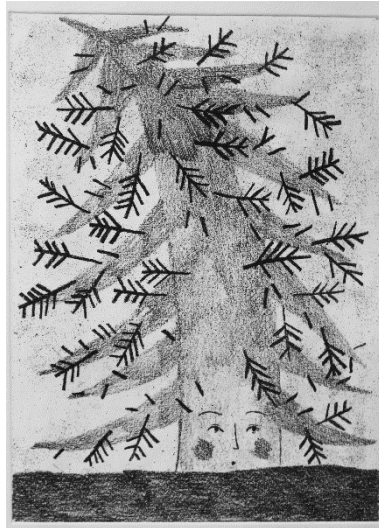
Obr. 22: Přenesení návrhu ilustrace pomocí kresby krajonem

Obr. 23: Matrice ponořená do kyseliny v leptací kádi

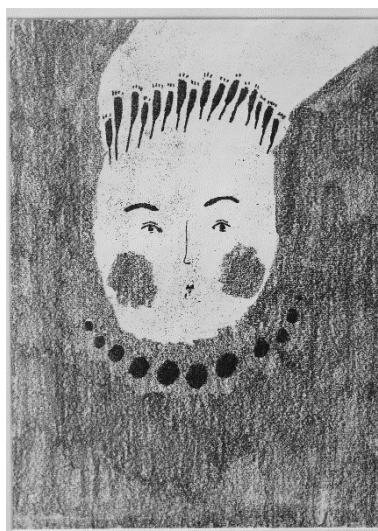
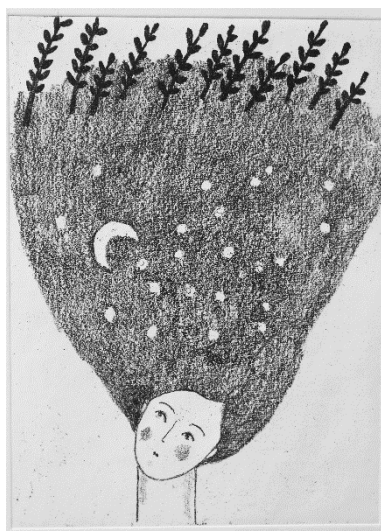
Obr. 24–25: Zkušební tisky, měkký kryt, 2300 x 1700 mm

Obr. 26–27: Zkušební tisky, měkký kryt, 2300 x 1700 mm

Obr. 28–29: Zkušební tisky, měkký kryt, 2300 x 1700 mm

Obr. 30–31: Zkušební tisky, měkký kryt, 2300 x 1700 mm

Obr. 32–33: Zkušební tisky, měkký kryt, 2300 x 1700 mm

7.3 Výroba tiskové formy – akvatinta

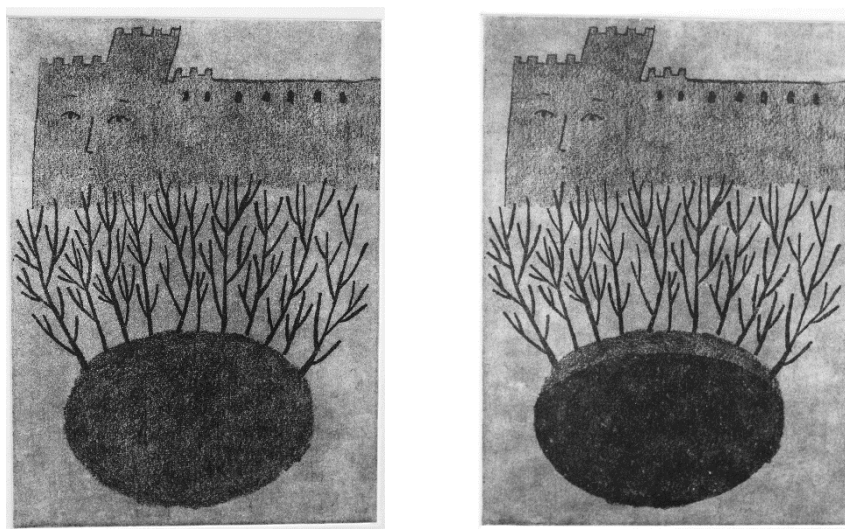
Po výtisku všech deseti tiskových forem, které byly zpracovány technikou měkkého krytu, jsem provedla další návrhy. Měkký kryt jsem doplnila grafickou technikou akvatinty. Nejprve jsem si vytvořila akvatintovou leptací škálu s leptacími časy. Leptací zrno je závislé na zvolené hrubosti zrna. Nazrnění desky jsem provedla naprášením kalafuny. Pro jemné a pravidelné naprášení jsem využila naprašovací skříňku, ve které je prášek mechanicky rozvířen. Před vsunutím kovové desky dovnitř bedny, jsem ji řádně odmastila technickým

benzínem, abych tak předešla nežádoucím nepravidelnostem v dalším postupu práce a výsledném tisku. Hrubost a množství zrna lze regulovat dobou ponechání desky v bedně. Přitavení zrna na desku se provádí postupným a stejnoměrným zahříváním po celé její ploše pod vaříčem. Ukazatelem dostatečně zataveného zrna kalafuny se projevuje změnou barevnosti. Zatavené zrno je tmavší.

Podle předem připraveného návrhu jsem pokračovala v zakrývání jednotlivých částí. Měkkým štětcem jsem nanášela asfaltový kryt. Po jeho zaschnutí a zakrytování zadní strany desky byla matrice připravena k dalšímu leptání. Využila jsem roztok kyseliny dusičné (HNO_3). Leptací časy jsem zvolila podle leptací škály. Po uplynutí doby leptání jsem desku ihned vložila do kádě s vodou, tím jsem přerušila proces působení leptu. Kvalitu leptu jsem zkontrolovala pomocí lupy. Asfaltový kryt jsem odstranila ředidlem S 6006 a nános zataveného zrna kalafuny lihem. Vykrýváním kresby jsem dosáhla tónového rozsahu. Akvatintou jsem vytvořila měkké odstíny šedé. Plošné zatónování propojilo výraznou stopu kresby měkkého krytu. Efekt akvatinty, který je podobný lavírované kresbě nebo akvarelu, vnesl do výsledných grafických tisků atmosféru, která odkazuje k prožitému momentu. Ilustrace se tak stává více emotivním záznamem korespondujícím s textem, se kterým je úzce spjata.

Obr. 34: Nanesení asfaltového krytu

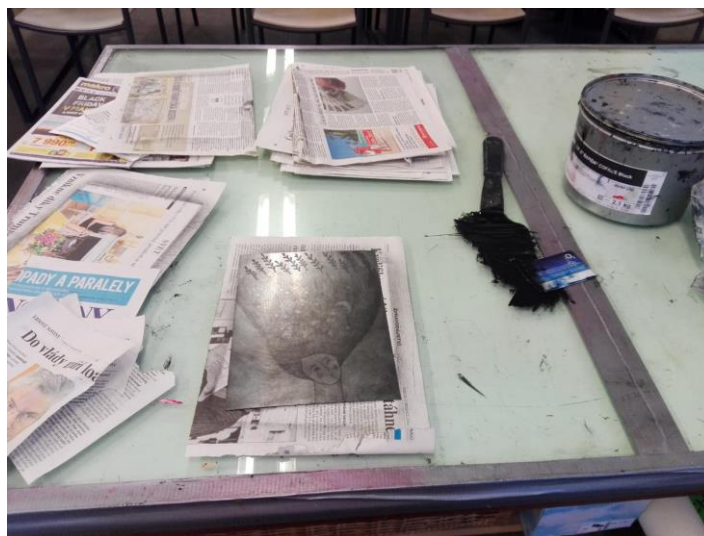
Obr. 35–36: Zkušební tisk, měkký kryt, akvatinta, 2300 x 1700 mm (2. stav),
výsledný tisk, měkký kryt, akvatinta, 2300 x 1700 mm (3. stav)

7.4 Tisk a výsledná podoba ilustrací

Zkušební i výsledné tisky jsem provedla na hlubotiskovém lisu. Stroj se skládá ze dvou ocelových válců. Mezi válci projíždí silná ocelová deska. Tiskový tlak určuje vzdálenost horního válce, která je regulovatelná. Hlubotisková barva by měla být řidší, jako přísadu jsem použila ředící pastu. Barvu jsem zatřela plastovou roztěrkou, pomocí které jsem také stáhla přebytečné množství barvy. Po nanesení je nutné barvu vytrít z netisknoucích ploch krouživými pohyby. Využila jsem předem naškrobenou gázu a novinový papír. Po vybarvení desky jsem očistila zadní stranu tiskové formy (čistým hadrem) a fasety (křídou) od barvy. Na pohyblivou ocelovou desku lisu jsem položila hotovou matrici se zatřenou hlubotiskovou barvou. Pod tiskovou desku jsem umístila nákladový papír. Na arch jsem vyznačila formát tiskového papíru a v něm umístění tiskové desky. Do vyznačení jsem položila připravenou desku kresbou nahoru a na ni položila provlhčený papír. List tiskového papíru jsem předem namočila do kádě s vodou a vysušila suchým plátnem. Zvolila jsem grafický papír vhodný pro techniku hlubotisku. Karton je savý, přírodně bílý s jemnou strukturou povrchu s gramáží 230 g/m². Znečištění papíru při nakládání a snímání jsem předcházela proužkem přeloženého papíru, kterým jsem papír uchopila. Nákladový papír, matrici a tiskový papír jsem přikryla plstěnou náložkou. Deskou tiskového stroje jsem projela za rovnoměrného tlaku mezi válci. Tlakem je vlhký papír vtačen do rýh kresby,

odkud vytáhne barvu. Hotový tisk jsem sejmula z desky a vložila do stojanu určeného k sušení výkresů. Otisky jsem po zaschnutí vyrovnala zatížením. Zbytek barvy jsem z matrice vymyla ředidlem a odmastila technickým čističem.

Charakter grafických listů lze ovlivnit především způsobem vytření barvy a kvalitou papíru. Otisky se od sebe liší, ruční práce nezaručuje naprosto přesnou shodu. Tisky ze stejné tiskové formy jsou odlišné. Po výrobě prvních matric jsem vytiskla zkušební tisky jednotlivých desek (1. stav). V postupu následovalo doplnění techniky měkkého krytu technikou akvatinty (2. stav, 3. stav). Vznikla série deseti grafických listů formátu A3, s matricemi o velikosti 2300 x 1700 mm.

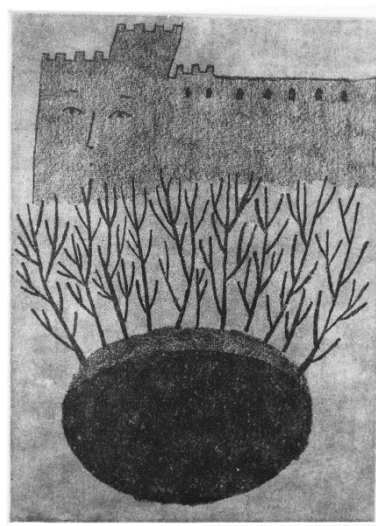
Obr. 37: Zatírání barvy do prohloubených míst kresby

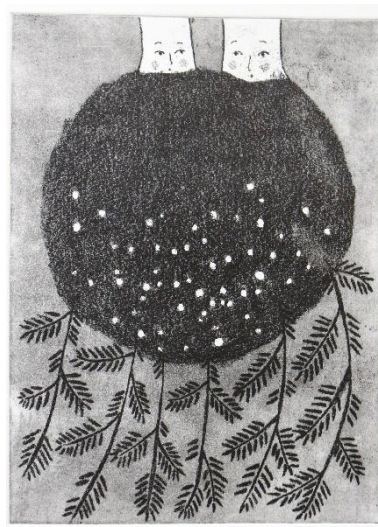
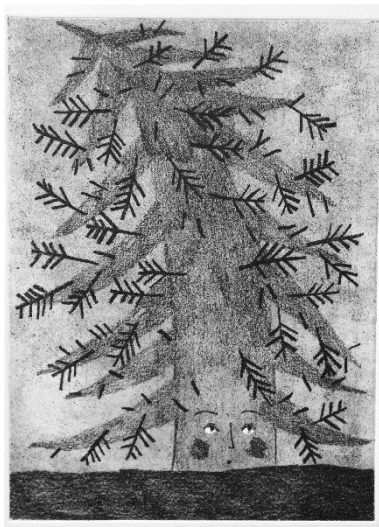
Obr. 38: Hlubotiskový lis

Obr. 39: Grafická dílna

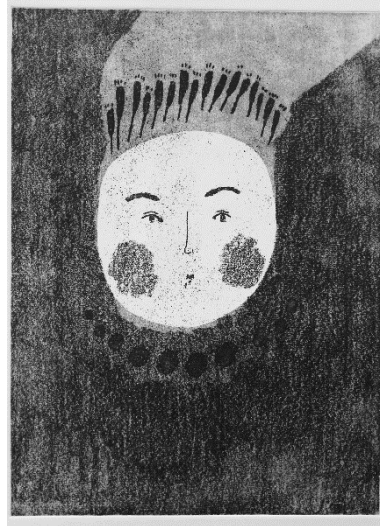
Obr. 40–41: Výsledné tisky, měkký kryt, akvatinta, 2300 x 1700 mm

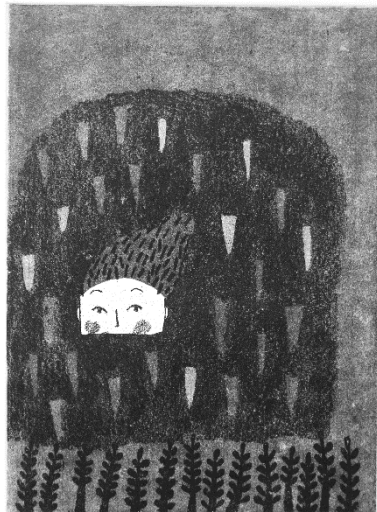
Obr. 42–43: Výsledné tisky, měkký kryt, akvatinta, 2300 x 1700 mm

Obr. 44–45: Výsledné tisky, měkký kryt, akvatinta, 2300 x 1700 mm

Obr. 46–47: Výsledné tisky, měkký kryt, akvatinta, 2300 x 1700 mm

Obr. 48–49: Výsledné tisky, měkký kryt, akvatinta, 2300 x 1700 mm

III PEDAGOGICKÁ ČÁST

8 Cesta do světa pohádek

Svět pohádek je prostorem vnímání předobrazů, které se neomezuje pouze na předměty haptické, ale rozvíjí tvořivé podněty v našem nitru. Pohádka je vláhou duše nejen pro děti, ale i dospělé. V pohádkách a pověstech z Valašska je častým obsahem charakteristika krajiny, její rázovitost, folklor, místní tradice a život valašského lidu v minulosti. Příběhy, které se stále tradují, jsou pramenem inspirace. Samotný historický pohled na Valašsko nám v současné době může znít už jen jako pohádka. Dřevěné chalupy, lesní samoty, louky a potoky tvořily dříve pro obyvatele tajuplný svět. Ve vrchovinách i údolích si lidé nacházeli místa, která si pojmenovali a opředli pohádkovými a pověstovými příběhy. Mnohá úskalí v soužití člověka s přírodou nesla potřebu vyrovnat se s přírodními silami. Vznikla tak celá škála pohádkových bytostí, např. rarášci, bosorky, hastrmani, čerti, světloňoši, slibky, bazilišci a další kouzelné postavy.

8.1 Cíle výuky

- Žáci se pomocí výtvarné aktivity seznámí s ilustracemi pohádek a pověstí regionálních umělců na Valašsku.
- Žáci prostřednictvím výtvarných postupů upevní poznatky o ilustracích valašských pohádek a pověstí.
- Žáci rozvíjí smyslovou představivost a výtvarnou kreativitu.
- Žáci posilují vnímání sounáležitosti člověka a přírody.
- Žáci vymýšlí tvořivé odezvy na vizuální podněty a požadavky výtvarné činnosti.
- Žáci zhodnotí průběh a výsledek práce, reflektují své prožitky prostřednictvím skupinové diskuse.

8.2 Průběh

Výtvarná aktivita je určena pro žáky I. a II. stupně základní školy. Výuka je realizována ve výtvarné dílně v časovém rozsahu dvou vyučovacími hodinami. Pomůckami a materiálem jsou ukázky ilustrací pohádek a pověstí regionálních umělců Valašska, velká

černá krabice, černý závěs, osvětlení, zvuková kulisa, papír A4 a A3, tempery, štětce, lepidlo, oboustranná lepicí páska, provázek, nůžky a šátek. Žáci mají k dispozici širokou škálu vystřižených valašských pohádkových postav z tvorby předních ilustrátorů regionu. Žáci vyberou tři libovolné ilustrované bytosti. Na výstřižky připevní oboustrannou lepicí pásku. Se zavázanýma očima vstoupí do velké černé krabice, na její stěny připevní obrázky. Žáci uvnitř krabice vytvoří společný „svět pohádek“. Učitel do krabice vloží osvětlení a zvukovou kulisu (např. zvuky přírody). Žáci do „pohádkové krabice“ vcházejí jednotlivě. Úkolem žáků je zapamatovat si během dvaceti vteřin co nejvíce z „pohádky“, vnímat barevnost a zvuk. Po uplynutí stanoveného času žák opustí „říši pohádek“, napíše slova, která vystihují prožitek uvnitř krabice i vizuální podobu „pohádky“. Fragменты, konkrétní obrazy a pocity žák namaluje pomocí temperových barev na výkres A3.

8.3 Zpětná vazba

V rámci zpětné vazby sedí žáci v kruhu, každý žák reflektuje své prožitky. Postupně si předávají klubko provázku. Vznikne pavučina, kterou žáci společně připevní na zeď. Asociace, které žáci napsali na papír, rozstříhají. Učitel zamíchá slova všech žáků dohromady. Žáci slova nalepí na síť, na pavučině zachytí pohádkový svět.

9 Kam se schoval rarášek

Rarášek, malý skřítek, se podle pohádek a pověstí schovával dříve v každé domácnosti. V některých chalupách bydlelo rarachů i více. Lidé si je pojmenovali podle toho, jak vypadali a co dělali. Např. jeden rarach byl malý jako trnka a nejraději jedl uvařené trnky, začali mu říkat Trňáček. „*A kde přišel, kde jednu malú nožku stúpil, tam hned' ostál černý flek od trnek.*“¹³³ Další skřítky nazvali např. Popelňáček, Kvasňáček nebo Smolňáček. Lidé na Valašsku věřili v dobré vycházení s rarachy, které jim mělo zajistit spokojený život. O malých skřítcích, jejich skutcích vypráví Eva Eliášová v knize *O raráškoch*.

9.1 Cíle výuky

- Žáci se pomocí výtvarné aktivity seznámí s pohádkami a pověstmi z Valaška.
- Žáci vytvoří obraz daného zátiší na základě sdělených poznatků.
- Žáci upevní a zpřesní své znalosti týkající se prostředků výstavby kompozice prostřednictvím kresby tužkou.
- Žáci pochopí princip výtvarné techniky tisku z koláže.
- Žáci rozvíjí smyslovou představivost a výtvarnou kreativitu.
- Žáci zhodnotí průběh a výsledek práce, reflektují své prožitky prostřednictvím skupinové diskuse.

9.2 Průběh

Výtvarný úkol je určený pro žáky I. a II. stupně základní školy. Výuka je realizována ve výtvarné dílně v časovém horizontu čtyř vyučovacích hodin. Pomůckami a materiálem jsou balicí papír A3, náčrtníkový papír, tužky, špejle, podkladové desky, stojany, nůžky, lepidlo, temperové barvy, terpentýnový olej, ukázka z textu pohádky *O raráškoch* od Evy Eliášové, drobné předměty charakteristické pro valašský kraj (např. z řemeslné oblasti), papír (např. karton, lepenka, vlnitý papír), textil (např. gáza, krajka, nitě), hobliny, přírodniny (např. rostliny, listy, trávy, peří). Žáci jsou seznámeni s tématem, výtvarnými technikami a postupem práce. Prvním úkolem žáků je nakreslit zátiší seskupené z předmětů,

¹³³ ELIÁŠOVÁ, Eva. *O raráškoch: pohádky a vyprávěnky z Valaška*. Zlín: Eva Eliášová, 1992, s. 79. ISBN 80-900017-3-4.

kteře jsou pro Valaško typické. Dané zátiší nakreslí tučkou na balící papír A3. Následuje čtení z textu pohádky *O raráškoč*. Na základě této motivace žáci navrhnou postavu raráška, kterou ztvární pomocí výtvarné techniky tisku z koláže (papírové, textilní). Principem této techniky je vrstvení ploch formou koláže. Charakteristické pro koláž jsou bílé okraje vedle nalepených částí. Žáci využijí karton, textil a další materiál. Před tiskem natřou matici terpentýnovým olejem, který matici promastí. Matrice rychleji přijímá barvu, kterou nevpije. Barvu na matici naválí válečkem a provedou zkušební otisk „raráška“. Výsledný tisk vyhotoví na předem nakreslené zátiší. Postavu skřítka umístí mezi předměty. Vznikne obraz „raráška schovaného v koutě valašské chalupy“.

9.3 Zpětná vazba

V rámci závěrečné reflexe žáci své rarášky pojmenují a napíší o něm krátký příběh. Výsledné práce si vzájemně představí. Obrazy žáci nainstalují v prostorách školy. Instalace bude symbolem hodných skřítků, kteří lidem pomáhají.

ZÁVĚR

Diplomová práce je rozdělena do tří částí, teoretické, praktické a pedagogické. Teoretickou část jsem věnovala popisuji obraz Valaška, jeho lidovou kulturu a život obyvatel valašského kraje v minulosti. Stručně se zabývám teorií pohádky, charakteristikou regionální pohádky a představiteli regionálních pohádek a pověstí na Valašku. Obdobně jsem přistoupila k popisu ilustrace. Vzhledem k její historické i současné rozsáhlosti jsem se omezila pouze na dětskou ilustraci, kde jsem ve výčtu zmínila některé z předních ilustrátorů dětské knihy. Dále jsem se zabývala uměleckou grafikou, grafickými technikami a technikou hlubotisku. První část diplomové práce shrnuje teoretické poznatky, stává se inspiračním zdrojem a je doprovodem části praktické.

Praktická část je hlavním výstupem mé diplomové práce. Zaměřila jsem se téma, inspirační prameny průběh práce, který směřoval ke vzniku výsledného projevu. Hlavní výstup praktické práce tvoří soubor deseti grafických listů formátu A3, s matricemi o velikosti 2300 x 1700 mm. Výsledné tisky byly ztvárněny prostřednictvím grafické techniky, měkký kryt v kombinaci s akvatintou. Cílem bylo ilustrovat texty ze souboru valašských pohádek a pověstí. Součástí je dokumentace, která zahrnuje ukázky ilustrací valašských umělců, návrhy, proces tvorby a výslednou realizaci.

Pedagogická část přenáší téma diplomové práce do pedagogické praxe. Jejím obsahem jsou témata výuky, jejich cíle, průběh a zpětná vazba.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použité literatury

JANČÁŘ, Josef et al. *Lidová kultura na Moravě: vlastivěda moravská: země a lid: nová řada: svazek 10*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2000, s. 7. ISBN 80-7275-005-4.

ŠTIKA, Jaroslav. *Valaši a Valašsko: o původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2007. ISBN 978-80-254-0836-0.

ŠTIKA, Jaroslav. *Etnografický region Moravské Valašsko: jeho vznik a vývoj*. Ostrava: Profil, 1973.

ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!: povídání o valašském folklóru a lidové kultuře na Valašsku*. Praha: Vyšehrad, 1989. ISBN 80-7021-009-5.

Obyčeje a lidové tradice na Valašsku: v rámci církevního a hospodářského roku. Valašské Meziříčí: Český svaz ochránců přírody, 2008. ISBN 978-80-254-4471-9.

VÁCLAVEK, Matouš. *Vsatský okres: vlastivěda moravská*. Brno: Garn, 2008. ISBN 978-80-86347-35-6.

BÁRTEK, Jaroslav. *Kronika našeho rodu*. Rožnov pod Radhoštěm: Městská knihovna Rožnov pod Radhoštěm, 2009. ISBN 9788025435236.

Valašsko: historie a kultura. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-7464-499-3.

KOVÁŘŮ, Věra. *Lidový kroj na Valašsku*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské folklórní sdružení, 2008.

PAVELKA, Jan a Jiří TREZNER. *Příroda Valašska: okres Vsetín*. Vsetín: Český svaz ochránců přírody, 2001. ISBN 80-238-7892-1.

BALETKA, Ladislav. *Liptál: kapitoly z historie obce na Valašsku*. Liptál: Obecní úřad, 1994, s. 446-448. ISBN 80-900046-9-5.

MARTINEK, Libor. *Region, regionalismus a regionální literatura: (studie)*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2007. ISBN 978-80-7248-443-0.

Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska. Valašské Meziříčí: Kulturní zařízení města Valašské Meziříčí, 1998.

MIKULCOVÁ, Marie a Miroslav GRACLÍK. *Kulturní toulky Valašskem: 323 profilů osobností Valašského království*. Frýdek-Místek: Alpress, 2001. ISBN 80-7218-649-3.

- TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Univerzita Jihočeská, 1992. ISBN 80-7040-055-2.
- SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998. ISBN 80-85101-60-2.
- ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek: kouzlo vyprávěného slova*. 2. vyd. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1434-2.
- O pohádkách: sborník statí a článků*. Praha: SNDK, 1960.
- NOVÁKOVÁ, Luisa. *Proměny české pohádky: (k historii žánru ve čtyřicátých letech dvacátého století)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5026-6.
- STREIT, Jakob. *Proč děti potřebují pohádky*. Praha: Baltazar, 1992. ISBN 80-900307-4-2.
- MATĚJČEK, Antonín. *Ilustrace*. Praha: Jan Štencl, 1931.
- REISSNER, Martin. *Ilustrace: pohledy na výtvarný doprovod české dětské knihy*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7028-439-1.
- HOLEŠOVSKÝ, František. *Ilustrace pro děti: tradice, vztahy, objevy*. Praha: Albatros, 1977.
- STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1984.
- HUTAŘOVÁ, Ivana. *Současní čeští ilustrátoři knih pro děti a mládež*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2004. ISBN 80-211-0485-6.
- KREJČA, Aleš. *Grafika*. Praha: Aventinum, 2010. Výtvarné techniky. ISBN 978-80-7442-003-0.
- MICHÁLEK, Ondřej. *Magie otisku: grafické techniky a technologie tisku*. Brno: Barrister & Principal, 2016. ISBN 978-80-7485-098-1.
- BAUER, Alois. *Grafika*. 1. Olomouc: Rubico, 1999. Knížka pro každého. ISBN 80-85839-34-2.
- ODEHNAL, Antonín. *Grafické techniky: praktický průvodce*. Brno: Era, c2005. ISBN 80-7366-006-7.
- ŠKALOUDOVÁ PUCHMAJEROVÁ, A. Lucrezia a Hana VALEŠOVÁ. *Úvod do didaktiky kresby a grafiky II: grafika pro 1. ročník*. Liberec: Technická univerzita, 2003. ISBN 80-7083-779-9.
- DYRYNK, Karel. *Typograf o knihách*. 3. vyd. Praha: Kentaur, 1993. ISBN 80-85285-38-X.
- ELIÁŠOVÁ, Eva. *Pohádky, pověsti a vyprávěnky z Valašska*. Zlín: Eva Eliášová, 2002. ISBN 80-238-9735-7.

ELIÁŠOVÁ, Eva. *Pohádky a pověsti Jana Kobzáně*. Liptál: Obec Liptál, 2014. ISBN 978-80-260-7686-5.

ELIÁŠOVÁ, Eva. *O raráškoch: pohádky a vyprávěnky z Valašska*. Zlín: Eva Eliášová, 1992. ISBN 80-900017-3-4.

ŠULEŘ, Oldřich. *Poklad pod jalovcem: pohádky a pověsti z Valašska*. Praha: Svoboda-Libertas, 1993. ISBN 80-205-0348-X.

NEČAS, Jaroslav. *O Jankovi a další valašské pohádky*. 2. vyd. Praha: Euromedia Group - Knižní klub, 2006. ISBN 80-242-1703-1.

MIČKALOVÁ, Helena. *O čem si vyprávějí Karlovjané: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*. Velké Karlovice: Karlovské muzeum, 1995.

MIČKALOVÁ, Helena. *Co sa Karlovjanom stalo aj nestalo: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*. Helena Mičkalová, 1999. ISBN 80-238-3101-1.

MIČKALOVÁ, Helena. *Co si pamatují Karlovjané: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*. Velké Karlovice: Helena Mičkalová, 2001. ISBN 80-238-7642-2.

KAŠPAROVÁ, Jiřina. Eva Eliášová. *ZVUK Zlínského kraje: Časopis pro kulturu a společenské dění*. Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, 2000, **2000**(jaro 2000), 67. ISSN 1214-0139.

KOTYZA, Břetislav. Za Evou Eliášovou. *ZVUK Zlínského kraje: Časopis pro kulturu a společenské dění*. Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, 2016, **2016**(podzim-zima 2016), 118. ISSN 1214-0139.

MEHEŠOVÁ, Olga. Textilní výtvarnice Karla Palátová. *Valašsko: vlastivědná revue*. Vsetín: Okresní vlastivědné muzeum, 2010, **2010-2011**(24), 3. ISSN 1212-3382.

MIKULAŠTÍK, Tomáš. Karla Palátová: a 6. malířské cesty kolem Soláně. *ZVUK Zlínského kraje: Časopis pro kulturu a společenské dění*. Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, 2005, **2005**(podzim 2005), 74-76. ISSN 1214-0139.

FOHLEROVÁ, Milada. Poezie v srdci a v tvorbě Ludmily Vaškové. *Valašsko: vlastivědná revue*. Vsetín: Okresní vlastivědné muzeum, 2009, 2009(2), 27-28. ISSN 1212-3382.

Seznam internetových zdrojů

Technologie a historie grafiky. *Kreslírna: výtvarný ateliér na Letné* [online]. Ateliér Kreslírna Letná, c2018, 11.8.2014 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <http://www.kreslirna.cz/technologie-historie-grafiky/>

O grafice: Co je originální grafika?. *Kabinet české grafiky* [online]. c1991-2016 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: http://www.fineart.cz/about_graphics.aspx?langId=1

O grafice: Grafické techniky. *Hollar: Sdružení českých umělců grafiků HOLLAR Praha* [online]. Praha: SČUG Hollar [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <http://hollar.cz/o-grafice/>

Bibliofilie a typografické zajímavosti. *NTK: Národní technická knihovna* [online]. Praha, c2006-2019, 31.10. 2018 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.techlib.cz/cs/82806-bibliofilie-a-typograficke-zajimavosti>

Informace o osobnostech regionu: Helena Mičkalová. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-14]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=45-Helena-Mi%C4%8Dkalov%C3%A1>

Informace o osobnostech regionu: Oldřich Šuleř. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=285-Old%C5%99ich-%C5%A0ule%C5%99>

MATELA, Matěj. Šuleř, Oldřich. *ILiteratura.cz* [online]. 9. 3. 2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/37913/suler-oldrich>

Informace o osobnostech regionu: Jaroslav Nečas. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=46-Jaroslav-Ne%C4%8Das>

Informace o osobnostech regionu: Karla Palátová. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=79-Karla-Pal%C3%A1tov%C3%A1>

Informace o osobnostech regionu: Ludmila Vašková-Pončíková. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=271-Ludmila-Va%C5%A1kov%C3%A1-Pon%C4%8D%C3%ADkov%C3%A1>

Informace o osobnostech regionu: Kornelie Němečková. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=75-Kornelie-N%C4%9Bme%C4%8Dkov%C3%A1>

František Petrák: Curriculum. *František Petrák* [online]. [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <http://www.frantisekpetrak.cz/uvod.php?strana=curriculum>

PETŘÁKOVÁ, B. Úvod k výstavě: Teatrální grafika Františka Petráka. *František Petrák* [online]. 2006 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: http://www.frantisekpetrak.cz/uvod.php?strana=clanek_03

Informace o osobnostech regionu: Karel Langer. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=186-Karel-Langer>

Informace o osobnostech regionu: Jan Kobzář. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=33-Jan-Kobz%C3%A1r%C5%88>

Informace o osobnostech regionu: Hanuš Schwaiger. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=436-Hanu%C5%A1-Schwaiger>

Informace o osobnostech regionu: Antonín Strnadel. *Masarykova veřejná knihovna Vsetín* [online]. c2008-2017 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <https://www.mvk.cz/knihovna-online/regionalni-osobnost/?o=126-Anton%C3%ADn-Strnadel>

Adolf Záborský [online]. c2007-2009 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <http://www.adolfzabransky.com/>

Klub ilustrátorů [online]. [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <http://www.klubilustratoru.cz/cs>

Seznam zdrojů obrázků

Obr. 1: Naskenovaná obrazová dokumentace. DRÁPALA, Daniel et al. *Až na vrchol Radhoště*. Rožnov pod Radhoštěm: Město Rožnov pod Radhoštěm, 2010, s. 26. ISBN 978-80-904224-5-2.

Obr. 2: Naskenovaná obrazová dokumentace. HOLEŠOVSKÝ, František. *Glosy k vývoji české ilustrace pro děti*. Praha: Albatros, 1982, s. 16.

Obr. 3: Naskenovaná obrazová dokumentace. STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1984, s. 34.

Obr. 4: Naskenovaná obrazová dokumentace. NEZDAŘIL, Ladislav. *Horní chlupci*. 4. vyd. Rožnov pod Radhoštěm: T-klub, 2002, s. 81. ISBN 80-238-9469-2.

Obr. 5: Naskenovaná obrazová dokumentace. *O kouzlu lidského dobra: pohádky a pověsti z Rožnovska*. Rožnov pod Radhoštěm: Město Rožnov pod Radhoštěm, 2006, s. 31. ISBN 80-239-6503-4.

Obr. 6: Naskenovaná obrazová dokumentace. NEZDAŘIL, Ladislav. *Horní chlupci*. 3. vyd. Ostrava: Profil, 1983, s. 121.

Obr. 7: Naskenovaná obrazová dokumentace ELIÁŠOVÁ, Eva. *Pohádky, pověsti a vyprávěnky z Valašska*. Zlín: Eva Eliášová, 2002, s. 72. ISBN 80-238-9735-7.

Obr. 8: Naskenovaná obrazová dokumentace ELIÁŠOVÁ, Eva. *O raráškoch: pohádky a vyprávěnky z Valašska*. Zlín: Eva Eliášová, 1992, 29. ISBN 80-900017-3-4.

Obr. 9: Naskenovaná obrazová dokumentace KOBZÁŇ, Jan. *O zbojníkoch a o pokladoch*. 3. vyd. Ostrava: Profil, 1980, s. 78.

Obr. 10: Naskenovaná obrazová dokumentace SCHWAIGER, Hanuš. *Hanuš Schwaiger (1854-192): katalog výstavy, Gottwaldov 1982*. Gottwaldov: Oblastní galerie výtvarného umění, 1982.

Obr. 11: Naskenovaná obrazová dokumentace STRNADEL, Josef. *Vyhnal jsem ovečky až na Javorníček*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1975, s. 139.

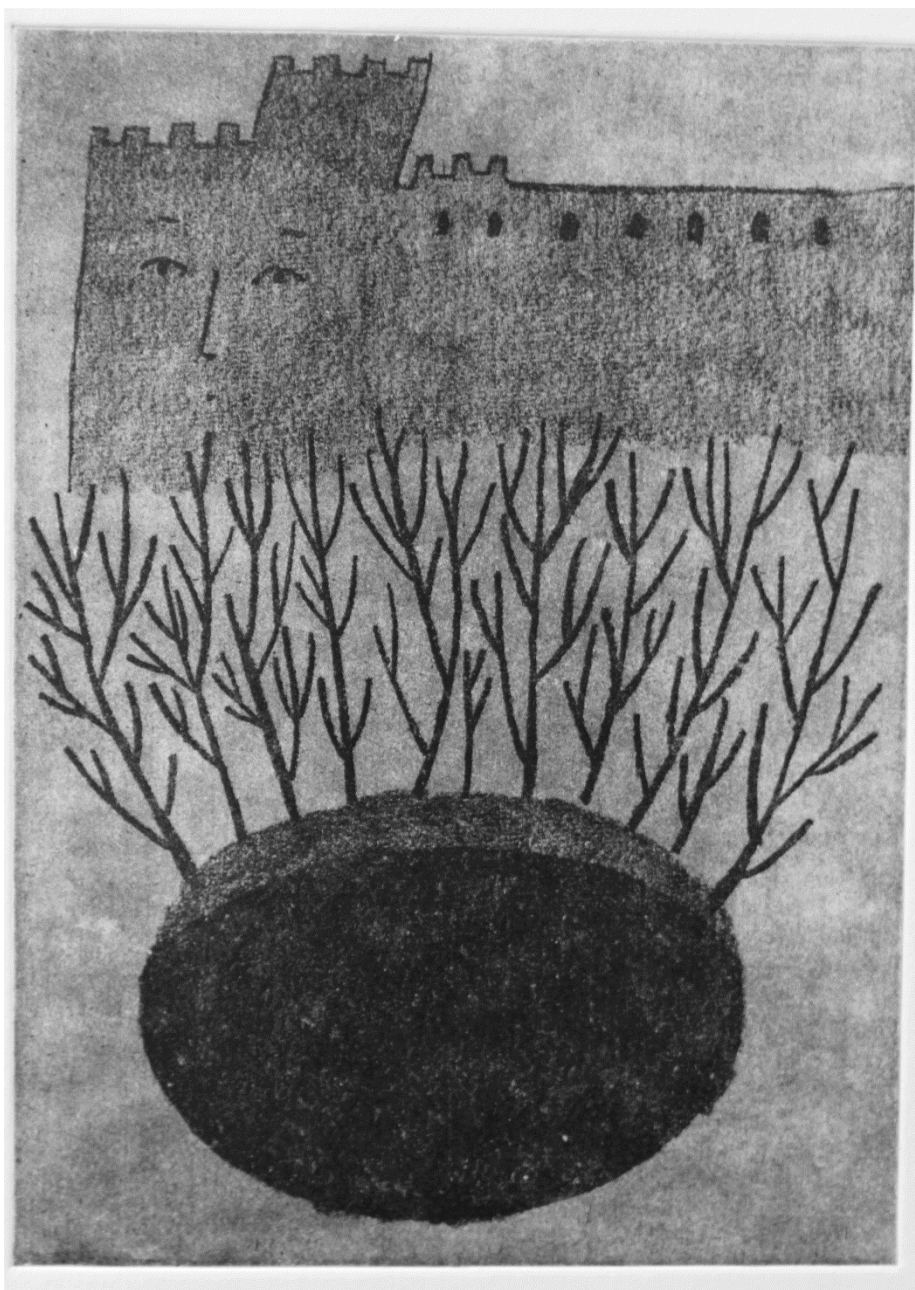
Obr. 12-59: Vlastní fotodokumentace.

SEZNAM PŘÍLOH

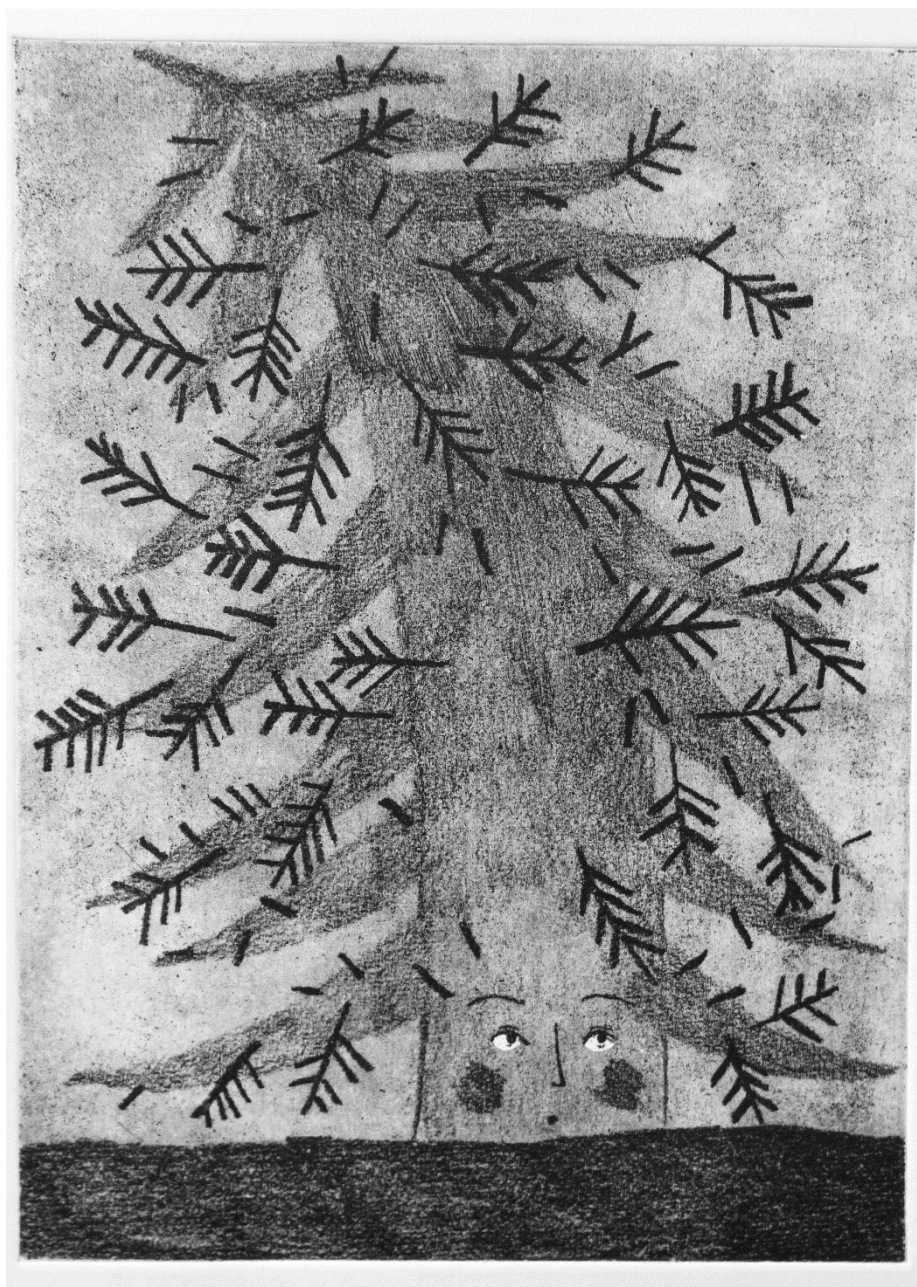
Obrazová příloha

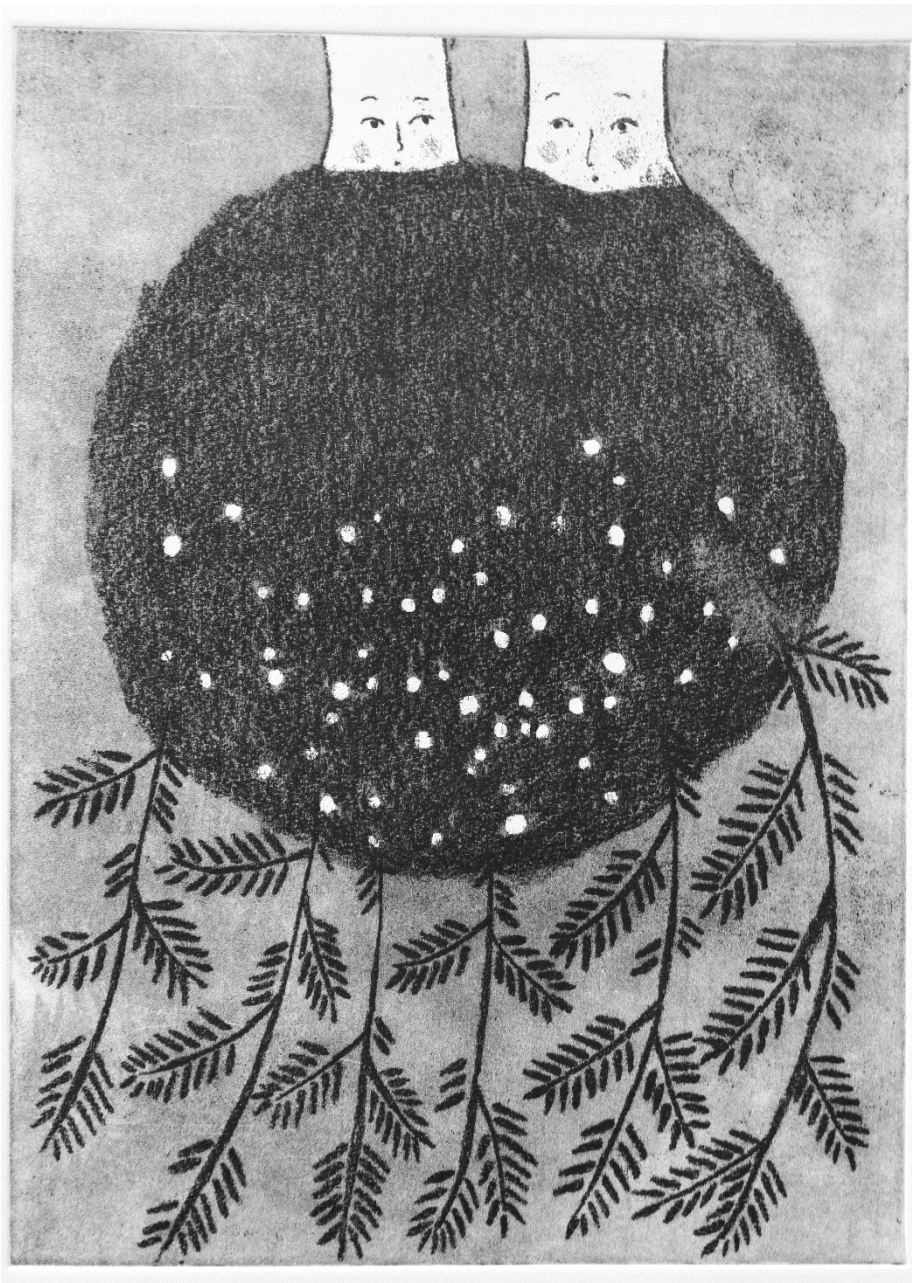
Obr. 50: O Smokovi, měkký kryt, akvatinta, 2300 x 1700 mm

Obr. 51: O strašidelném Klášťově a o zámku na Smolném vrchu, měkký kryt,
akvatinta, 2300 x 1700 mm

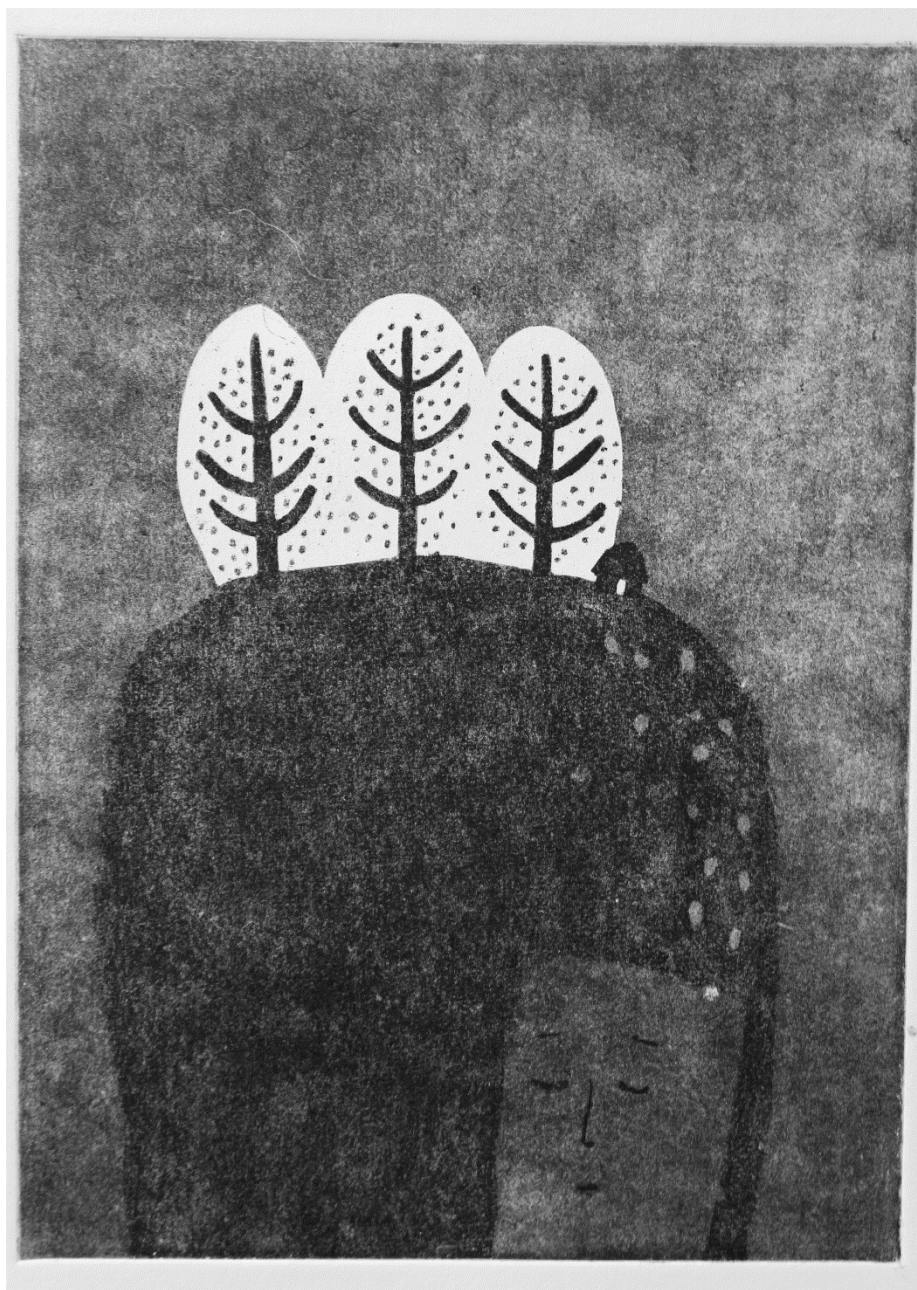
Obr. 52: O nespokojeném stromečkovi, měkký kryt, akvatinta, 2300 x 1700 mm

Obr. 53: Jak vznikl vítr, měkký kryt, akvatinta, 2300 x 1700 mm

Obr. 54: Kamení, měkký kryt, akvatinta, 2300 x 1700 mm

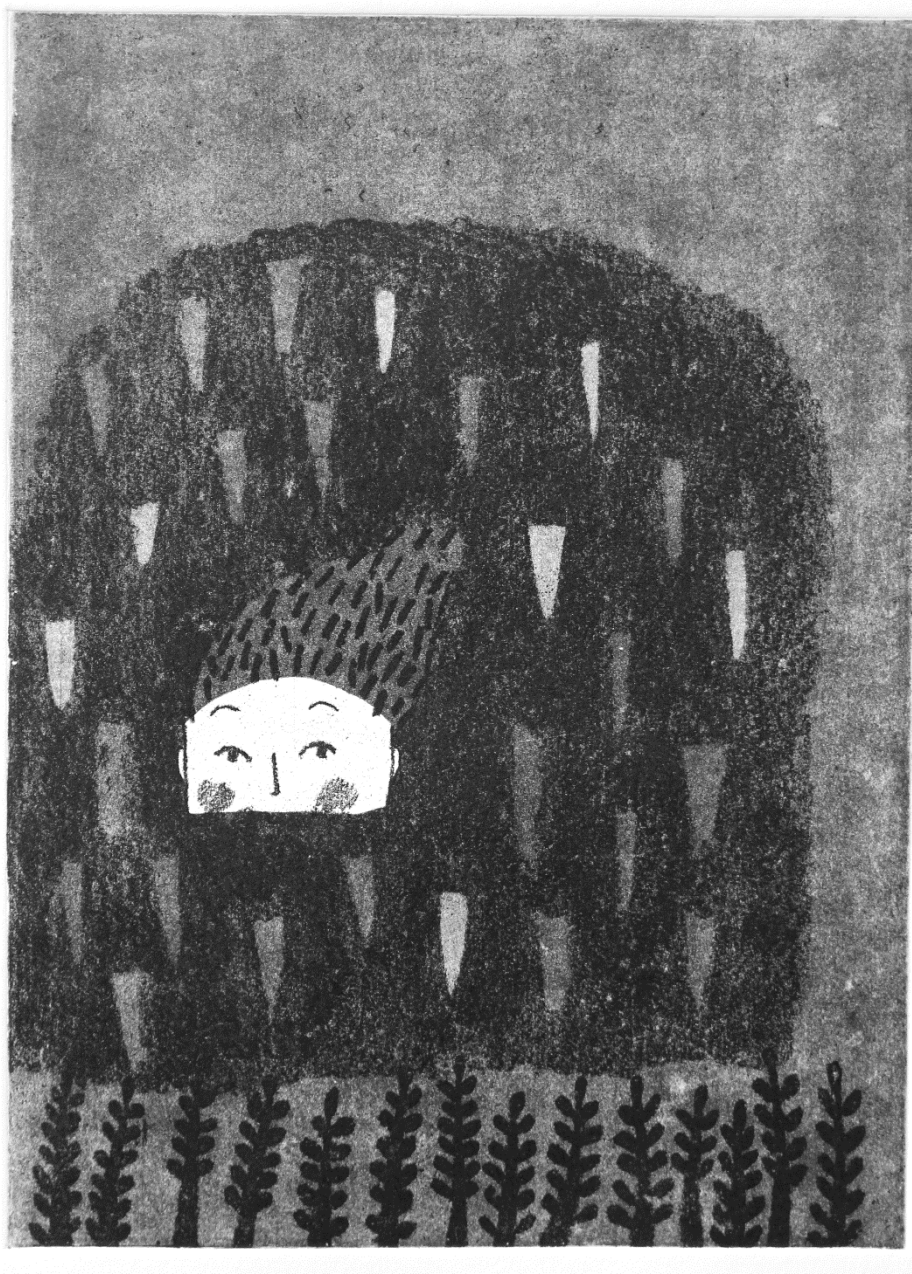
Obr. 55: O pústevníkovi na Klášťově, měkký kryt, akvatinta, 2300 x 1700 mm

Obr. 56: O Bosorence, měkký kryt, akvatinta, 2300 x 1700 mm

Obr. 57: O Střechýlovi a Ohnivé Cimfříně, měkký kryt, akvatinta, 2300 x 1700 mm

Obr. 58: O fabiánském svátku a Jaráškově Střechýlkovi, měkký kryt, akvatinta,
2300 x 1700 mm

Obr. 59: O Bosorence, měkký kryt, akvatinta, 2300 x 1700 mm

Textová příloha

O Smokovi

Jedno malé batolátko si hrávalo na kraji pole u velké hromady kamení, zatímco rodiče pracovali na poli. Maměnka dávala děťátku misku s jídlem – mléko s rozdrobenými kousky chleba. Děťátko, bylo to děvčátko, sedělo, králo si a jedlo. Do té doby ta maličká ještě nikdy nepromluvila. Najednou rodiče uslyšeli: „Ne jenom mléčko, aj drobečky musíš papat!“

Maměnka se šla podívat – spolu s holčičkou pojídá z misky obrovský šedý had. Lekla se, popadla dítě do náručí a honem utekla.

Ale druhý den, když malou posadila na opačný konec pole, had za ní zase přišel. Zas jedli spolu z jedné misky. Třetí den stejně. Maměnka se bála a šla na radu k jedné staré věštkyni. „Nech tak, neublížuj mu ani ho neodháněj od děcka, nic zlého mu neudělá,“ řekla, „to je had hospodář. Když se k němu lidé chovají dobře, ochraňuje pak celou rodinu, stavení, pole, louky i dobytek. Ale běda ho rozhněvat. Jak se rozzlobí, může přivést vás i vaše hospodářství do neštěstí.“

Maměnka tomu uvěřila, ale její muž s tím nesouhlasil: „Jsou to hloupé pověry zábobony, kterými tě obalamutila. Ale dělej, jak myslíš. Já bych hada nejradši zabil. Byl by od něho pokoj.“

„To nesmíš udělat!“ řekla maměnka a žádala muže, aby hada nechal a nevsímal si ho. Ale za čas viděla, že hadovi začíná strupatět kůže. A už tušila i ona, co je to zač, žádný had hospodář. Slýchávala staré báje, ve kterých se mluvilo o Smokovi. Smok vypadal jako velikánský strupatý had s křídly. Byl silný, ale přitom mrštný. Dokázal se dostat do domů i malou skulinkou. Uměl létat. Uměl ve vzduchu přimknout křídla k tělu a jenom tiše klouzat povětrím, nebylo ho vůbec vidět ani slyšet. Vyprávělo se o něm, že dává drůbež, pije mléko kravám, ale ještě horší věci: že zakusuje novorozence a vysává krev malým dětem. Lidé se Smoků báli. A ta maměnka také.

Šla znovu k staré věštkyni a vypověděla jí, jaký je to had hospodář. Věštkyně jí ale zas poradila to samé: „Když necháte Smoka na pokoji a nebudete mu ubližovat, neublíží ani on vám.“

A holčička zatím rostla a pořád si hrávala s hadem, kterému už se pokrylo celé tělo tmavými šupinami. Vyrašila mu černá křídla. Byl ohavný, ale nic zlého jí nikdy neudělal.

Přebýval pořád v té hromadě kamení na kraji pole a když dívka přišla, vylezl a radostně kýval hlavou, olizoval jí nohy jako psík, chytal balónek, který mu házela. Když pak vyrostla, rodiče jí vytýkali, že se kamarádí s takovým strupatcem. Smok mezitím ještě víc zmohutněl, celé tělo měl pokryté tvrdými černými šupinami a na širokých křídlech mu vyrostlo černé dlouhé peří. Na zádech měl krunýř. Jedním slovem šereda.

Tehdy se zrovna chystaly hody. Maměnka pekla vdolky, tatíček štípal dřevo. Zavolal dceru, aby odnášela polénka v koši do kuchyně. Ptal se jí: „Tak co, Magdalenko, půjdeš na hodovou muziku?“

„Nepůjdu, tatíčku.“

„A proč bys nešla? Však už jsi dost velká, už se můžeš dívčit.“

„Ne, tatíčku, nechci večer nikam jít.“

„Poslechni, Magdalenko, koupil jsem ti nové šaty a těším se, že pěkně půjdeš se mnou a s maměnkou na muziku. Budeš tančit a budeš se bavit s ostatními.“

„Nenuťte mne.“

„Magdaleno,“ povídá tatíček teď už ostřeji, „snad si nemyslíš, že budeš jenom sedávat u hromady kamení a hrát se s tou ohavou. To opravdu není dobrá zábava pro dívku, která by měla brzo přemýšlet o vážných věcech.“

„O jakých vážných věcech, tatíčku?“

„Třeba o svém životě, o svatbě a tak.“

„To si budu radši hrát s ohavou u hromady kamení,“ začala odmlouvat.

„A já ti povídám, že nebudeš.“

„A proč?“

„Protože si to nepřejeme, já ani maměnka.“

„A budu!“ vykřikla Magdalenka.

„To mu radši hlavu useknu!“ a tatíček popadl velikou sekyru.

„Tatíčku, prosím vás, nechte ho!“ vykřikla Magdalena.

„Buď přestaneš chodit k té hromadě kamení a přestaneš si hrát se Smokem, nebo ho sprovedím ze světa!“ dodal hněvivě otec, otočil se a radši odešel, aby se nemusel, dál zlobit s neposlušnou dcerou.

Několik dnů nechodila Magdalenka na pole a neviděla Smoka. Když se pak objevila, vylezl smutně z hromady kamení a lehl si jí k nohám. Magdalenka mu říká: „Nesmím sem za tebou chodit, jinak ti tatíček usekne hlavu.“ A přitom se rozplakala.

A tu jí lidským hlasem ta obluda povídá: „Neboj se o mne, Magdaleno, usuš si slzy a poslechni si příběh, který ti povím, aby ses rozveselila.“

A vyprávěl jí tu prastarou báji, co všichni znáte, o mořeplavci, kterého zachránila vodní víla před utonutím, a o korálovém zámku na mořském dně. Magdalenka ani nedutala a bez dechu poslouchala. Pak s ním povídala o věcech, o kterých nikdy s nikým nemluvila.

Když pak Magdalenka přemítala o svém podivném kamarádství se Smokem, věděla už, že si nikdy s nikým nebude tak rozumět. Ale rodičům se to vůbec nelíbilo a pořád jí vytýkali, že se přátelí s odporným strupatcem.

Jeden večer se tatíček rozhodl, že udělá to, co chtěl už mnohokrát. S ostře nabroušenou sekyrou přišel potichu k hromadě kamení a čekal, až Smok vyleze. Ale ten zůstával ve svém úkrytu, dokud nepřišla Magdalena. Až tehdy lezl ven. Magdalena, jak uviděla tatíčka se sekyrou, vykřikla: „Utečeme!“

Smok roztáhl svoje obrovská křídla a říká: „Sedni si na moje záda a pevně se drž.“

Zvedl se prudký vítr a Smok s Magdalenkou se vznesli do povětří. Letěli nad dědinou, pak nad mnoha městy a nad mořem, které vypadalo, že nemá konec. Pod nimi byla jen modrá, modrá, modrá. Venku se už setmělo, ale moře nekončilo. Magdalena usnula. Smok letěl dál. Když se ráno vzbudila, ještě stále bylo pod nimi moře. Až v poledne se snesli k zemi, na jeden ostrov. Byla tam jeskyně, do které ji Smok zavedl. V té jeskyni pak bydleli. Smok odlétal každé ráno někam daleko a nikdy jí neřekl, kam má namířeno.

Magdalenka žila na ostrově, kde od rána do večera zpívali ptáci. Smok se celé sny kdesi potuloval a navečer se vracel do jeskyně. Pokaždé měl pro Magdalenu nové podivuhodné příběhy z dalekých zemí, kterými ji pobavil. A ona se vždycky radovala z jeho vyprávění. Smok voněl dálkami, cizími zeměmi, slaným mořem, ale také něčím sladkým, jakoby lidským. Někdy měl okolo rtů šmouhy od krve. Ona tušila, co to znamená. Ale bála se ho zeptat, bála se toho, co by se dozvěděla.

A protože ke všemu na ostrově nebyla žádná živá duše, Magdalence se za nějakou dobu začalo stýskat. A bylo jí smutno čím dál víc. A Smok míval rty čím dál víc od krve. Ale nikdy se ho nebála, protože jí on nikdy neublížil a byl k ní laskavý. Jednou se ho zeptala, od čeho má ty krvavé červené šmouhy. A teď jí Smok pověděl celou pravdu o sobě: že se živí mlékem, které vypíjí kravám, ale také lidskou krví, kterou saje malým novorozencům a malým dětem. Někdy novorozence i roztrhá.

Magdalena se zhrozila. Několik dnů nemluvila, nejedla, jenom se smutně dívala do moře. Potom jedenkrát se Smok vrátil celý od krve a povídá: „Sáhni na moje křídla. Najdeš tam torbu.“

Když torbu otevřela, byl v ní krátký ostrý meč.

„Tím mečem mi utni hlavu, jedině tak se oba přestaneme trápit.“

„Ne, ne to nikdy neudělám!“

„Musíš to udělat, jinak oba zahyneme!“

„Neudělám!“ vykřikla znovu Magdalena a běžela pryč. Ale na ostrově neměla kam utéci. Doběhla na druhý konec ostrova, sedla si na kámen a nehýbala se.

Smok ráno zase odletěl a když se pak vrátil, připlazil se k Magdaleně. Z huby mu trčel kousek bílé látky s kraječkou, byl to okraj dětského čepceku. Hlavu měl od krve.

„Magdaleno, slituj se nade mnou a vysvobod' mne,“ zaprosil tiše.

A když ho Magdalena viděla, pochopila, že to tak dál nejde. Vzala meč a usekla mu hlavu. Ze Smokova těla vyletěla bílá holubice s prstýnkem černého peří okolo krku a odletěla nad moře. Magdalena pohřbila Smokovo tělo a zůstala sedět u hrobu.

Třetí den se na obzoru objevila plachetnice. Na vrcholku stožáru seděla ta bílá holubice s černým prstýnkem na krku a loď mířila k ostrovu. Byla to nákladní loď. Jejím kapitánem byl mladý urostlý námořník. Tmavé husté vlasy měl až po ramena, tváře hladké a opálené, oči modré jako chrpy se pořád smály.

Ale když promluvil, tak jenom sakroval, láteřil a spílal jak hulvát. Slušné slovo pověděl, jedině když se spletl. Ostatním námořníkům od rána do večera nadával, za každou maličkost je proklínal a posílal do horoucích pekel. Každý večer se opíjel a vždycky když byli v nějakém přístavu, pokaždé tam provedl nějakou výtržnost, přinejmenším se aspoň pobil v hospodě.

Když loď zakotvila u ostrova, poslal člun s několika námořníky, aby se podívali, co je to za ostrov. Námořníci na něm našli Magdalenu. přivezli ji na loď a požádali kapitána, aby ji dopravil co nejbliž k domovu.

„Zatracená holubice, že mne vedla k tomu pitomému ostrovu! Teď abych se otravoval s nějakou ženskou,“ zavrčel kapitán.

Ani se na ni nepodíval a houkl: „Dejte jí na noc nějakou deku a ráno ať pomáhá v kuchyni.“

Po nějaké době plavby přišla bouře, která lodí smýkala jako skořápkou. Už už se zdálo, že ztroskotají. Ale holubice, která byla pořád s nimi, je navedla k přístavu a podařilo se jim včas uchýlit se do bezpečí.

Kapitán s námořníky pak oslavoval, opil se a spadl do vody. Holubice letěla nad vodu a třepetala křídly nad místem, kde ležel.

Ostatní ho vytáhli. Magdalena se pokoušela ho vzkřísit. Holubice seděla u jeho hlavy a jakoby pozorovala, co se děje. V okamžiku, kdy kapitán otevřel oči, náhle holubice zmizela. Vzkříšený kapitán byl jako vyměněný. Nenadával, neláteřil, netrestal svoje

podřízené. Zůstal sice dál přísný, ale teď byl i spravedlivý. Každý večer vyprávěl ostatním krásné a zajímavé příběhy, které prý znal od svého táty, také námořního kapitána. Připluli do města, kde měli odevzdat náklad. Kapitán zakotvil loď, zaplatil námořníkům, co jim dlužil za práci a šel za Magdalenou.

Požádal ji o ruku. Potom odjeli navštívit její rodiče. Ti byli spokojení – teď měli, co si vždycky přáli pro svoji dceru: dobrého, hodného a krásného muže. Hned vystrojili velkou svatbu.

Magdalena s mužem žili šťastně.

Když oba zestárli, začal kapitán škaredět stářím, udělaly se mu hluboké vrásky, zestrupatěla mu kůže, celý sesychal. Ale Magdalena tvrdila, že jí to vůbec nevádí. Přišla tuhá zima. Byly třesuté mrazy, foukala studená vichřice. Jednoho večera už leželi v posteli. Zvenku slyšeli meluzínu. „Proč ta meluzína tak kvílí?“ zeptala se mimoděk Magdalena.

„Když jsem byl malý, moje maminka vždycky říkala, že meluzína tak strašně nařká, protože má moc dětí a ty hladovějí. A pokaždé šla a hodila ven za dveře hrst krupičkové mouky, aby meluzína mohla svoje děti nakrmit.“

„A pomohlo to?“

„Někdy ano, někdy ne. Když to nepomohlo, tak otec říkal, že meluzína kvílí proto, že její muž mrazivý vichr je hrozně škaredý, a tak se radši prohánějí po světě neviditelní ostatním. Ale meluzínu to zlobí, ona by chtěla chodit do společnosti, na plesy a tak. Jenomže kam by mohla jít s takovým ohavou, co má nafouklé odulé tváře, celé zrohovatělé a fialové od mrazu, noc jako veliký lampión, bradu porostlou dlouhými fousy ze samých střechýlů, vlasy plné sněhu a ledové oči, které každého zmrazí napohled.“

„To jsem v dětství také slyšela.“

„Ale moje maminka vždycky odporovala. Tvrdila, že Meluzíně vůbec nevádí, jak její muž vypadá.“

„Já si to myslím také,“ přitakala Magdalena, „že nezáleží na tom, jak muž vypadá. Důležitá je povaha.“

„Ani ti nevádí, že mám hluboké vrásky a jsem celý strupatý?“

„Opravdu mi to nevádí, ani trochu. Milovala jsem tě, i když jsi měl podobu odporného hada s křídly,“ dodala Magdalena.

„Tak tys to věděla?“

„Ano, věděla,“ řekla Magdalena a vzala manžela okolo krku. On ji držel za ruku a hladil po bílých vlasech.

Byla hluboká mrazivá noc. Meluzína dál naříkala. Mrazivý víchř lomožil a zápasil se stromy. Magdalena se svým mužem leželi pod teplou peřinou a byly šťastní.

O strašidelném Klášťově a o zámku na Smolném vrchu

Nejvyšší horou Vizovické vrchoviny je Klášťov. Vypíná se nad dědkami Bratřejovem a Pozděchovem, na rozhraní zlínského a vsetínského okresu. Je to místo strašidelné a tajuplné, opředené bájemi a pověstmi. Stával tu kdysi dřevěný hrad. Kousek dál je Smolný vrch, na něm prý stál zámek a za ním jezírko, kterému se říkalo Jezírko mrtvých, protože v něm byli pochováni velcí hřišníci a sebevrazi. Dřevěný hrad i Smolenský zámek se dávno rozpadl v sutinách se schovávali hadi a štíři. I velcí černí psi a vlci tu měli svoje úkryty. Jejich oči v noci svítily jako lucerny a lidé si vykládali, že roztrhají každého, kdo se tam opováží přijít. O půlnoci tu běhával zdivočelý býk a bučel tak, že ho bylo slyšet předaleko.

Na vrcholku Klášťova je Čertovo skalisko a u něj je prý zakopaný obrovský poklad. Ale vede tady také cesta do pekla. Růstávala tu vysokánská jedle a na nejvyšší haluzi jí visel dlouhý zlatý čagan – to bylo mámidlo d'áblovo. Kdo se na něj podíval, začal tak toužit po pokladu, že zabloudil a už se odtud nikdy nevymotal.

Jeden vizovský tovaryš se vracel z vandru z Uher. Navečer došel do Valašských Klobouk a chtěl pokračovat přes Klášťov a Smolný vrch do Vizovic. Místní mu radili: „Nechod' tam, už moc lidí se nevrátilo ze Smolného vrchu. Kdo tam ostal jednu noc, rána nedočkal.“

Tovaryš je vyslechl, usmál se a povídá klidně: „Už jsem prošel hodný kus světa, ale strašidlo jsem žádné neviděl. A tady, skoro doma, bych se měl bát? Přeběhnu to ještě dnes!“

Jenže cesta byla hrbolatá, samá jáma a kamení. Za chvílku na něho padla únava jako balvan. Nohy měl slabé, sotva se motal. Sedl si, že si chvílenku odpočine. V mžiku usnul. Když se probudil, byla kolem černočerná tma. A začala prudká bouřka. Vichřice smýkala stromy jako párátky, haluze nad hlavou mu jen praštěly. Blesky křižovaly oblohu a hromy duněly, až v uších zaléhalo. Ulomil si palici a ťukal s ní o zem, aby nenarazil do stromu nebo nespádl do díry. „Lidé zlatí, pomozte mi najít skrýš!“ vykřikl.

Ale nikdo mu neodpověděl. narazil si čepici na uši, konopným provázkem přivázal uzlík pevně na záda a šel dál. Po chvílce uviděl světélko. Už mu bylo lepší. Zahlédl obrysy budovy s vysokou věží. Byl to Smolenský zámek. Vešel železnou branou a dostal se do

dlouhé chodby. Vítr tam profukoval, až okna i dveře bouchaly. Vběhl do jedněch dveří, byla tam zámecká kuchyně. Ucítil vůni jak na zabijačce. Starúcná kuchařka cosi smažila na ohni. „Ej, panáčku, co tu hledáš?“

„Nechte mne tu, prosím vás, přenocovat. Venku je hrůza.“

Baba se ošívala, že to nejde, ale když viděla, jak je zmoklý a dostrašený, slitovala se: „Skrč se tady v kútečku a buď ticho.“

Schoulil se a byl rád, že je v teple. Za chvíli měla kuchařka jídlo hotové a zazvonila na zvonec. Přes kuchyň začali chodit vysocí muži, černé oblečení a s černými obličejí. Na hlavách měli kapuce. Ve vedlejší místnosti sedli ke stolu, jedli a mluvili cizí řečí, tovaryš nerozuměl ani slovo. Kuchařka jim nosila jídla. Hodovali dlouho, a jak odcházeli, jeden z pánů si myslel, že v koutě dřímá skrčený žebrák, a hodil mu do čepice jakýsi kamének.

Tovaryš schoval kamének do kapsy. Vtom ho kuchařka budila: „Vstaň a běž dom. Už je den. A žes byl tak potichučku, dám ti kousek jídla na cestu,“ a zabalila mu trochu do paklíčku.

Tovaryš poděkoval a šel. Venku bylo jasno a jemu se zdálo, jakoby se znovu narodil. Došel domů do Vizovic, vešel do rodné chaloupky a paklíček dal své maměnce. Ta ale div neomdlela, když ho rozbalila. Byli tam pečení hadi, pavouci a štíři.

„A ještě tu mám cosi,“ říká syn, opatrně šmátrá v kapse a hledá kamének. Už se bál, že co to zas bude. Ale když kamének vytáhl na světlo, nebyl to kamének, ale hrudečka zlata.

Takovou výslužku dostal na Smolném vrchu.

O nespokojeném stromečkovi

Byl jeden stromeček borový. Rostl na kraji hor, kousek od zahrad. Měl dlouhé, tvrdé a ostré jehličí, hotové bodliny. A to se mi ani trochu nelíbilo. V jednom kuse brblal: „Všechny stromy mají měkké zelené lístky, akorát mi narostly takové pichláky a ještě k tomu v zimě v létě stejné. Kdybych měl lístečky třeba jak jabloňka, to bych si růstl. Hned bych byl veselejší.“ Večer, než usnul, se modlil a prosil Stvořitele, aby mu dal takové listí, jako mají ovocné stromy. A ráno, hleď! Měl lístečky jabloňové. To byla krása! Nemohl se sám na sebe vynadávat, těšil se a radoval jako malé děcko. Celé léto byl šťastný.

Ale na podzim mu lístky zežloutly, zhnědly, zkroutily se a opadaly. Se smutkem se díval, jak padají na zem a tam hnijí. A v zimě? Foukal ledový severák, mráz štípal do holých větví. Stromeček se celý třásl a bál se, že takovou ukrutnou zimu ani nepřečká. Sotva dýchal,

ale přece jaksi přežil do jara. Na větvičkách mu vypučely nové lístky a byly ještě pěknější a jemnější než vloni.

Dlouho ale jeho radost netrvala. Šly okolo kozy s kůzlaty. Jak uviděly křehoučké listí, hned se zaradovaly. To bylo něco pro jejich mlsné jazyky. začaly se vzpínat stromečkovi po haluzkách a ožírat listy, až mu je sežraly do jednoho. Stromeček zůstal holý jako prst.

Teď teprve naříkal: „Och, co já ubohý si počnu, takto oškubaný.“

Kolik dní se rmoutil, ale potom mu napadlo, že nejlepší by byly listy skleněné. Byly by pěkné, kozy by je nesežraly a také – který strom má skleněné listí? Žádný!

Modlil se znovu: „Pane, teď bych chtěl skleněné lístky.“

Tu se ozval z nebe hlas: „A proč už nemáš jabloňové listí, které jsem ti dal minule?“

Stromeček si postěžoval, jak ho kozy s kůzlaty oholily. „Proto chci listí ze skla, tomu žádné zvíře neublíží!“

„Jestli sis to dobře rozvážil, budeš je mít.“

„Já už budu spokojený,“ sliboval stromeček.

Za chvílku měl zas nový kabát. Hned bylo na kraji hory jasno a veselo, křišťálové lístečky svítily a cinkaly.

Ale za pár dní přišla bouřka. Vichřice s ním smýkala, kroupy do něho tloukly, až se mu rozbily všechny lístečky do posledního. Ani jeden mu nezůstal. V blátě na zemi, tam leželo střepů a střepů – celá jeho nádhera. Hořkými slzami plakal stromeček.

Ráno vyšlo slunečko a pohladilo ho teplými paprsky. Přešlo pár krásných voňavých dní a stromečkovi zas trochu okřály hnidky a už zas vymýšlel, že by chtěl mít cosi onačejšího. Jenom nevěděl co. Letěla kolem straka. Sedla stromečkovi na vršek, rozhlédla se a praví: „Cha, cha, co že si holý jak slepičí nohy? Nějaké haděrky musíš mět!“

„A jaké? Měl jsem jabloňové lístky, sežraly mi je kozy. Měl jsem skleněné, přišel vichr a rozbil mi je. Porad' mi, však ty's všude už dvakrát byla.“

„Cha, cha, jaké, jaké?“ zasmála se straka, „zlaté, zlaté! Takové nemá žádný strom, co jsem kdy viděla!“

„Říkáš, že žádný? Tož to já musím mět!“ vykřikl stromeček ve své zpyšnělosti.

„Abys nelitoval!“ ozval se známý hlas z nebe. „Zasloužil bys zůstat holý navždycky.“

A tu se stromeček začal úpěnlivě modlit, prosit a slibovat, že už si víckrát nebude vymýšlet, jenom co dostane zlaté listí.

„Dostaneš zlatý kabát, když o něj tak prosíš. Ale neopovažuj se znovu rebelovat!“ ozval se hlas. V okamžiku měl stromeček zlaté lístky. Právě čisté zlato! Jako slunečko svítil. Zavanul větérek a všichni si mysleli, že slyší z kostela hrát varhany, tak krásně to znělo. Ze širokého okolí se sběhla zvířata a obdivovala ho. Stromeček se jen usmíval a radoval.

Ale jeho štěstí dlouho netrvalo. Za krátký čas šli okolo lidé. Uviděli ho a hned si běželo domů pro velikánské měchy. Oškubali ho celého. Každý lísteček, každý ždíbínek zlata mu sebrali do posledního. Stromeček zůstal znovu holý. A co horšího, chýlilo se k zimě. Jenom když si vzpomněl na tu zimu, co tehdy přečkal bez listí, rozklepal se strachy,

„Až včil vidím, že nejlepší ze všeho bylo moje jehličí,“ spustil trpce, „kěz bych ho zas měl, co já bych za to dal! Byl jsem jak bodlák, ale kozy si na mne netroufly, víchr mi neuškodil, kroupy mne nepobily a lidé mi neměli co ukrást. Och, Pane Bože, vrať mi moje staré dobré jehličí.“

„Vrátím, vrátím, ale ne zadarmo,“ pověděl onen hlas, „za svoji pýchu a marnivost budeš ty, stromečku borový, růstávat po všecky věky věků v suchých ráztokách a na holých skalách. Dobré výživné země nikdy neokusíš. Kořením se budeš plazit po kameni a hledat kapku vody. Vichřice s tebou budou smýkat, div že tě nepřelomí. Z celé své síly se budeš muset přitiskovat ke skalám, abys přežil.“

A když hlas dozně, stál tu stromeček borový, dobře zabalený huňatým jehličím. Teplučké, husté pichláčí, které před každým deštěm a mrazem ochrání.

Proto od té doby stromečky borové růstávají na neúrodných kotárech, pláčou smolovými slzami a jsou nejskromnější ze všech stromů.

Jak vznikl vítr

Za dávných a dávných časů bylo na světě tak ticho, že se ani lísteček nepohnul, ani tráva nezašelestila, ani ptáček nezacvrlikal, ani oslík nezahýkal. Jenom lehký opar zahaloval vrcholky hor a vlnil se okolo skal jako mušelinová šála. Lidé ani zvířata na zemi ještě nežili. Půdu pokrýval hustý zelený koberec protkávaný pestrými květinami. Tehdy rostly vedle sebe dva veliké stromy. Byly to první stromy na světě. Měly silné kmeny, rozložitě koruny a listy ve tvaru vějířků. Ty dva stromy se milovaly navzájem. Ale nemohly svoji lásku nijak vyjádřit. Nedokázaly svůj cit dát najevo ano pohybem ani zvukem. Dívaly se na sebe němým čistým pohledem. Jak je krásný, myslel si první strom o svém druhovi. Je pro mne štěstím pozorovat, jak se celý rozzáří, když na něho dopadají sluneční paprsky.

Mám rád jeho nádhernou korunu, jeho lesklé listy, obdivoval do druhý. Jak je báječné, že stojím zrovna vedle něho.

Žily tak dlouhé roky a nikdy si nemohly nic povědět. Byly čím dál mohutnější. A tak se stalo, že časem mohl stín jednoho stromu přikrýt druhý strom. Protože slunečko už tehdy putovalo oblohou stejně jako dnes, střídaly se oba stromy dopoledne a odpoledne ve stínění. Bylo to pro ně velké blaho – ten strom, který zastíňoval pár hodin svého milovaného kamaráda, měl pokaždé tak slavnostní pocit, jako by byl velký svátek a on držel slunečnick nad hlavou královské princezky.

Pak začaly pomalu stárnout, stříbřitá kůra na kmenech jim popraskala, větve se jim všelijak kroutily, některé dokonce uschly, ale jeden druhého pořád viděl jako to nejkrásnější, co na světě může být. A tehdy jejich kořeny dorostly do takové šířky, že na sebe dosáhly a mohly se pod zemí proplétat. V tiché temné hlíně prorůstaly mezi sebou a jejich city byly pořád hlubší. Jejich láska sílila s tím, jak se jejich kořeny objímaly. Teď teprve by si tak rády řekly aspoň pár slov, když jeden druhého cítil skoro jako když se dva lidé drží za ruce. První strom si myslel: stojím tu jak němý trubiroh, neumím vyslovit ani ň. Tolik bych mu chtěl povědět, jak jsem plný lásky. Druhý strom si v duchu říkal: kdybych mu tak mohl říci, že ho mám moc rád. Je krásné milovat. A jak teprve musí být krásné vědět, že mne ten druhý také miluje. Škoda, že to nikdy neuslyším.

Jednoho dne se mlha nad vrcholky hor rozplynula a vynořil se z ní Stvořitel. Sestoupil dolů a procházel se po světě a rozhlížel se a přemýšlel, jak dál uspořádat všechno kolem. A zadrželo se mu jaksi smutno na tom světě, který stvořil. Všude bylo tichučko, nikde se neozýval ani hlásek. Květiny tiše květy, tráva se neslyšně pokládala pod jeho nohama a vzápětí zase napřimovala. Stvořitel se zadíval na ty dva stromy a poznal, že si nejsou navzájem cizí, ale že mezi nimi jiskří ryzí city. Chvilí o tom podumal. Pak rozpráhl ruce a zašeptal tichým hlasem tajná slova. Vtom se zvedl vánek. Začal se prohánět v korunách stromů. Rozkrýval listy a větvičky, a ty se rozšuměly a ševelily. Těmi zvuky mohly stromy spolu mluvit a hned si začaly povídat. Bylo to pro ně nádherné a oba stromy byly tak šťastné, že si ani nevšimly, že Stvořitel zmizel, a nestihly mu poděkovat. Jejich nejvroucnější společné přání se splnilo. Když vánek zesílil, stal se z něj vítr, ve kterém mohly nahlas zpívat a jásat.

Všechny stromy na zemi jsou živým důkazem, že se ty dva první měly doopravdy rády. Ony dokonce možná někde na světě stojí dodnes, jestli nespadly v nějaké veliké bouřce nebo je nesrazil blesk. Lidé je určitě nepokáceli. Ne, to by lidé, kteří také vědí, co je to láska, určitě nemohli udělat.

Kamení

Když Pán Bůh stvořil celý svět, kraje rovné a úrodné, hluboké moře a vysoké hory, písečné pouště i nekonečné pralesy, pořád se mu zdálo, že cosi na tom světě chybí. A tak zrobil kousek země s kotáry, mezi ně stlačil doliny a ty osadil ovocnými stromy. To bylo Valašsko. Pán si ho stvořil čistě pro radost.

Nad zahradami byly hnědé pásky polí a zelené meze, kde rostly trnky, jabloně a hrušky. Na jaře kvetly růžově a bíle, na podzim byly obsypané sladkými plody. Louky a pasínky lemovalo husté trnové chachálí a na něm maličké kulaté trnečky, byly jak pomoučené a postříbřené po prvním mrazu. Hlohové pichlavce do daleka křičely červenými hložinkami. A nad pasínky se zdvihly hory, borové a smrkové, napřed modré a trochu výš pak modrošedé. A až navrchu, tam, kde kvílela meluzína a dulo silné větrisko, co láme stromy, a kde tančily bosorky, slétávali se světlonoši a naříkala nekřtěnátko, tam byly hory tmavé a černé. V nich přebývalo ticho a tajemno, jenom občas praskla haluz.

V tom lesním tichu se otvírala zem a z ní vyskakovaly praménky vody jako jiskry z ohně. Voděnka zpívala vesele, někdy zazvonila o kámen a za chvíli z ní byla bystřinka. Bystřinky a potoky se stékaly a vznikaly z nich mnohé řeky. V tom kraji byl počátek velikých vod.

Tráva byla tehdy šťavnatá, měkká a hustá jako zimní kožich berana. V potocích plavalo množství ryb, pode břehy žili mohutní raci. Žito, oves a pohanka byly tak husté, že mezi klásky nemohl propadnout ani malý kamének. Krávy nedojily mléko, ale zrovna smetanu. Byl to kousek země nade všechny země utěšený a požehnaný, štědrý a milučký jak maměčiny oči.

Pán Bůh si po té práci sedl na mez a u noh se mu povalil veliký černý pes, který s ním všude chodil. Bundáš se jmenoval. Tak odpočívali, aby si potěšili oči. „Co povíš, Bundášku, jak se ti to tady líbí?“ poví Pán. „Pěkné jsem to zrobil?“

„Čítám, že je to tady hrubě šumné,“ zaštěkal Bundáš a zakousl tlustou myš.

„Však jsem to tak chtěl, ať se mám s čím potěšit, nemusím na nic myslet, jenom se dívám na tu krásu,“ zakončil Pán hovor, natáhl si nohy a zdříml. Ale za chvíli ho vzbudila bzučivá moucha a on už nemohl znovu zadřímat.

„Ale přece je tento kraj až moc pohodlný pro ty moje Valachy,“ říká Pán. „Budou mít všeho veliký dostatek, málo práce, budou číst, přemýšlet, mudrovat a třeba mi potom

začnou odmouvat a být svévolní a nepokorní. Nesmím je nechat žít v zahálce, dostali by lenoru a to je matka hříchu.“ Pán drcl do Bundáše: „Spíš-li? Posloucháš, co ti pravím?“

Bundášovi se chtělo ještě dřímat, tak jenom zavrčel: „Tak, tak, pravda, pravda,“ převalil se na druhý bok a přitom tlapou odhrábl kamének a ten se kutálel z meze dolů. Pán se dívá na ten kamének a už to má.

Tehdy vzal Pán veliký koš, nabral ho plný kamení a potom chodil, rozhazoval to kamení po kotárech a dolinách a přikázal mu: „Navěky věků ti, skálo, přikazuji, aby ses tady ze země zrodila!“

Proto zůstalo na Valašsku tolik skal a kamení. I když se země stokrát, tisíckrát orá a překopává, i když se kameny pokaždé vyberou a vyvezou do příkopy, pokaždé znovu se zmnoží a narostou a zas je celé pole kamenité a plané. Dobré úrody na něm nikdy není, žito je řídké, sem tam klásek a v něm pár zrníček. Těžko přetěžko Valach dostává mouku na chleba. Chlebiček je tu vzácný velice. Tak se vyplňují slova: „U počátku vod je začátek kamení a konec chleba.“

O pústevníkovi na Klášťově

Na Klášťově žil jeden čas pústevník. A jak se tam dostal? Byl to staříček, který předtím bydlel na Vizovicku. Ale měl život psí. Zůstával v chalupě, kterou dal svému synovi. Sám si nechal jednu jizbičku – výminek. Syn se oženil a přivedl si do domu nevěstu. Jenomže ona staříčka neměla ráda a ani se o něho nechtěla starat. Často ho zapoměla zavolat k jídlu, nevšimla si, že má špinavou košili, roztrhané gatě, rozbité peřiny. Jenom ho odbývala. Když bylo před polednem a on se ptal, kdy bude oběd, řekla mu, že teprve začala vařit. Potom sami pojedli a když se staříček zas ptal, bude-li jídlo, odsekla mu, že oběd už dávno byl. A že je to prý jeho chyba, že přišel k jídlu pozdě. Když si chtěla vzít aspoň trochu mléka, nedala mu ani hrneček, prý mají málo.

Staříček byl věčně hladný, otrhaný a nešťastný. Tak se rozhodl, že odejde z domu. Naštěstí měl kam jít. Kromě syna měl ještě dvě dcery. A protože za svých mladých let nebyl žádný chudšas, ale míval velké hospodářství, dostaly i obě jeho dcery pěkné věno. Napřed se vydal k té starší. Jenže dcerunka viděla oknem, jak přichází, a hned nakázala služce, aby zamkla dveře.

„Dcérečko moja, otevři! A daj že mi neco k večeri a nocleh v komoře, lebo je zima na dvoře,“ volal staroch od branky.

Dcera mu odpověděla z okna: „A vždyť máte, tatíčku, ještě jednu dcerečku!“

Druhá dcera, jak viděla, že jde k ní, tak poručila pacholkovi, aby tvrdil, že není doma.

„Máte smolu, otče starý, není doma vaší dcéry!“ křičel čeledín, co mu hrdlo stačilo, sotva staříček vešel na dvůr.

Smutný staroch byl zklamaný a k smrti unavený. Řekl si, že radši umře, než dál tak trpět. Když starý zesláblý člověk opravdu chce umřít, tak i umře. Rozhodl se, že půjde na Klášťov, tam si lehne, navrchu, a bude se modlit, aby si ho Bůh vzal. Škrábal se nahoru, dlouho, namáhavě. Ale k vrcholu nedošel, byl už úplně vysílený. Lehl si na zem do mechu a modlil se. A přitom usnul.

Zdalo se mu, že přišel do nebe až k nejvyššímu soudu. Tam mu Stvořitel řekl: „Musíš se vrátit na zem, tvůj čas ještě nepřišel. Až nastane ta pravá chvíle, svatý Petr tě zavolá.“

Když se probudil, byl kolem slunečný podzimní den. Šípky a hložinky červeně zářily. Ptáci vesele prozpěvovali. Na zemi u nohou mu ležel zlatý koberec ze spadaneho listí. Pojedl trochu sladkých ostružin a vydal se až k vrcholu. Tam si zrobil chýši ze smrkových větví a rozhodl se počkat, až pro něho přijde ten svatý Petr. Ale nikdo nešel. Tak si staříček nasbíral hložinky a zapil je vodou z potůčku. Před večerem si rozdělal oheň, aby se zahřál. Lidé v dědinkách pod Klášťovem uviděli na vrcholku hory kouř a brzo se roznesla zvěst, že tam přebývá pústevník. Donesli mu chleba, sýr, mléko, máslo a teplé vlněné houně. Žádali ho, aby se za ně modlil a vyprosil jim požehnání.

Staříček byl laskavý ke každému, kdo za ním přišel. Pilně se za prosebníky modlil. Našel na Klášťově takové žluté průhledné kaménky a ty dával lidem za jídlo, oblečení a všecko, co mu nosili. Nevěděl, že jsou to jantary, ale to obdarovaní brzo poznali, že mají větší cenu než obyčejné kaménky. Když je prodali ve městě zlatníkovi, dostali za ně peníze. Chtěli dát i staříčkovi, on si ale vymínil, že nepřijme od nikoho víc než jeden jediný groš. Za krátký čas tam chodilo veliké množství lidí, tak mu těch grošů hodně přibývalo. Vyhloubil si jamku a do ní ty peníze ukládal.

Tak žil staříček na Klášťově ještě moc dlouho a bylo mu dobře. Věděl, že prospívá lidem a byl spokojený. A dožil se víc než sta roků. Když jeho duši konečně potom vzal Pán do nebe, lidé jeho pústevnícké tělo pochovali přímo na vrcholku hory.

Ale poklad, který nashromáždil, nikdy nenašel. Jenom lesní zvěř ví, kde je schovaný.

O Bosorence

Skoro na každé lesní pasece se v noci zjevovaly bosorky. Bledý měsíček se na ně usmíval z nebe a ony tančily bosýma nohama na studené trávě. Mívaly vlasy dlouhé až po zem, a tak jim na nich často utkvěly kapky rosy, které se pak v měsíčním světle třpytily jako malé diamanty. Nejvíc bosorek bývalo ve Slopném a na Rusavě.

A tam se jedné mamince narodilo děvčátko. Ona byla svobodná, neměla manžela. Takovým ženám se říkávalo závitka. A tehdy platilo přísné pravidlo, nebo spíš zlý a tvrdý zvyk, že závitka musela v neděli po křtinách stát u kostelních dveří a odprošovat lidi za to, že mezi ně, do lidského světa přivedla nemanželské dítě. Každému musela říci: „Odpusťte prosím vás, že jsem se provinila.“ Někteří lidé ji litovali a někteří se nad ní ošklebovali, a nejvíc ti, co měli na svědomí daleko horší hříchy. A tahle maminka se nechtěla nechat ponižovat, proto se rozhodla, že svoje děvčátko odnese na lesní louku, aby nikdo nevěděl, že se jí narodilo a že se stala závitkou. Hned maličkou zabalila do peřinky, zanesla do lesa a položila na vyhrátý travnatý pažit. Nechala ji tam a doufala, že ji někdo najde a vezme si ji.

Ještě ten večer se holčičky ujaly bosorky. Přijaly ji mezi sebe a od té chvíle se stala jednou z nich. Daly jí jméno Bosorenka. Staraly se o ní, jak nejlépe uměly, a naučily ji to, co samy dělaly. To víte, že nic lidského. Neuměla mluvit, jen zpívat a krásně tančit. Věděla, co je slunce, měsíc, hvězda, paprsek, rosa.

Jak vyrostla, velice si přála podívat se mezi lidi. Bosorkám se to moc nelíbilo, ale když po tom tolik toužila, nakonec ji vypravily na cestu. Daly jí to, co si myslely, že bude potřebovat. Oblékly jí nejkrásnější roucho ze stříbrných měsíčních paprsků, střevíčky z bílého lýka a do vlasů jí zapletly zlaté kapradí. I bez toho všeho byla Bosorenka moc krásná, ale teď vypadal přímo nádherně. A šla do lidského světa. Jenomže lidé se jí vysmívali, že neuměla mluvit, jen zpívala. O světě nic nevěděla a nikoho neznala. Když se šla k pumpě u tržiště napít vody, jedna trhovkyně jí povídá: „To je moje voda! Když s ji pila, musíš mi za ni něco dat!“ Prohlédla si Bosorenku. „Třeba střevíce!“ A sebrala jí je. Ale jak ta trhovkyně doma vytáhla střevíčky z rance – byla z nich jenom pavučina!

Bosorenka šla kolem zámku a jeden přeúslužný sluha, takový podržtaška, jí vyškubl z vlasů zlaté kapradí a běžel s ním dovnitř a křičel: „Milosti, našel jsem vaši zlatou čelenku, kterou vám ukradli!“

Ale jen to dořekl, zlato se mu přímo v rukách proměnilo v suchou větvičku. „Chyťte ji, je zlodějka a čarodějnice!“ volali ze zámku. A lidé začali Bosorenku pronásledovat

a nadávat jí. Ale její nožky byly lehké jako vánek, a proto běžela bystřeji než srnka a utekla jim zpátky do lesa. A dál tančila se svými družkami za noci na mýtinách.

Jednou šli lesem veselí mladí hudebníci. Jeden z nich, loutnista, ztratil svoji loutnu. Ale vůbec si toho nevšiml, až druhý den doma. Vrátil se proto do lesa a hledal ji tam. Přišel k palouku a vidí: Bosorky jsou v kruhu, uprostřed nich je loutna, ony okolo ní tančí. Když svými dlouhými vlasy zavadily o struny, loutna se rozezněla, a to se bosorkám moc líbilo, smály se a výskaly. Potom ta nejmladší z nich, byla to právě Bosorenka, si sedla, uchopila loutnu a zkoušela na ni hrát. Ale neuměla to. Loutnista říká: „Počkej, já tě to naučím,“ přistoupil k ní, vzal její ruku a ukázal jí, jak má položit prsty na struny. Jenomže, jak bylo venku chladno, měla ty prstíky zkřehlé. Musel jí napřed ohřát ruce ve svých dlaních. A než se Bosorenka naučila hrát na loutnu, hudebník se do ní zamiloval, až málem ztratil rozum. Nevěděl nic, ani kolik strun má jeho loutna.

Ale pak se trochu vzpamatoval a řekl si, že takto nemohou zůstat v lese. Proto odvedl Bosorenku do svého domova a tam ji naučil všemu, co potřebovala k životu mezi lidmi. Jen mluvit už nikdy nemohla, ale to jim ani jednomu nevadilo. Rozuměla mu každé slovo. A on poznal, co by si přála, když se jí podíval do očí. A když mu sama chtěla něco povědět, zahrála to na loutnu a zazpívala. To víte, že hloupí lidé je i pomlouvali, ti moudří si ale všimli, že loutnista a jeho krásná Bosorenka se nikdy nehádají.

O Střechýlovi a Ohnivě Cimfrlíně

Pán na Bystřicko-Hostýnském panství měl dceru a ta se od rána do večera parádila, oblékala, převlékala a ověšovala drahými šperky, kterých měla plnou velikou truhlici. Veškerý svůj čas věnovala fintění. Nic jiného ji nezajímalo. Říkali jí proto Fintivá Cimfrlína. Jednou přijely na návštěvu její sestřenky, kterým umřela maminka. Jejich otec zchudl, protože vydal všechny peníze za léky a nákladné léčení v cizině. Sestřenkám se strašně líbily klenoty z truhlice. Ony nic takového už neměly, otec všechno, co se dalo, rozprodal, když jejich maminka stonala. Sestřenky teď mohly jenom vzpomínat na ty doby, kdy se také parádily. „Půjč nám nějaké šperky,“ prosily Cimfrlínu.

„To by mohl chtít každý,“ odsekla Cimfrlína a přibouchla víko truhlice.

„Aspoň náušnice,“ zkusily to znovu sestřenky.

„To tak! Ještě byste mi je mohly ztratit,“ povídá Cimfrlína, přibouchla víko, dvakrát otočila klíčem a posadila se na truhlici.

„Dceruško, nebud' tak lakomá, vždyť jsou to tvoje sestřenky!“ napomínal ji otec.

„Sestřenky nesestřenky, nedám nic! Ani jim ani nikomu jinému.“

„No jak myslíš, ale dej si pozor, abys na to nedoplatila.“

Druhý den přišla stará žebračka a prosila o trochu jídla. Cimfrlína ji vyhnala. „Brzo budete litovat svoji lakoty,“ zavolala za ní žebračka, když odcházela.

Zakrátko potom zaklepala na vrata krásně oblečená a všemi možnými šperky ověšená žena. Cimfrlína jí hned otevřela dokořán. Když se jí podívala do obličeje, vidí: snědá tvář, silné černé obočí a takové divné lesklé černé oči. „Kdo jsi?“ zeptala se Cimfrlína.

„Jsem obchodnice. Prodávám nevidaně vzácné zboží z dalekých východních krajin.“

„Tak ukažte, co máte tak nevidaného,“ pobídla jí Cimfrlína.

Žena jí předvedla náhrdelník. Byl černý, zhotovený z hladkých kamenů a třpytil se jako diamant. Šlehalo z něj takové blesky, až bodaly do očí. „Jenom si ho zkuste, vzýcná slečno,“ pobízela ji obchodnice.

Cimfrlína opatrně položila náhrdelník na krk, na její bílé pokožce zářil ještě víc. Ale sotva zapnula uzávěr, proměnila se v jeden plamen. Ohnivé jazyky z ní sálaly, ale nespálily ji. Jenom se jí všichni lidé báli a utíkali před ní. Stala se z ní Ohnivá Cimfrlína. V ústech měla zlatý klíč od své truhlice se šperky. Protože ji nikdo nechtěl mít ve své blízkosti a všichni ji zaháněli, odešla a bloudila po Hostýnských horách. V Hostýnských horách byly tehdy bosorky. Večer a v noci tančily při měsíčku. Ale ani ony nechtěly Cimfrlínu mezi sebe. Ona je často pozorovala, jak jsou spolu veselé a pořád si zpívají. Jedenkrát zaslechla, jak se mladé bosorky ptaly té nejstarší. „Proč by nemohla ta Ohnivá tančit s námi?“

„Protože musí hledat toho, kdo ji vysvobodí.“

„A kdo ji vysvobodí?“

„Ten, kdo se k ní přiblíží, vytrhne jí klíč z úst, otevře její truhlici a všechny šperky rozdá chudým děvčátkům.“

„A proč to někdo neudělá?“

„Protože se jí všichni bojí!“

„Bojí, bojí, bojííí,“ zpívaly bosorky a dál tančily.

Tak bloudila Cimfrlína mnoho a mnoho let a prosila pocestné o vysvobození, ale každý se jí bál a už zdálky se jí vyhýbal. Jednou na podzim viděla mladého myslivce, jak pronásleduje bílého jelena. Byl to vášnivý lovec, co zabíjel všechno živé hlava nehlava.

„Pane, počkejte chvílku, prosím, zastavte se,“ volala Ohnivá Cimfrlína.

Ale marně. Myslivec se nenechal ani na okamžik zdržovat od zabíjení. „Nezdržujte a neotravujte, já musím mít toho bílého jelena,“ odvětil, „takové paroží, to mi budou všichni závidět.“

Jelen ho zavedl k jedné jeskyni, do které vešli. Jelen hbitě krácel dál a vedl lovce temnými podzemními chodbami, až přišli k hluboké ledové propasti. V těch místech se mi jelen ztratil. Myslivec se nahýbal nad hlubinu, chtěl vidět, jestli tam jelen nespádl. Naráz ho ovanul mrazivý závan, jakoby z propasti dýchla sama smrt. Bylo to tak ledové dechnutí, až se mu z toho na celém těle udělaly střechýle. „Húúú, húúú, tady máš za svou krutost odměnúúú, húúú, húúú,“ ozvalo se z propasti.

Myslivec chodil dlouho tou jeskyní, hledal východ a nemohl se odtud vymotat. Neměl žádné jídlo, a tak zhubl a byl tenký jako tyčka. Když se mu povedlo najít východ, vylezl kdesi ve vzdálené dědince. Jaksi pak našel cestu domů, ale tam s ním nikdo nechtěl ani promluvit. Zatímco bloudil v jeskyni, totiž uběhlo několik roků. A lidé si mysleli, že už dávno umřel a že teď přišel jeho duch, když je tak bílý, tenký a ledový. Jak se k němu přiblížili, všichni se trásli zimou. Začali mu říkat Střechýl. Měli z něho strach, a maměnky jím strašily děcka.

„Jak nebudeš poslouchat, přijde na tebe Střechýl!“

Teď se pomalu Střechýl rozpomínal na to, co se stalo před tím, než zledovatěl a zestřechýlovatěl. Vzpomněl si i na Ohnivou Cimfrlínu. A vydal se ji hledat do Hostýnských hor. Chodil po horách dlouho, potácel se od jednoho údolí ke druhému. Když si chtěl trochu odpočinout, stromy a keře v jeho blízkosti zmrzly na kámen. I lesní zvířata před ním prchala. Až nakonec zahlédl mezi stromy plamen. Byla to Ohnivá Cimfrlína. Běžel k ní a mohl se k ní bez obav přiblížit.

„Vy jste se vrátil,“ vydechla radostně.

„Co potřebujete?“

„Abyste mi vzal z úst ten zlatý klíč.“

„To bude pro mne hračka!“

„Jak jste hodný!“

Od jejího ohně roztály jeho střechýle, on jí vyjmul zlatý klíč z úst a šel truhlici otevřít. Pak rozdělil šperky a drahocennosti chudým děvčátkům, jak ho o to požádala Cimfrlína. Tak byla vysvobozena Cimfrlína a tak se zbavil svého prokletí i Střechýl. Od té doby jsou šťastní.

Podívejte se v zimě na rampouch, když na něho zasvítí sluneční paprsky. To je Střechýl, který drží v náručí Ohnivou Cimfrlínu.

O fabiánském svátku a Jaráškově Střechýlkovi

Malý Tonda, syn bednáře Antonína, od malička krásně zpíval. Jedna jediná hláska mu zazněla falešně, každou písničku si hned zapamatoval, i když byla dlouhá a složitá. A strašně si přál, aby mohl hrát na varhany. Jeho rodiče nechodili do kostela, a tím víc ty varhany Tonda lákaly. Otec Antonín byl takový samorost a bručoun, jak už někdy bednáři bývali, ale hudbu měl také moc rád. Jenomže kromě Tondy měli bednářovi ještě šest dětí, tak nežili v žádném přepychu, no spíš v chudobě, a na hudební nástroje peníze neměli.

„Tato, kdybych já měla peníze, hned bych našemu Tondovi koupila harmonium,“ povídá jednou maměnka.

„Já také, vždyť dobře vidím, že ten syneček se narodil pro hudbu,“ přisvědčil otec. Ještě chvíli nad tím přemýšlel a večer vybral ve své dílně nejpěknější prkno a namaloval na něj celou klaviaturu. Vypadala jako opravdové klávesy. A Tonda na nich mohl jako hrát a k tomu zpívat. A krásně. Jenom zvuk harmonia mu chyběl. Ale zato se dobře naučil noty a věděl přesně, jak má kterou zazpívat.

20. ledna, kdy býval svátek Fabiána a Šebestiána, uhodila pořádná zima. Však se jí také říkávalo fabiánská zima. Na střeše bednářovy chalupy vyrostla do rána dlouhá řada střechýlů. Tonda ráno vyběhl ven, bosky, ještě v noční košulce, a hleděl s radostí na ty střechýle: Panečku, to je krása! Hned si vypůjčil od maměnky jehlici na pletení a už na ty střechýle cinkal. Vyhrával na ně jako na cimbál. A rampouchy nádherně zvonily, v Tondových ouškách krásněji než nebeské zvonky. Některé písničky si i sám vymýšlel. Jednou si tak vesele vyhrával a prozpěvoval: „Skřítku, skřítku, ty malý rarášku, přijdi ke mně, dám ti zrnko hrášku.“ Hezky se mu to rýmovalo.

Vtom se ozvalo: „Kdo mne to volá?“ a se střechy seskočil malý, malušenký skřítek. Místo vlasů měl na hlavě hustou čupřinu krátkých, tenkých střechýlků. Tonda na něho vypouklil očka: „Já, Tonda bednářů.“

„Jmenuji se Jarášek Střechýlek. A jsem tady, abych ti sloužil!“ uklonil se skřítek, „co si ráčí přát můj pan?“

„Ach, Střechýlku, kdybych tady tak měl ten střechýlový cimbál pořádný, aby mi neroztál.“

A Jarášek Střechýlek se znovu uklonil a říká: „Ó ano, můj pane, tvůj rampouchový cimbál neroztaje.“ Od toho dne zůstaly střechýle na bednářově chalupě až do jara. Už bylo

teplo, pampelišky kvetly, a střechýle ne a ne se rozpustit. A Tonda na ně pořád cinkal a Jarášek Střechýlek spokojeně naslouchal.

„Ještě se ti střechýle neomrzely?“ ptal se Jarášek Střechýlek.

„Ach Střechýlku, kdybych tak mohl hrát na varhany!“ posteskl si Tonda.

„Ó ano, můj pan, jenom si ulom největší střechýl a dones ho tatíčkovi, ať ti ho donese zlatníkovi a pak ti za něho koupí varhany!“ povídá Jarášek Střechýlek.

„Ale za střechýl se nedá nic koupit!“ namítal Tonda.

„Nic se neboj, neodmlouvej a udělej, co ti radím, a bude to dobře,“ uklidňoval ho Jarášek.

Tonda ulomil největší rampouch a schoval do kapsy. Tatíčkovi se to také moc nepozdávalo, ale přesto šel s Tondou do města ke zlatníkovi. Vytáhli střechýl z kapsy a hled'! Byl celý z pravého stříbra. Zlatník jej zvažil a radí tatíčkovi: „To máte stříbra za dvěsta šajnů, pane bednáři. A za dvěsta šajnů koupíte dům na náměstí.“

Ale otec věděl, že jeho Tonda potřebuje varhany. Vrátili se domů a šli na faru. „Pane faráři, chtěli bysme koupit varhany,“ přednesl bednář Antonín svoji prosbu a ukázal dvěsta šajnů. „Dvě sta je moc, když mi dáte sto, jsou varhany vaše a Tonda na ně může hrát každý den. Jenom bych nechtěl, abyste je stěhovali, bez varhan kostel nemůže být,“ odpověděl farář.

Za druhou půlku šajnů koupili bednářovi všechno, co jim doposud chybělo. A také Tondovi knížky a učebnice do školy. A celou tu dobu, co chodil do školy, hrál každý den na varhany. Kolikrát až do noci, tak ho to těšilo. Zkoušel sám i skládat. Lidé chodili jeho hraní často poslouchat, bylo krásné. Čas ubíhal a Tonda byl ve škole už poslední rok.

V ten čas, bylo zase zrovna Fabiána, se panu farářovi zdál divný sen: Přišel k němu maličký skřítek s čupřinou střechýlků na hlavě. Byl to Jarášek Střechýlek. Přinesl mu tlustý střechýl a položil mu ho na dlaň. Pan farář se dívá blíž a v tom rampouchu je vidět koncertní sál. A kdopak diriguje velký orchestr? Tonda! „Zdalipak máte ještě těch sto šajnů od bednáře Antonína?“ ptá se Jarášek Střechýlek. „Mám, baže mám, schoval jsem je,“ odpověděl pan farář. „Kdybyste je oželel, pak to, co vidíte ve střechýli, bude skutečnost,“ řekl Jarášek a odhopkal.

Ještě tu samou noc přišel Střechýlek také k Tondovi. „Jdu se s tebou rozloučit,“ povídá mu.

„A proč?“ diví se Tonda.

„Půjdeš do velikého světa a už mne nebudeš potřebovat. A na mne zas čekají jiné děti,“ odvětil Jarášek a dodal: „Zítř ráno, hned jak se probudíš, zajdi na faru. Nezapomeň!“

Druhý den byla sobota. Tonda běžel s prvním slunečním paprskem na faru. Pan farář už na něho čekal. Podal mu dopis a říká: „Tondo, půjdeš studovat na nejlepší hudební školu do hlavního města. Hned v pondělí se tam pojedeš zapsat a tento dopis jim odevzdáš. Je v něm napsáno, že všechny výlohy zaplatím. Víš, z těch sto šajnů. Protože ty jsou teď vlastně tvoje, když nebudeš hrát na naše varhany, ale budeš daleko. Jenom bych si přál, aby nám zahrál u nás vždycky na Fabiána.

Tonda studoval a opravdu se stal dirigentem velkého orchestru a hudebním skladatelem. A rok co rok, pokaždé o fabiánském svátku hrál doma v kostele na varhany. I když pak bydlel v hlavním městě a jezdil často do cizích zemí, dvacátého ledna se vždycky vrátil a hrál bednářovým, panu faráři, Jaráškovvi Střechýlkovi a všem lidem doma.

Anotace

Příjmení, Jméno, Titul:	Tučníková Denisa, Bc.
Katedra:	Katedra výtvarné výchovy
Vedoucí práce:	doc. Ondřej Michálek
Rok obhajoby:	2019

Název práce:	Ilustrace k valašským pohádkám
Title:	The Illustration of Wallachian Fairy Tales
Anotace práce:	Tématem diplomové práce je „Ilustrace k valašským pohádkám.“ Práce je rozdělena na tři části – teoretickou, praktickou a pedagogickou. Teoretická část slouží jako doprovodný text k praktické části, zabývá se regionem Valašsko, pohádkou, ilustrací a grafikou. Praktická část obsahuje postup práce a inspirační zdroje. Hlavní výstup praktické práce tvoří soubor deseti grafických listů. Pedagogická část je zaměřena na převedení tématu diplomové práce do školní praxe.
Klíčová slova:	Ilustrace, pohádka, Valašsko, grafika
Anotation:	The theme of this thesis is “The Illustration of Wallachian Fairy Tales”. The thesis is divided into three parts – theoretical, practical and pedagogical. The theoretical part serves as a supporting text for the practical part. It deals with the Wallachian region, fairy tale, illustration and graphics. The practical part contains the methods, techniques and inspiration sources. The main output of the practical part consists of a complex of ten graphic sheets. The pedagogical part focuses on the thesis transformation into the school practice.
Key words:	Illustration, fairy tale, Wallachia, graphics
Přílohy vázané v práci:	CD
Rozsah práce:	103 s.
Jazyk práce:	Čeština